180
Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ιδρυτικό έγγραφο της Πελοποννησιακής Γερουσίας, 26 Μαΐου 1821
Διονύσιος Τσόκος, *Βάρκα Ελλήνων*
Θεόδωρος Βρυζάκης, *Το Καραούλι*

180 Χρόνια
από την Ελληνική Επανάσταση

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Επιστημονική Επιτροπή:

Πρόεδρος: Βασίλης Σφυρόερας,
Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Μέλη: Βασίλης Κρεμμυδάς,
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών
Χρήστος Λούκος,
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης
Αντώνιος Παντελής,
Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών,
Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Επιστημονικών Μελετών της Βουλής των Ελλήνων
Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης,
Διευθυντής Ερευνών στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Επιμέλεια Έκδοσης - Εισαγωγικά Κείμενα:
Ευρυδίκη Αμπατζή, *φιλόλογος, Προϊσταμένη της Διεύθυνσης Βιβλιοθήκης*
Ελένη Αντωναράκου, *φιλόλογος*
Έλλη Δρούλια - Μητράκου, *φιλόλογος, Βιβλιοθήκη της Βουλής*

Σύνταξη Λημμάτων:
Ελένη Αντωναράκου, *φιλόλογος*
Έλλη Δρούλια - Μητράκου, *φιλόλογος, Βιβλιοθήκη της Βουλής*
Αικατερίνη Φλεριανού, *ιστορικός, Βιβλιοθήκη της Βουλής*

Συνεργασία:
Γιάννης Γιαννόπουλος, *Δρ. Ιστορίας*
Γεώργιος Κόκκινος, *Επίκουρος Καθηγητής Ιστορίας Πανεπιστημίου Αιγαίου*
Ελένη Κορομηλά

Σχεδιασμός της Έκθεσης:
Γιάννης Μετζικώφ

Φωτογραφίες:
Κώστας Μανώλης
Γιώργος Γρυπαίος

Copyright © 2001, ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ISBN: 960-560-044-7

180
Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση

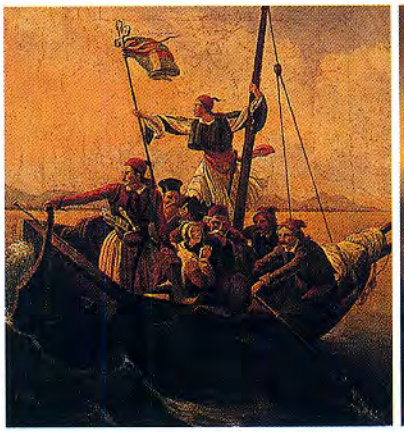

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΑΘΗΝΑ 2001

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, δυτικός τοίχος: *Προσωποποίηση της Ελλάδας* (Λεπτομέρεια).
Από: Μιλτιάδης Παπανικολάου, *Η Εικονογράφηση του Μεγάρου της Βουλής*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1998.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ 9

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ 11

ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ 15

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ 29

ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 43

ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ 59

ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ 69

ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ 113

ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ 123

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 135

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ 141

Τούς προγόνους μιμηθῆτε,
Ὦ Γραικοί ἀνδρειωμένοι,
Κ' εἴπατε ὅλοι ἑνωμένοι:
«Ἕως πότ' ἡ τυραννία;
ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ!»

Ἆσμα Πολεμιστήριον, 1800
Ανώνυμο έργο του Αδαμάντιου Κοραή

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η Βουλή των Ελλήνων τιμά φέτος την επέτειο των 180 χρόνων από την έναρξη της Επανάστασης του 1821. Με την Έκθεση Ιστορικών Αντικειμένων, που οργάνωσε στην Αίθουσα Ελευθερίου Βενιζέλου του Κοινοβουλίου, τις εκδόσεις και τις υπόλοιπες δραστηριότητες που προγραμματίζει, επιθυμεί να προσφέρει στον ελληνικό λαό και στη νεολαία μας ιδιαίτερα την ευκαιρία να προσεγγίσουν βιωματικά το καθοριστικό γεγονός της ελληνικής εθνεγερσίας που συγκροτεί τον άξονα της ιστορικής συνείδησης του Νεότερου και Σύγχρονου Ελληνισμού.

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 είναι το σημαντικότερο γεγονός της ιστορίας μας των δύο τελευταίων αιώνων. Προσδιορίζει την εθνική μας αυτογνωσία και την κρατική μας υπόσταση και συμβολίζει τους αγώνες του ελληνικού λαού για ελευθερία, εθνική ανεξαρτησία, δημοκρατία και κοινωνική δικαιοσύνη.

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 έχει και οικουμενική διάσταση. Αποτελώντας την κορύφωση του επαναστατικού κύματος, που στις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα συντάραξε την Ευρώπη κλονίζοντας τα θεμέλια της Ιερής Συμμαχίας, αποτελεί διαχρονικό παράδειγμα για κάθε αγωνιζόμενο λαό, για κάθε άνθρωπο που μάχεται για τα πανανθρώπινα ιδανικά τής ελευθερίας, της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης.

Η Έκθεση που οργάνωσε η Βουλή των Ελλήνων έχει στο επίκεντρό της την εικοσάτομη έκδοση *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, που η ίδια πραγματοποίησε σε μια προσπάθεια διαφύλαξης της αρχειακής μας κληρονομιάς και ενεργοποίησης της συλλογικής μας μνήμης.

Η Έκθεση αποσκοπεί στην ανάδειξη των διαρκώς επίκαιρων μηνυμάτων που απορρέουν τόσο από την εθνική όσο και από την οικουμενική διάσταση της Ελληνικής Επανάστασης.

Υπό το πρίσμα αυτό, ο *Οδηγός της Έκθεσης* φιλοδοξεί να προσφέρει το απαραίτητο ιστοριογραφικό και εικαστικό υλικό όχι μόνο για την επιτυχημένη ξενάγηση στην Έκθεση, αλλά και για την περιπλάνηση στον χώρο και τον χρόνο του μεγάλου γεγονότος της εθνικής μας δικαίωσης.

Ο Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων
Απόστολος Χρ. Κακλαμάνης

ΑΡΧΕΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ
1821 - 1832

«ΛΥΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ»
Β΄ ΚΑΙ Γ΄ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΛΥΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ
1825-1826

ΕΚΔΟΣΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΑΘΗΝΑ 2001

Η Βουλή των Ελλήνων ολοκλήρωσε φέτος την έκδοση της εικοσάτομης σειράς *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, έκδοση που ξεκίνησε το Δεκέμβριο του 1855 με πρωτοβουλία του Γεωργίου Τερτσέτη.
Η αναφορά σε έγγραφα των *Αρχείων της Ελληνικής Παλιγγενεσίας* που παρουσιάζονται στην Έκθεση γίνεται με τη συντομογραφική ένδειξη των αρχικών *ΑΕΠ*.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Επανάσταση του 1821 σφράγισε την εθνική πορεία των Ελλήνων. Ο κοινοτικός θεσμός που στήριξε σ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας την οργανωτική δομή του ελληνισμού, η Εκκλησία με τη σημαντική συμβολή της στη διατήρηση της πίστης, στη διάδοση της παιδείας, στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας του ελληνισμού, οι δάσκαλοι και οι λόγιοι με το παιδευτικό και συγγραφικό τους έργο, οι έμποροι και οι ναυτικοί με την οικονομική τους συνεισφορά, οι κλέφτες και οι αρματολοί με τον ένοπλο αγώνα τους ενάντια στους Τούρκους, αλλά κυρίως ο ανώνυμος λαός με τον ηρωισμό και τις θυσίες του την πραγματοποίησαν.

Σε μια καίρια στιγμή, στις αρχές του 19ου αιώνα, η Φιλική Εταιρεία που τα μέλη της προέρχονταν από όλα τα στρώματα του ελληνικού λαού, ανέλαβε να μετουσιώσει σε πραγματικότητα τον πόθο των Ελλήνων για ελευθερία και δημιουργία ενός κράτους, που θα στηριζόταν τόσο στις εθνικές παραδόσεις και στην οικονομική και πολιτισμική αναγέννηση με τις αντίστοιχες συνειδητοποιήσεις που παρατηρήθηκαν από τα μέσα του 18ου αιώνα, όσο και στις αρχές της ελευθερίας και της ισοπολιτείας που διέδωσαν στην Ευρώπη ο Διαφωτισμός και η Γαλλική Επανάσταση (1789).

Ο αγώνας των Ελλήνων υπήρξε μακροχρόνιος, άνισος, με στιγμές ηρωικής κορύφωσης, με περιόδους κάμψης και εμφυλίων συγκρούσεων. Ύστερα από μεγάλες θυσίες κατέληξε στη δημιουργία ενός μικρού σε έκταση κράτους, που δεν ανταποκρινόταν στις προσδοκίες των Ελλήνων. Όμως αυτό το μικρό κράτος έγινε το εφαλτήριο για την πραγμάτωση πολλών από τα οράματα του έθνους.

Η μελέτη της Επανάστασης του 1821 δεν είναι μια εύκολη υπόθεση. Τα τελευταία χρόνια οι δημοσιευμένες πηγές έχουν πολλαπλασιαστεί, αδημοσίευτες έχουν εντοπιστεί, καταγραφεί και διασωθεί, ενώ πολλές έχουν χαθεί για πάντα εξαιτίας της άγνοιας, της αδιαφορίας, των οικονομικών δυσκολιών. Σε κίνδυνο όμως βρίσκονται και τα σύγχρονα αρχεία, εάν δεν καταβληθούν συντονισμένες προσπάθειες για τη διαφύλαξή τους.

Η Βουλή των Ελλήνων, αρωγός πάντα στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης, εξέδωσε έντυπα και ηλεκτρονικά την εικοσάτομη σειρά *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της βασιλείας*. Η ση-

μασία της έκδοσης είναι πασιφανής, αφού πρόκειται για ένα θησαυρό ιστορικών πηγών για τον Αγώνα του 1821, πρόσφορο πια σε κάθε Έλληνα πολίτη, που θέλει να διευρύνει τη γνώση του για την περίοδο αυτή.

Οι επιστημονικές απόψεις και οι ερμηνείες για τα ιστορικά φαινόμενα, τα γεγονότα, τις ομάδες και τα πρόσωπα, μελετήθηκαν και έγινε προσπάθεια για τη συνθετική χρήση τους και στα κείμενα του καταλόγου και στη δομή και το περιεχόμενο της έκθεσης.

Η έκθεση διαρθρώνεται σε επτά ενότητες: Η πρώτη έχει στόχο να παρουσιάσει μια, όσο το δυνατόν, πιο ολοκληρωμένη εικόνα του ελληνικού χώρου πριν από την έναρξη του Αγώνα, κυρίως, και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Ενδιαφέρει ο τρόπος με τον οποίον η ελληνική κοινωνία αφομοίωσε τη νέα ιστορική πραγματικότητα, την ιστορική συγκυρία, που αναδύθηκε από το 18ο αιώνα. Οι εικόνες των τόπων που κατοικούσαν Έλληνες είναι δομημένες γεωγραφικά: Πελοπόννησος, Αττική, Στερεά, Επτάνησα, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δαρδανέλλια, νησιά του Αιγαίου και Κρήτη. Η δεύτερη ενότητα αναφέρεται στην κοινωνική διάρθρωση του πληθυσμού, όπως στην εμφάνιση της αστικής τάξης στον ελληνικό χώρο, στους θεσμούς, όπως η εκκλησία και οι κοινότητες και η συνεισφορά τους στη διατήρηση της πίστης και της ελληνικής γλώσσας, αλλά και της οργανωτικής δομής του ελληνισμού, καθώς και στις οικονομικές του δραστηριότητες, που διεδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην προετοιμασία και πραγματοποίηση της Επανάστασης.

Στην τρίτη ενότητα έγινε προσπάθεια να δοθεί η εικόνα της παιδείας και του πολιτισμού προεπαναστατικά και στη διάρκεια της Επανάστασης, της λόγιας και της λαϊκής παράδοσης.

Στην τέταρτη ενότητα περιγράφονται οι ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που έγιναν αποδεκτές από τον ελληνισμό και προετοίμασαν το έδαφος για την Επανάσταση, και οι φορείς τους.

Στην πέμπτη ενότητα παρουσιάζονται οι πρωταγωνιστές και οι αγωνιστές, οι συνθήκες του πολέμου και της εμπόλεμης καθημερινότητας, καθώς και οι πολεμικές επιχειρήσεις στην ξηρά και τη θάλασσα που επηρέασαν καθοριστικά την τελική έκβαση του Αγώνα.

Η έκτη ενότητα στέκεται στο κίνημα του Φιλελληνισμού που διαδραμάτισε ένα σημαντικό ρόλο με την πίεση προς τις κοινωνίες και τις κυβερνήσεις του εξωτερικού για την αναγνώριση του δίκαιου του ελληνικού αγώνα. Παρουσιάζεται επίσης η σημαντική προσφορά των φιλελληνικών οργανώσεων ως προς τη συγκέντρωση υλικοτεχνικής υποδομής, αποστολών φαρμάκων και ιματισμού με σκοπό την ανακούφιση των αμάχων, αλλά και των πολεμιστών. Τέλος, η έβδομη ενότητα αποτυπώνει την πολιτική κατάσταση που επικρατούσε όσο δεν είχε κριθεί ακόμη η τύχη του ελληνικού λαού: τις απόπειρές του για οργάνωση κεντρικής διοίκησης με τη σύνταξη και ψήφι-

ση συνταγμάτων, τις εμφύλιες συγκρούσεις που παρ' ολίγον να οδηγούσαν τον Αγώνα σε αποτυχία, καθώς και τις προσπάθειες για τη διεθνή αναγνώριση του νέου ελληνικού κράτους.

Τα εκθέματα μαρτυρούν για γεγονότα και πρόσωπα του Αγώνα ή εικονογραφούν τα φαινόμενα και τις ερμηνείες τους, που διατυπώθηκαν από Έλληνες και ξένους, σύγχρονους ή μεταγενέστερους δημιουργούς και στην πλειονότητά τους, είναι πρωτότυπα έργα τέχνης: ελαιογραφίες, λιθογραφίες, περίτεχνα διακοσμητικά αντικείμενα που πάνω τους χαράχτηκαν σκηνές και πρόσωπα του 1821, όπλα επώνυμων αλλά και ανώνυμων αγωνιστών. Έγινε προσπάθεια να εμπλουτισθεί με αντικείμενα που προσέφεραν απόγονοι των αγωνιστών του '21, πολλά από τα οποία παρουσιάζονται στο κοινό για πρώτη φορά. Όμως δεν λείπουν και τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης από ξύλο ή πολύτιμα μέταλλα, φορεσιές και κάθε άλλο στοιχείο, που θα επαναφέρει τη μνήμη στο προσκήνιο και θα γνωρίσει στον επισκέπτη άγνωστες πτυχές της Επανάστασης.

Στην έκθεση παρουσιάζονται επίσης, απομνημονεύματα του Αγώνα, εφημερίδες και έντυπα εκείνης της περιόδου, έντυπα φιλελληνικού περιεχομένου, ιστορίες της Επανάστασης, παλιές και σύγχρονες. Εικόνες των αγωνιστών, πολεμικές σκηνές αποτυπωμένες στο χαρτί από το χέρι αυτοδίδακτου πολλές φορές ζωγράφου λίγο πιο πέρα από τη μάχη, αλλά και τα αυθεντικά κείμενα των Συνταγμάτων, αλλά και των Συνθηκών ίδρυσης του ελληνικού κράτους.

Όλες σχεδόν οι ενότητες υποστηρίζονται από πρωτότυπα έγγραφα των Αρχείων της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, που με τη φθαρμένη τους όψη, την ιδιότυπη γραφή τους, μαρτυρούν την αγωνία του πολέμου να συμπορεύεται με την ελπίδα της απελευθέρωσης.

Τον Ιούλιο του 1832 η Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης τερμάτισε τη δεκάχρονη πάλη των Ελλήνων. Ο Αγώνας δικαιώθηκε όχι όμως ανάλογα με τις θυσίες. Τα προβλήματα εξακολούθησαν, αφού το ελεύθερο κράτος αντιμετώπισε θεσμικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, ενώ μεγάλο μέρος του ελληνισμού παρέμενε αλύτρωτο και θα χρειάζονταν νέοι αγώνες για την απελευθέρωσή του.

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, ανατολικός τοίχος: *Νίκες των Ελλήνων στη στεριά και στη θάλασσα* (Λεπτομέρεια).

Α΄

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Ο όρος «ελληνικός χώρος», για το 18ο αιώνα έως και την ίδρυση του ελληνικού κράτους, ήταν γεωγραφικά ασαφής. Δεν είχε γεωγραφικά όρια, δεν ήταν στεγανός. Στο 18ο αιώνα, ο ελλαδικός χώρος ανήκε, ταυτόχρονα, στον ευρύτερο βαλκανικό και στο περισσότερο ευρύ τμήμα της ανατολικομεσογειακής περιοχής. Στις αρχές του 19ου αιώνα κυρίως, ο ελλαδικός χώρος απέκτησε εθνικό χαρακτήρα χάρη στις εμπορευματικές σχέσεις και στη συμμετοχή των Ελλήνων στο διεθνές εμπόριο. Από γεωγραφική άποψη θα μπορούσε να ταυτιστεί περίπου με τα εδάφη της σημερινής επικράτειας, παρ' όλο που το ελληνικό στοιχείο είχε έντονη οικονομική παρουσία και σε άλλες περιοχές, στα παράλια της Μικράς Ασίας, του Εύξεινου Πόντου και σε ελληνικές παροικίες στο βαλκανικό χώρο και σε πόλεις της Ευρώπης.

Το 1669, η Κρήτη κατακτήθηκε από τους Τούρκους και η Πελοπόννησος, μετά από τριάντα χρόνια Ενετοκρατίας, 1685-1715, ξαναπέρασε στα χέρια των Τούρκων, όπου και παρέμεινε έως το 1821. Οι πληθυσμοί της Στερεάς Ελλάδας, της Ηπείρου, της Θεσσαλίας, της Βόρειας Ελλάδας και του Αιγαίου βρίσκονταν κάτω από την οθωμανική κυριαρχία. Το ίδιο ίσχυε και για τους ελληνικούς πληθυσμούς, οι οποίοι αλλού παρουσιάζονταν συμπαγείς και αλλού σποραδικοί, στην Κωνσταντινούπολη, στη Μικρά Ασία και στον Πόντο, δηλαδή στο χώρο που συνολικά ονομάστηκε η καθ' ημάς Ανατολή.

Παράλληλα, κατά το τέλος του 17ου αιώνα, ολόκληρο τον 18ο και τις αρχές του 19ου οι Έλληνες μετανάστευαν. Κίνητρο για τις μεταναστεύσεις στάθηκαν οι δύσκολες συνθήκες επιβίωσης και η ελπίδα για καλύτερες, οι διώξεις μετά από δυσμενείς εξελίξεις πολιτικών ή στρατιωτικών γεγονότων, και κυρίως το εμπόριο. Ελληνικές παροικίες δημιουργήθηκαν την εποχή αυτή στην κεντρική Ευρώπη –την Ιταλία και την Κορσική, την Αυστρία, την Ουγγαρία, τη Γερμανία, την Πολωνία–, στη βόρεια Βαλκανική –τη Βουλγαρία και τη Σερβία, τη Μολδαβία και τη Βλαχία– και στην κεντρική και αργότερα στη νότια Ρωσία. Αναπτύχθηκαν στα κέντρα αυτών των περιοχών ελληνικές παροικίες που σύντομα οργανώθηκαν σε κοινότητες. Μικρότερες παροικίες σχηματίστηκαν και αλλού, όπως στην Αγγλία, Γαλλία και Ολλανδία. Έλληνες έφτασαν και στην Αίγυπτο, στην Ινδία και στην Αμερική. Οι παροικίες όμως αυτές αναπτύχθηκαν μετά την Ελληνική Επανάσταση. Οι

ελληνικές παροικίες κράτησαν τη συνοχή τους μέσα στο χρόνο, ιδρύοντας σχολεία και εκκλησίες. Εκτός από τη Βενετία, και τις άλλες ιταλικές πόλεις, εκτός από τη Βιέννη, το Βουκουρέστι και το Ιάσιο, στα πανεπιστήμια της Γαλλίας και της Ολλανδίας φοίτησαν πολλοί Έλληνες, που γυρίζοντας στην πατρίδα τους έγιναν φορείς του ευρωπαϊκού πνεύματος. Ακόμα, οι έμποροι των παροικιών μερίμνησαν για την παιδεία του ελληνισμού, χρηματοδοτώντας την ίδρυση σχολείων και τη δημιουργία βιβλιοθηκών στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Με αυτό τον τρόπο, συνέβαλαν ουσιαστικά στην αφύπνιση των υπόδουλων Ελλήνων.

Προβλήματα παρουσιάζει και η αποτύπωση της συνολικής εικόνας του ελληνικού πληθυσμού. Από τις έρευνες των ιστορικών που βασίζονται σε πρωτογενείς πηγές, αλλά και σε υποθέσεις εργασίας, προέκυψαν στοιχεία που χρησιμοποιούνται έως σήμερα. Ο Γερμανός ιστορικός Leopold Ranke (1795-1886), για παράδειγμα, υπέθεσε ότι ο πληθυσμός της Πελοποννήσου πριν από τα τέλη του 17ου αιώνα ήταν περίπου 250.000, υπολογισμός στηριγμένος στο ποσό που πλήρωνε η Πελοπόννησος στην Υψηλή Πύλη. Πριν από την Επανάσταση, γύρω στο 1790, οι Έλληνες υπολογίστηκαν σε 1.920.000 από το Γάλλο πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, Felix Beaujour (1765-1836).

Πηγές άντλησης στοιχείων για το χώρο, τους ανθρώπους, την κοινωνική τους συγκρότηση και τις δραστηριότητές τους αποτελούν τα αρχεία των κοινοτήτων της Τουρκοκρατίας, τα αρχεία μητροπόλεων, μοναστηριών και ναών, η εμπορική αλληλογραφία, καθώς και η αλληλογραφία των ξένων προξένων που είχαν εγκατασταθεί στα νησιά και στις παραθαλάσσιες εμπορικές πόλεις, από όπου έστελναν αναφορές στις κυβερνήσεις τους. Τα κείμενα με τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις των περιηγητών είναι πηγή πληροφόρησης για τις πραγματικότητες που αυτοί παρατηρούσαν, είτε πρόκειται για την κατάσταση των αρχαιοτήτων, είτε για το σύγχρονό τους τοπίο, τους ανθρώπους και τον καθημερινό τους βίο. Η εικονογράφηση που συνόδευε τα περιηγητικά κείμενα, άλλοτε πιστή και άλλοτε φανταστική, αποτελεί τη μοναδική εικαστική αποτύπωση του χώρου και των ανθρώπων της εποχής. Αποτελεί όμως, ταυτόχρονα, και πηγή πληροφόρησης για τους ίδιους τους περιηγητές και την εποχή τους.

Στην αρχή, για αρκετές δεκαετίες οι περιηγητές δεν επισκέπτονταν τους ελληνικούς τόπους παρά για να γνωρίσουν την αρχαία Ελλάδα, όπως την πληροφορούνταν κυρίως από τα αρχαία κείμενα. Για το σύγχρονό τους ελλαδικό χώρο μάθαιναν από τους περιηγητές που είχαν προηγηθεί, από χάρτες και από τη *Γεωγραφία* (1728) του Μελετίου, Μητροπολίτη Αθηνών. Σχεδόν πάντοτε τα ταξίδια ήταν τότε προσωπική επιλογή και η αναζήτηση των ενδιαφερόντων, η αποτύπωση των εικόνων και η περιγραφή και η ερμηνεία των γεγονότων, κυρίως αυτών του καθημερινού βίου και των συλλογικών συμπεριφορών και νοοτροπιών, δεν υπάκουαν παρά στις κατασκευές

και στις δεκτικότητες που κουβαλούσε μαζί του ο περιηγητής. Αρκετά γρήγορα, όμως, καθώς συνεχώς δημοσιεύονταν περιηγητικά κείμενα, κάθε καινούριος περιηγητής εμφανιζόταν περισσότερο έτοιμος να κατανοήσει ό,τι ήταν διαφορετικό από το δικό του.

Πραγματοποιήθηκαν και ταξίδια οργανωμένα από φορείς, προκειμένου να καταγράψουν κάτι συγκεκριμένο κάθε φορά, είτε τα χαρακτηριστικά του τοπίου, είτε τις ενδυμασίες των ανθρώπων, είτε τις αρχαιότητες. Δεν έλειψαν οι ταξιδιώτες κυνηγοί αρχαιολογικών θησαυρών, για να πλουτίσουν τις δικές τους συλλογές ή τις συλλογές διαφόρων ηγεμόνων και αρχόντων. Έτσι, η λεηλασία των αρχαιολογικών θησαυρών, απροστάτευτων και μισοκατεστραμμένων λόγω της οθωμανικής κυριαρχίας, δεν ήταν αμελητέα.

Ανάμεσα στους ταξιδιώτες που εξέδωσαν τις αναμνήσεις και τις εντυπώσεις τους, συχνά συνοδευμένες από αποτυπώσεις προσώπων, γεγονότων, σκηνών καθημερινότητας και τοποθεσιών, συγκαταλέγονται ο ελληνιστής και αρχαιολόγος Richard Chandler (1738-1810), ο λογοτέχνης έμπορος Pierre August Guys (1721-1799) που αναζητούσε μέσα από το πρόσωπο των σύγχρονων Ελλήνων να εντοπίσει στοιχεία των προγόνων τους –των αρχαίων Ελλήνων–, οι βοτανολόγοι Dimo και Nicolo Stephanopoli, ελληνικής καταγωγής από την Κορσική που ταξίδεψαν στον ελληνικό χώρο τις χρονιές 1797-1798, ο Nicolas Savary (1750-1798) που ταξίδεψε στην Αίγυπτο και στην Ελλάδα, μεταφραστής του Κορανίου στα γαλλικά, ο Marie Gabriel Choiseul-Gouffier (1752-1817) που ανταγωνιζόταν στη συλλογή αρχαιοτήτων με τον Βρετανό διπλωμάτη λόρδο Elgin (1766-1841). Επιστημονικά ταξίδια, στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα, έκαναν διάφοροι δυτικοευρωπαίοι Γάλλοι και Άγγλοι, όπως: Carl Sonnini de Manoncourt (1751-1812), ο οποίος ως μέλος διαφόρων επιστημονικών εταιρειών περιηγήθηκε την Αίγυπτο και την Ελλάδα, ο επίσης Γάλλος εντομολόγος Guillaume Antoine A. Olivier (1756-1814), ο Σικελός κληρικός, οικονομολόγος και γεωπόνος Xavier Scrofani (1756-1837), ο Ιταλός φυσιοδίφης και φυσιολόγος Lazaro Spallanzani (1729-1799) και ο βοτανολόγος John Sibthorp, που έγραψε για τα νησιά του Αιγαίου, τα Επτάνησα και την Αττική στα χρόνια 1794-1795. Την Ελλάδα επισκέφτηκαν και οι αρχαιολόγοι-αρχιτέκτονες James Stuart (1713-1788) και Nicholas Revett (1720-1804) στο πλαίσιο επιστημονικής αποστολής της Εταιρείας, γνωστής με το όνομα Society of Dilettanti. Το 19ο αιώνα επισκέφτηκαν την Ελλάδα με αποκλειστικό σχεδόν στόχο την παρατήρηση των ελληνικών πραγμάτων οι παρακάτω Βρετανοί: ο αρχαιολόγος William Gell (1777-1836), ο επίσης αρχαιολόγος Edward Dodwell (1767-1832) και ο στρατιωτικός και αρχαιολόγος William Martin Leake (1777-1860), ο William Henry Bartlett (1809-1854) και ο Γάλλος γιατρός, περιηγητής και ιστορικός François-Charles-Hugo-Laurent Pouqueville (1770-1838).

Οι πληροφορίες που αντλούμε από τις πηγές και τα περιηγητικά κείμενα

για τις ελληνικές περιοχές και για πόλεις με έντονη ελληνική παρουσία μπορούν να συνοψιστούν στα εξής:

1. Η Κωνσταντινούπολη ήδη από το 17ο αιώνα ήταν ένα πολύ σημαντικό εμπορικό και γενικότερα οικονομικό κέντρο, που είχε προσελκύσει το αντίστοιχο ενδιαφέρον της Ευρώπης. Εκεί, ένας μεγάλος ελληνικός πληθυσμός που τον αποτελούσαν παλαιές βυζαντινές οικογένειες και, κυρίως, νέοι κάτοικοι, είχε σημαντική παρουσία στους τομείς του εμπορίου, της ναυτιλίας και των τραπεζικών εργασιών, ενώ πολλοί ήταν οι Έλληνες τεχνίτες και αγρότες.

2. Στη Θράκη έντονη ήταν η αγροτική δραστηριότητα. Παράλληλα, όμως, άνθισαν αστικά κέντρα, όπως η Φιλιππούπολη και η Αδριανούπολη, η Ραιδεστός, σημαντικό εμπορικό κέντρο, αλλά και η Αίνος που αναπτύχθηκε από την άνθιση της εμπορικής ναυτιλίας.

3. Αντίθετα, στη Μακεδονία σημειώθηκε μείωση των πληθυσμών της υπαίθρου, κυρίως μετά το 1700, και αντίστοιχη πληθυσμιακή συγκέντρωση στις πόλεις, που μετατράπηκαν σε σημαντικά κέντρα βιοτεχνίας και εμπορίου, και μάλιστα του εξαγωγικού εμπορίου με κυριότερα προϊόντα εξαγωγής το ακατέργαστο μετάξι και τον καπνό. Οι Έλληνες στη Θεσσαλονίκη ήταν το 1/4 και κάποτε το 1/5 του συνολικού πληθυσμού της πόλης, με ισχυρότερους αριθμητικά και οικονομικά τους Εβραίους. Κατά το 18ο αιώνα το λιμάνι της Θεσσαλονίκης λόγω του μεγέθους του συγκέντρωνε όλο το εξαγωγικό και εισαγωγικό εμπόριο της βαλκανικής ενδοχώρας.

4. Για την Ήπειρο, την οποία επισκέφθηκαν πολλοί περιηγητές, αρχικά λόγω της γειτνίασής της με τα «ευρωπαϊκά» Επτάνησα, αργότερα και λόγω της φήμης που είχε στην Ευρώπη ο Αλή πασάς, έχουν γράψει για την κυριαρχία τής κτηνοτροφικής παραγωγής, αλλά, αργότερα, και για τη σημαντική εμπορική κίνηση στα λιμάνια του Αμβρακικού κόλπου. Κυρίως, όμως, ύμνησαν την πνευματική και εμπορική ζωή των Ιωαννίνων και την παρουσία του Αλή πασά στο τέλος του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα.

5. Ο εύφορος θεσσαλικός κάμπος αποτελούσε μια πολύ προσοδοφόρα περιοχή για το οθωμανικό κράτος, αν και θανατηφόρες επιδημίες είχαν μειώσει δραματικά τον πληθυσμό της Θεσσαλίας κατά το 16ο αιώνα και πλημμύρες είχαν καταστρέψει τις καλλιέργειες. Στη Θεσσαλία δημιουργήθηκαν αξιόλογες συντεχνίες, άνθισε η βιοτεχνία εξαγώγιμων προϊόντων, με γνωστότερη αυτή των Αμπελακίων, προς τα τέλη του 18ου αιώνα.

6. Στη Στερεά Ελλάδα ξεχώριζαν η Λιβαδειά, το Μεσολόγγι, η Αθήνα, αλλά γενικά αυτή παρουσιαζόταν ως μια αραιοκατοικημένη περιοχή, χωρίς ιδιαίτερη οικονομική δραστηριότητα.

7. Στην Πελοπόννησο, στη διάρκεια του 18ου αιώνα και ώς το 1821, καθώς αυξήθηκε η ζήτηση προϊόντων από ευρωπαϊκές χώρες, αναπτύχθηκε έντονη εμπορική κίνηση στις πόλεις, όπως το Ναύπλιο, ο Μυστράς, η Τριπολιτσά και η Πάτρα, που αναδείχτηκαν σε σημαντικά κέντρα εξαγωγής

αγροτικών και μισοεπεξεργασμένων προϊόντων (λάδι, σταφίδα, σιτάρι, μετάξι).

8. Τα νησιά του Αρχιπελάγους, του Αιγαίου, απολάμβαναν, κυρίως κατά το 18ο αιώνα, οικονομική ευμάρεια, χάρη στα προνόμια που τους είχαν παραχωρηθεί κατά διαστήματα, το 1580, το 1629, το 1646. Το ξεκίνημα του 19ου αιώνα βρήκε τους νησιώτες να έχουν «ανοιχτεί» σε μακρινά λιμάνια, με αποτέλεσμα χρηματικός πλούτος να εισρέει στον τόπο τους. Παράδειγμα αποτελούσαν τα Ψαρά, οι Σπέτσες, η Ύδρα, η Χίος, αλλά και άλλα νησιά.

9. Σύμφωνα με πληροφορίες περιηγητών, στην Κρήτη, το 1797, το ελληνικό στοιχείο υπερτερούσε, καθώς ανερχόταν σε 200.000, ενώ οι Τούρκοι ήταν 150.000. Η παρουσία των Γάλλων εμπόρων είχε εκδηλωθεί νωρίς, με αποτέλεσμα να υπάρχει γαλλικό προξενείο στα Χανιά, υποπροξενείο στο Ηράκλειο και πρακτορείο στο Ρέθυμνο. Η έντονη ναυτιλιακή κίνηση συνδεόταν με την παραγωγή ορισμένων ειδών. Εκτός από τους ελαιώνες, η ανεπτυγμένη κτηνοτροφία έδινε τυρί και μαλλί. Παράλληλα με αυτά τα προϊόντα, σταφίδα και κρασί διακινούνταν στην Κωνσταντινούπολη, τη Θεσσαλονίκη, τη Σμύρνη και την Αλεξάνδρεια, ενώ γίνονταν εισαγωγές ρυζιού, καφέ, σιδηρικών και υφασμάτων. Η εμπορική δραστηριότητα δεν κάλυπτε όλο το νησί. Οι πεδινοί πληθυσμοί, μετά την Επανάσταση του Δασκαλογιάννη, υπέστησαν δοκιμασίες και διώξεις. Στα ορεινά μέρη, παρ' όλη τη φτώχεια, διατηρήθηκε το πνεύμα της ανεξαρτησίας. Η Κρήτη έγινε ανεξάρτητη Ηγεμονία το 1898, και ενώθηκε με την Ελλάδα το 1913.

10. Τα Ιόνια Νησιά μετά το 1715 απέμειναν οι μόνες κτήσεις της Βενετίας στον ελληνικό χώρο. Την πτώση της Κρήτης το 1669, ακολούθησε η εγκατάσταση πολλών Κρητικών, που προτίμησαν τον εκπατρισμό από τη δουλεία, στα Επτάνησα. Ο προσφυγικός πληθυσμός εντάχθηκε στις ήδη οργανωμένες δομές και συνέβαλε στην ανάπτυξη της κοινωνικής, καλλιτεχνικής και πνευματικής ζωής. Οι σεισμοί και οι επιδημικές αρρώστιες, που έπληττταν με μεγάλη συχνότητα τα Επτάνησα, είχαν αντίκτυπο στις οικονομικές δραστηριότητες. Πληγή για το εμπόριο υπήρξε και η πειρατεία. Ο αγγλογαλλικός ανταγωνισμός το 18ο αιώνα στην Ανατολή, όμως, ευνόησε την ανάπτυξη του ελληνικού εμπορικού στόλου. Τα λιμάνια των νησιών παρουσίαζαν αξιοσημείωτη κίνηση και υπήρχε προξενική εκπροσώπηση διαφόρων κρατών. Το εξαγωγικό εμπόριο περιοριζόταν στη σταφίδα και το λάδι, κυρίως, και σε μικρότερο βαθμό στο κρασί και το μέλι. Τη βενετική κυριαρχία ακολούθησε σύντομη γαλλική (1797-1798) και ρωσοτουρκική κατοχή (1798-1799). Στη συνέχεια, το 1800-1807 ιδρύθηκε η αυτόνομη Επτάνησος Πολιτεία, που με τη Συνθήκη του Τίλσιτ, το 1807, ξαναπέρασε στη γαλλική κατοχή. Το Ιόνιο Κράτος προήλθε από τη Συνθήκη των Παρισίων της 17ης Νοεμβρίου 1815, και τυπικά τελούσε υπό την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας, ουσιαστικά, όμως, βρισκόταν υπό την κυριαρχία της. Τελικά, τα

Επτάνησα ενώθηκαν με την Ελλάδα το 1864, μετά από συνομιλίες που είχαν αρχίσει την προηγούμενη χρονιά.

Η ανάπτυξη της κοινωνικής και οικονομικής ζωής καθοριζόταν από τις γεωγραφικές ιδιομορφίες κάθε περιοχής που ρύθμιζαν την επικοινωνία από τόπο σε τόπο. Ανάμεσα στο τοπίο, το περιβάλλον, το χώρο και τον άνθρωπο και την κοινωνία υπάρχει μια διαλεκτική σχέση. Ο ελληνικός χώρος είναι ορεινός, χωρίς, ωστόσο, αδιάκοπες οροσειρές, καθώς έχει και πεδιάδες. Είναι δύσβατος αλλά χωρίς να αποκόβει την επικοινωνία των ανθρώπων. Χαράδρες, λόφοι και κοιλάδες ανοίγουν διόδους επικοινωνίας μεταξύ των περιοχών, ώστε να ενώνονται οι ανθρώπινες ομάδες σε μια κοινή ζωή. Η θάλασσα εξασφαλίζει και αυτή την ενότητα, όταν δεν υπάρχουν αποκλεισμοί.

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, νότιος τοίχος:
Νίκη αιωρείται πάνω από βυθισμένα πλοία (Λεπτομέρεια).

1. Julien David Le Roy (1724-1803)
Ο «Δρόμος» της Σπάρτης (Vue du Dromos de Sparte)
Χαλκογραφία, 29x44,5 εκ., σχέδιο Le Roy, χάραξη Le Bas
Από: J.D. Le Roy, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Paris. 1758, πίν. 28
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

«Ο δρόμος» ήταν ένα είδος σταδίου όπου οι νέοι Σπαρτιάτες κατά την αρχαιότητα ασκούνταν στο τρέξιμο. Την εποχή που τον επισκέφθηκε ο Le Roy ήταν τελείως κατεστραμμένος.

2. Abel Guillaume Blouet
Μεσσήνη (Messène)
Χαλκογραφία, 13x21,5 εκ., σχέδιο A. Blouet, χάραξη Lemaître
Από: A. Blouet, *Expédition Scientifique de Morée*, τ. Α', Paris 1831, πίν. 23
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Άποψη γενική της Μεσσήνης από την πεδιάδα. Ο Abel Guillaume Blouet, ο αρχιτέκτονας που σχεδίασε την Αψίδα του Θριάμβου στο Παρίσι, ήταν επικεφαλής του αρχιτεκτονικού τμήματος της Επιστημονικής Αποστολής στο Μοριά που ακολούθησε το γαλλικό εκστρατευτικό σώμα με επικεφαλής τον στρατηγό Maijon που έφθασε στην Ελλάδα τον Αύγουστο του 1829 –έμεινε ώς το 1833– για να εκκαθαρίσει την Πελοπόννησο από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ. Η Επιστημονική Αποστολή στο Μοριά οργανώθηκε με πρότυπο τη Γαλλική Αποστολή στην Αίγυπτο και συγκροτήθηκε σε τρία τμήματα: Αρχιτεκτονική, Αρχαιολογία και Φυσικές Επιστήμες. Στο διάστημα που παρέμεινε στην Ελλάδα –έφθασε στις 3 Μαρτίου 1829 και έως τις αρχές του 1830 τα περισσότερα μέλη της είχαν επιστρέψει στη Γαλλία– πραγματοποίησε σημαντικό έργο που αφορούσε την καταγραφή και το σχεδιασμό των αρχαίων μνημείων, την περιγραφή της χλωρίδας και της πανίδας, τη γεωλογική και μεταλλευτική διαμόρφωση του εδάφους, καθώς και τον σχεδιασμό γεωγραφικών και τοπογραφικών χαρτών. Όλη αυτή η αποστολή πραγματοποίησε την πρώτη συστηματική μελέτη του τότε ελεύθερου ελληνικού χώρου.

3. Abel Guillaume Blouet
Είσοδος της Μεθώνης (Entrée de Modon)
Χαλκογραφία, 12,5x16 εκ.
Από: A. Blouet, *Expédition Scientifique de Morée*, τ. Α', Paris 1831, πίν. 12
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Η είσοδος στο ενετικό κάστρο της Μεθώνης. Αριστερά το λιοντάρι της Βενετίας σε πλαίσιο επάνω στα τείχη.

4. **Ασημένια παλάσκα με έκτυπο καλεμιστό διάκοσμο,** του 19ου αιώνα
0,085x0,10x0,017 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Η παλάσκα ήταν μεταλλική θήκη μέσα στην οποία οι αγωνιστές του 1821 τοποθετούσαν τις «χαρτούτσες», τα προετοιμασμένα βόλια τους. Ήταν δουλεμένη με «καλέμι» ή κοπίδι.

5. Abel Guillaume Blouet
Είσοδος της Κορώνης (Entrée de Coron)
Χαλκογραφία, 11,5x16 εκ.
Από: A. Blouet, *Expédition Scientifique de Morée*, τ. Α', Paris 1831, πίν. 17
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

5 Η είσοδος στο ενετικό κάστρο της Κορώνης. Επάνω από την πόλη ο λέων της Βενετίας και, δεξιά, κρήνη της εποχής της Φραγκοκρατίας.

6. Abel Guillaume Blouet
Λέπρεο (Lepreum)
Χαλκογραφία, 14,5x21,5 εκ., σχέδιο Blouet, χάραξη Lemaître
Από: A. Blouet, *Expédition Scientifique de Morée*, τ. Α', Paris 1831, πίν. 52
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Άποψη της πεδιάδας του Λεπρέου, πρώην Στροβίτσι, στην Τριφυλία.

7. James Stuart (1713-1788) - Nicholas Revett (1720-1804)
Το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού (A view of the front of the scene of the Theatre of Bacchus)
Χαλκογραφία, 12,5x18 εκ.
Από: J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens*, τ. Α', London 1825, πίν. 35
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Το ερειπωμένο εσωτερικό του ρωμαϊκού ωδείου –που λανθασμένα οι συγγραφείς θεώρησαν ως το θέατρο του Διονύσου– όπως φαίνεται από τη σπηλιά που βρίσκεται στη νότια πλευρά του βράχου της Ακρόπολης.

8. James Stuart (1713-1788) - Nicholas Revett (1720-1804)
Το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη (A view of the choragic monument of Lysicrates in its present state)
Χαλκογραφία, 12,5x18 εκ., σχέδιο J. Stuart, χάραξη A. Walker
Από: J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens*, τ. Α', London 1825, πίν. 23
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Το μνημείο του Λυσικράτη –το γνωστό ως Φανάρι του Διογένη– το 1669 περιήλθε στην ιδιοκτησία της γειτονικής Μονής των Καπουτσίνων, η οποία και το ενσωμάτωσε στο συγκρότημά της. Μετά την απελευθέρωση της Αθήνας η Μονή κατεδαφίστηκε και αποκαταστάθηκε ο χώρος με το μνημείο, όπως είναι σήμερα.

9. James Stuart (1713-1788) - Nicholas Revett (1720-1804)
Η Βιβλιοθήκη του Αδριανού (A prospect of the front of a stoa portico in its present condition)
Χαλκογραφία, 12,5x18 εκ., χάραξη A. Walker
Από: J. Stuart - N. Revett, *Antiquities of Athens*, τ. Α', London 1825, πίν. 31

Βουλή των Ελλήνων

Η δυτική πρόσοψη της Βιβλιοθήκης του Αδριανού ανάμεσα σε κήπους και σπίτια τής Αθήνας. Οι συγγραφείς απορρίπτουν την εκδοχή των συγχρόνων μελετητών ότι είναι τα ερείπια του Ναού του Διός καθώς επίσης και την εκδοχή των γηγενών ότι ήταν κατοικία του Περικλή ή του Θεμιστοκλή, διότι, όπως γράφουν, δεν ήταν δυνατόν την εποχή της δημοκρατίας να έκτιζαν οι στρατηγοί τόσο πολυτε-

λείς κατοικίες. Αλλά και η τελική υπόθεση των συγγραφέων ότι πρόκειται για την Ποικίλη Στοά, μεταγενέστερα αποδείχτηκε λαθεμένη καθώς επιβεβαιώθηκε ότι τα ερείπια ανήκαν στη Βιβλιοθήκη του Αδριανού.

10. James Stuart (1713-1788) - Nicholas Revett (1720-1804)
Ο ναός της Παναγίας στην Πέτρα (A view of the southward side of the Ionic Temple on the Ilissus in its present condition)
Χαλκογραφία, 12,5x18,5 εκ.
Από: J. Stuart - N. Revett, *The Antiquities of Athens*, τ. Α΄, London 1825, πίν. 7
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Η εκκλησία της Παναγίας στην Πέτρα βρισκόταν στη νότια όχθη του Ιλισσού, το σημερινό Μετς, και είχε ανεγερθεί επάνω στα ερείπια του αρχαίου ιωνικού ναού του «Μητρώου εν Άγραις». Ο ναός αυτός διασωζόταν ώς το 1778 οπότε ο βοεβόδας Χατζή Αλή Χασεκή τον κατεδάφισε για να οικοδομήσει το αμυντικό τείχος που έφερε το όνομά του. Δεξιά η γέφυρα του Ιλισσού που οδηγούσε στο Παναθηναϊκό Στάδιο και αριστερά η εκκλησία της Σωτήρας Λυκοδήμου η λεγόμενη σήμερα «Ρωσική».

11. Julien David Le Roy (1724-1803)
Άποψη του λιμανιού του Πειραιά (Vue du port de Pirée à Athènes)
Χαλκογραφία, 29x45 εκ., σχέδιο Le Roy, χάραξη Le Bas
Από: J. D. Le Roy, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Paris, 1758, πίν. 18
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

12. **Βραχιόλι του 19ου αιώνα**

Ιδιωτική Συλλογή

9

Ηπειρώτικο βραχιόλι με συρματερή τεχνική και ημιπολύτιμους χρωματιστούς λίθους.

13. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Ηθογραφική σκηνή
Πιάτο

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

14. Julien David Le Roy (1724-1803)
Το λιμάνι του Φαλήρου (Vue d' un ancien Port d' Athènes appellé Phalère)
Χαλκογραφία, 28,5x45 εκ., σχέδιο Le Roy, χάραξη Le Bas

14

21

Από: J. D. Le Roy, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Paris 1758, πίν. 17

Βουλή των Ελλήνων

15. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Λόρδος Βύρων (Lord Byron)
Πιάτο

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

16. Julien David Le Roy (1724-1803)
Ερείπια αρχαίου ναού στο Θορικό (Vue des quelques fragments d' un Temple situé dans un lieu d' Attique appellé Thoricion)
Χαλκογραφία, 28,5x43,5 εκ., σχέδιο Le Roy, χάραξη Le Bas
Από: J. D. Le Roy, *Les ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Paris 1758, πίν. 2
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Αρχαία ερείπια στο Θορικό, κοντά στο Λαύριο.

17. **Λευκάδα. Άποψη από την ακρόπολη της αρχαίας πόλης** (Santa Maura from the upper Acropolis of the ancient city of Leucadia)
Χαλκογραφία, 61x38 εκ., σχέδιο J. Cartwright, χάραξη R. Havell και υιός
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

18. André Grasset Saint-Sauveur (1757-1810)
Άποψη της Πάργας (Vue de Rocher de Pargue)
Χαλκογραφία, 13x20 εκ., σχέδιο και χάραξη Brion
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

19. Henry Holland (1788-1873)
Η κοιλάδα του Πηνειού από τα Μετέωρα (Vale of the Peneus from Meteora)
Χαλκογραφία, 11x19 εκ., σχέδιο H. Holland, χάραξη J. Byrne
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

20. Edward Dodwell (1767-1832)
Η Άμφισσα (Salona)
Χαλκογραφία, 10,5x17,7 εκ., χάραξη Radcliffe
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

21. Henry Holland (1788-1873)
Λάρισα
Χαλκογραφία, 11x13,5 εκ. σχέδιο G. Cooke
Από: H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813*, London 1815
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

22. Henry Holland (1788-1873)
Μέτσοβο (Metzovo)
Χαλκογραφία, 10,5x18,5 εκ., σχέδιο H. Holland, χάραξη A. Sands
Από: H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813*, London 1815
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Ο γιατρός Henry Holland το 1812-1813 περιηγήθηκε τα Ιόνια, την Ήπειρο, την Αλβανία και περιοχές της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Αττικής. Στα Ιωάννινα παρείχε και ιατρικές συμβουλές στον Αλή πασά εξασφαλίζοντας την εύνοιά του. Ο Holland δεν ενδιαφέρθηκε για τα αρχαία μνημεία, αλλά περιέγραψε τη ζωή των σύγχρονων Ελλήνων και οι παρατηρήσεις του έχουν ιδιαίτερη ιστορική αξία. Ο Holland έγραψε για το Μέτσοβο ότι βρισκόταν σε εξαιρετική τοποθεσία και ότι είχε 7.000 με 8.000 κατοίκους βλαχικής καταγωγής στα περίπου 1500 σπίτια του, που κτισμένα στην πλαγιά ενός απόκρημνου λόφου έδιναν την εντύπωση μιας υπερυψωμένης πόλης. Ανέφερε επίσης πως οι κύριες ασχολίες των κατοίκων ήταν η κτηνοτροφία, η υφαντουργία και η αμπελοκαλλιέργεια.

23. Henry Holland (1788-1873)
Το τζαμί του κάστρου των Ιωαννίνων
(Mosque of the fortress of Ioannina)
Χαλκογραφία, 11x18,5 εκ., σχέδιο H. Holland, λιθογράφηση J. Byrne
Από: H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813*, London 1815
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

24. **Μινιατούρα του Αλή Πασά**
Ελεφαντόδοντο, 5,5x4 εκ.

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

Ο Αλή Πασάς εικονίζεται σε προχωρημένη ηλικία.

25. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη του παλατιού στα Δαρδανέλλια (Vue du Château des Dardanelles)
Χαλκογραφία, 9,5x20,5 εκ., σχέδιο L. F. Cassas, χάραξη L. J. Masquelier
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Β΄, μέρος β΄, Paris 1822, πίν. 53
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

26. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη του λιμανιού της Χίου (Vue du port de Scio)
Χαλκογραφία, 21,5x34,5 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη Liénard
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 45
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

27. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Ο Μιαούλης κυριεύοντας ένα τουρκικό πλοίο
(Miaulis prenant un navire turc)
Ασπρόμαυρο βαθύ πιάτο

Συλλογή Πέτρου Βέργου

28. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Ερείπια του Ηραίου στη Σάμο (Vestiges du Temple de Junon à Samos)
Χαλκογραφία, 15,5x22,5 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη J. Mathieu
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Β΄, μέρος α΄, Paris 1809, πίν. 53
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Ο κόμης Choiseul-Gouffier πραγματοποίησε το πρώτο του ταξίδι στην Ελλάδα το 1776, συνοδευόμενος από το ζωγράφο Jean Baptiste Hilaire και το 1782 δημοσίευσε τον πρώτο τόμο τού έργου του *Voyage pittoresque de la Grèce*. Το 1784 έγινε μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας και τον ίδιο χρόνο διορίστηκε πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη και παρέμεινε στη θέση αυτή ώς το 1792. Στο διάστημα αυτό δημιούργησε έναν κύκλο ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών και πραγματοποίησε αρχαιολογικές και άλλες έρευνες. Πέθανε το 1817. Ο ίδιος δημοσίευσε το 1809 το πρώτο μέρος του δεύτερου τόμου του έργου *Voyage...* ενώ το δεύτερο μέρος επιμελήθηκε ο Barbier du Bocage το 1822.
Οι χαλκογραφίες του *Voyage* του Choiseul-Gouffier, που φιλοτεχνήθηκαν από τους L. F. Cassas, Louis Fauvel κ.ά., απεικονίζουν τοπία, αρχαία μνημεία και σκηνές της καθημερινής ζωής. Σημαντικό μέρος του έργου καταλαμβάνουν σχέδια –του Moreau του νεώτερου– με τοπικές ενδυμασίες.

29

29. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη της ακτής της Σαντορίνης (Vue de la côte de Santorin)
Χαλκογραφία, 21,5x34,5 εκ., σχέδιο Compte de Choiseul-Gouffier, χάραξη J. B. Tillard
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 16
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

30. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη από τα δυτικά της πολίχνης Άη Νικόλας στην Τήνο (Vue du bourg de San-Nicolo dans l' île de Tine)
Χαλκογραφία, 21,5x34 εκ., χάραξη J. B. Tillard, σχέδιο J. B. Hilaire
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 28
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

31. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη του λιμανιού της Μήλου από το Μαύρο Ακρωτήριο (Vue du port de Milo prise du Cap noir)
Χαλκογραφία, 15,5x21,5 εκ., σχέδιο Compte de Choiseul-Gouffier
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 4
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

32. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη της πόλης και του νησιού της Σίφνου

(Vue de la ville et de l' île de Siphanto)
Χαλκογραφία, 21,5x34 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη Choffard
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 8
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

33. Ασημένιο χαϊμαλί με διάλιθο συρματερό διάκοσμο από τη Θεσσαλία του 19ου αιώνα
0,25 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Από τη θήκη του χαϊμαλιού εξαρτάται χοντρή πλεχτή αλυσίδα για την ανάρτηση του αντικειμένου στον υπόλοιπο πολεμικό οπλισμό.

34. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη της νήσου Πάτμου (Vue de l' île de Patmos)
Χαλκογραφία, 21,5x34,5 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη Decquevauvilier
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 55
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

35. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη Μοναστηριού της Πάτμου (Vue de Couvent de Patmos)
Χαλκογραφία, 21,5x34,5 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη Decquevauvilier
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 55
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

36. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)

35

Άποψη του νησιού της Σικίνου
(Vue de l' île de Sikino)
Χαλκογραφία, 15,5x22 εκ., χάραξη Daniel Moseder
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 10
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

37. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη της πόλης και του νησιού της Σύρου (Vue de la ville et de l' île de Syra)
Χαλκογραφία, 21,5x34,5 εκ., σχέδιο Compte de Choiseul-Gouffier, χάραξη J.B. Tillard
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 30
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

38. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη του εσωτερικού του σπηλαίου στην Αντίπαρο (Vue de l' interieur de la grotte d' Antiparos)
Χαλκογραφία, 21,5x35 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη J. B. Tillard
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 38
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

40

39. Ασημένια κόπιτσα (κόπ'τσα) διακοσμημένη με σαβάτι από τη Στερεά Ελλάδα του 19ου αιώνα
Μήκος 0,20 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Το κόσμημα αυτό συγκρατούσε τις δύο άκρες του γιλέκου στο στήθος και ήταν εξάρτημα τόσο της ανδρικής όσο και της γυναικείας φορεσιάς.

40. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Η πόλη της Νάξου (Vue de la ville de Naxia)
Χαλκογραφία, 21,5x35 εκ., σχέδιο Comte de Choiseul-Gouffier, χάραξη Decquevauvillier
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 21
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

41. Ρέθυμνο
Λιθογραφία
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

42. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Άποψη της Σμύρνης (Vue de Smyrne)
Χαλκογραφία, 23x35 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 126
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Η Σμύρνη, ένα από τα πιο σημαντικά λιμάνια της Μεσογείου κατά το 18ο αιώνα, είχε εμπορική κίνηση μεγαλύτερη από εκείνη του λιμανιού της Κωνσταντινούπολης. Την χαρακτήρισαν αποθήκη του εμπορίου της Δυτικής Μικράς Ασίας. Πέρα όμως από την εμπορική κίνηση η Σμύρνη παρουσίασε αξιόλογη πνευματική κίνηση. Περίφημη υπήρξε η «Ευαγγελική Σχολή» με μαθητή της, ανάμεσα σε άλλους επώνυμους, τον Αδαμάντιο Κοραή. Το «Φιλολογικόν Γυμνάσιον» με δασκάλους τους Κων/νο Κούμα και Κων/νο Οικονόμο τον εξ Οικονόμων, υπήρξε πρωτοποριακό σχολείο για την εποχή. Στα μέσα περίπου του 18ου αιώνα λειτούργησε και τυπογραφείο. Στα χρόνια του Αγώνα σημειώθηκε μια αναστολή στην πρόοδο του ελληνικού στοιχείου της πόλης. Μετά το τέλος της Επανάστασης, και κυρίως μετά τα μέσα του 19ου αιώνα, παρατηρήθηκε νέα ακμή του στη Σμύρνη και το μικρασιατικό ελληνικό πληθυσμό.

43. J. P. M. Jazet-Horace Vernet (1789-1863)
Ο Γκιαούρης νικητής του Χασάν
(Le Giaour vainqueur d' Hassan), Παρίσι, Jazets Aumont, [β΄ τέταρτο 19ου αι.]
Ακουατίντα χαραγμένη από τον J. P. M. Jazet με βάση έργο του Horace Vernet

Βουλή των Ελλήνων

44. A. G. Dezauche
Χάρτης της Ελλάδας... ή Θέατρο του Πολέμου μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων (Carte de la Grèce... ou Théâtre de la guerre entre les Grecs et les Turcs), Paris 1826
Λιθογραφία, 61x80 εκ.

Συλλογή Στάθη Φινόπουλου

Ο A. G. Dezauche υπήρξε μηχανικός-υδρογράφος του Ναυτικού.

Β΄

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η περίοδος που οριοθετείται περίπου ανάμεσα στο 1669, έτος κατάληψης της Κρήτης από τους Τούρκους, και το 1821 ήταν μία από τις πλέον σημαντικές στη νεότερη ελληνική ιστορία. Οι προσπάθειες των Ελλήνων –χάρη και σε μία σειρά από ευνοϊκές συγκυρίες– οδήγησαν στην υλική και πνευματική ανασυγκρότηση και πρόοδο. Κατά την περίοδο αυτή οργανώθηκαν οι θεσμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης των Ελλήνων και άρχισε να δημιουργείται στο τοπικό πλαίσιο των κοινοτήτων ο πυρήνας μιας πρώτης νεοελληνικής ηγεσίας, ενώ οι Φαναριώτες ισχυροποίησαν τις θέσεις τους στην τουρκική κρατική μηχανή. Παράλληλα αναπτύχθηκαν το εμπόριο και η ναυτιλία, ενώ ανέκαμψε δημογραφικά ο ελληνικός πληθυσμός.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες δημιούργησαν μια πολιτιστική και οικονομική αναγέννηση, οι οποίες επέτρεψαν στον ελληνισμό τη διοργάνωση ενός επαναστατικού κινήματος στις αρχές του 19ου αιώνα, που θα έκανε πραγματικότητα την ανεξαρτησία. Ο θεσμός των κοινοτήτων στήριξε σε όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας την οργανωτική δομή της νεοελληνικής κοινωνίας, που ζούσε κυρίως στο σημερινό ελλαδικό χώρο. Οι κοινότητες παρά τις ατέλειες και τις κατά τόπους ιδιομορφίες τους και τον κατ' εξοχή οικονομικό και φορολογικό τους ρόλο, προσέφεραν πέραν της κοινωνικής συνοχής μια μορφή αντιπροσωπευτικού συστήματος και συνέβαλαν στη θεωρητική τουλάχιστον συμμετοχή των μελών της κοινότητας στην αντιμετώπιση των κοινών προβλημάτων.

Εκτός από τις κοινότητες, άλλος συνεκτικός δεσμός του ελληνισμού ήταν η Εκκλησία, φορέας διατήρησης της θρησκείας και της ελληνικής γλώσσας, η οποία την περίοδο της εξάπλωσης των ιδεών του Διαφωτισμού, το 18ο αιώνα, προσπάθησε να ελέγξει την πνευματική αναγέννηση των υποδούλων. Επειδή όμως δεν μπόρεσε να εγκαταλείψει το συντηρητισμό της, η ανανεωτική προσπάθεια πέρασε στους Έλληνες λόγιους.

Η Εκκλησία συνέβαλε και σε άλλους τομείς της ζωής των υποδούλων, όπως στον τομέα της παιδείας, κυρίως στους πρώτους αιώνες της δουλείας. Ακόμη, η εκκλησιαστική ηγεσία αντικαθιστούσε την πολιτική και έλυνε δικαστικά προβλήματα της καθημερινής ζωής, φρόντιζε για την εξαγορά των αιχμαλώτων. Παράλληλα, ο λατρευτικός κύκλος εξασφάλισε την ψυχική συνοχή του ελληνισμού. Στα προεπαναστατικά χρόνια, αλλά και στη διάρ-

κεια του Αγώνα παρατηρήθηκε έντονη παρουσία του κλήρου, αφού αρκετοί κληρικοί αναδείχθηκαν σε ηγέτες, ενώ αρκετά μοναστήρια μετατράπηκαν σε κάστρα του Αγώνα για την απελευθέρωση.

Πέρα όμως από αυτούς τους θεσμούς, η κοινωνική διαστρωμάτωση του ελληνισμού, που δεν διαβίωνε μόνο στο σημερινό ελλαδικό χώρο, αλλά και στην Ανατολική Θράκη, στην Κωνσταντινούπολη, στη Δυτική Μικρά Ασία, Κύπρο, γενικότερα στη Βαλκανική, παρουσιάζει σχηματικά την ακόλουθη διαμόρφωση:

Τη διοικητική αριστοκρατία αποτελούσαν ο Πατριάρχης και ο ανώτερος κλήρος, οι Φαναριώτες, που είχαν υψηλές θέσεις στην οθωμανική κρατική μηχανή, και ορισμένοι πρόκριτοι, ως επί το πλείστον μεγαλογαιοκτήμονες.

Ο Πατριάρχης και ο ανώτερος κλήρος ήταν η κοινωνική ομάδα με τη μεγαλύτερη ιδεολογική επιρροή στο πλαίσιο του υπόδουλου ελληνισμού. Επίδραση επίσης άσκησαν στην Εκκλησία και στον πληθυσμό τα μοναχικά περιβάλλοντα.

Οι Φαναριώτες, μέλη της διοικητικής και κοινωνικής αριστοκρατίας, γνώστες της δυτικοευρωπαϊκής παιδείας, κάτοχοι υψηλών θέσεων στον οθωμανικό κρατικό μηχανισμό (διερμηνείς, 17ος αιώνας, ηγεμόνες, 18ος και 19ος αιώνας), με την παράλληλη προσχώρησή τους στις ιδέες του Διαφωτισμού, συνέβαλαν στη βελτίωση των συνθηκών που οδήγησαν στην Επανάσταση. Οι Φαναριώτες απέβλεπαν στη δημιουργία παράλληλων δομών εξουσίας των ορθόδοξων πληθυσμών μέσα στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπου θα διατηρούσαν τη δική τους ηγετική θέση.

Οι πρόκριτοι, δημιούργημα της ανάπτυξης του κοινοτικού θεσμού, ήταν, κατά κοινή αποδοχή, οι ικανότεροι για τη διοίκηση της κοινότητας και προέρχονταν από τους γαιοκτήμονες της ηπειρωτικής Ελλάδας, τους εμπόρους και ακόμη τους εφοπλιστές της νησιωτικής χώρας. Διεκδίκησαν προνόμια εξουσίας πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, και τη διατήρησή τους μετά από την ολοκλήρωσή της.

Οι έμποροι, οι πλοιοκτήτες, οι κάθε μορφής χρηματομεσίτες, οι βιοτέχνες, που είχαν παραγωγή που θα μπορούσε να εμπορευματοποιηθεί, οι Φαναριώτες που ασχολούνταν με το εμπόριο, οι μεγαλογαιοκτήμονες που επίσης εμπορεύονταν και όλοι όσοι συμμετείχαν στα κέρδη από το εμπόριο, την εμπορική ναυτιλία, τη βιοτεχνική παραγωγή, αποτέλεσαν την προδρομική μορφή της αστικής τάξης. Ζούσαν κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα και στα ναυτικά νησιά, Χίο, Ύδρα κ.ά. Εμφάνισαν μια διαφοροποίηση σε κοινωνικό και ιδεολογικό επίπεδο, καθώς έγιναν αποδέκτες των ιδεών του Διαφωτισμού και της εθνικής ιδεολογίας. Στους κόλπους αυτής της τάξης αναπτύχθηκε μία μορφή διανοουμένου, που δε σχετιζόταν άμεσα με το χώρο της Εκκλησίας, αλλά έγινε ο μεταδότης των εθνικών ιδεών και αξιών.

Η μεγάλη, τέλος, μάζα του πληθυσμού, οι μικροί αγροτικοί παραγωγοί, ο κατώτερος κλήρος, οι κάθε λογής εργαζόμενοι με μικρές αμοιβές αποτελούσαν το λαό, που δεν είχε συνείδηση της ένταξής του σε μια κοινωνική τάξη πέρα από αυτήν που του πρόσφερε το πλαίσιο της κοινότητας. Σ' αυτή τη διαστρω-

μάτωση του παραδοσιακού ελληνισμού, από την έναρξη κιόλας της Επανάστασης, αναπτύχθηκαν οι κοινωνικές διεκδικήσεις των λαϊκότερων τάξεων.

Σ' αυτή την κοινωνική μορφολογία, εκφραστές μιας επαναστατικής δραστηριότητας ήταν οι κλέφτες και οι αρματολοί, που με την παρουσία τους διαιώνισαν την επικοινωνία ανάμεσα στην παρανομία και τη νομιμότητα. Συνέβαλαν στην εθνική επανάσταση, με έντονη προβολή της τοπικιστικής ιδεολογίας τους και των αντιθέσεών τους προς τους τοπικούς και περιφερειακούς άρχοντες.

Η οικονομική δομή του ελλαδικού χώρου, όπως εμφανίζεται στις αρχειακές πηγές, τα έγγραφα, την εμπορική αλληλογραφία, τα κατάστιχα, τα μοναστηριακά αρχεία, τα φιρμάνια, αποδεικνύει ότι ο εμπορευματικός καπιταλισμός, βασικό χαρακτηριστικό της οικονομίας του 18ου αιώνα, που συνδεόταν με την εσωτερική και την εξωτερική αγορά, εδώ είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση μίας αγροτικής οικονομικής δομής, που στηριζόταν σε προσόδους φεουδαρχικού τύπου και γαιοπροσόδους που εμπορευματοποιούνταν με άνισες ανταλλαγές.

Μια άλλη οικονομική διάσταση εκπροσωπούσαν οι ισχυροί εφοπλιστικοί παράγοντες, οι οποίοι πραγματοποιούσαν το εμπόριο των μεγάλων αποστάσεων και που εξαιτίας του ηπειρωτικού αποκλεισμού βρέθηκαν με σημαντικό πλούτο.

Την ίδια οικονομική διάσταση εκπροσωπούσαν και οι μεγαλοϊδιοκτήτες γης, κυρίως στο χώρο της Πελοποννήσου, γεγονός που τους επέτρεψε να διεκδικήσουν προνόμια εξουσίας μέσα στις πραγματικότητες της Επανάστασης.

Η βιοτεχνία αποτέλεσε έναν ακόμη χώρο οικονομικής δραστηριότητας με μεγάλες αλλαγές κατά το 18ο αιώνα. Ο βιοτεχνικός χώρος αύξησε τις δραστηριότητές του, οι συντεχνίες αντικαταστάθηκαν από εταιρείες στις οποίες μπορούσαν να είναι μέτοχοι μεγάλοι και μικροί κεφαλαιούχοι ή ακόμα και απλοί εργαζόμενοι, όπως ακριβώς γινόταν και στην εμπορική ναυτιλία.

Οι σημαντικότεροι βιοτεχνικοί και βιομηχανικοί τομείς κατά το 18ο αιώνα ήταν η υφαντουργία, μεταξουργία, βυρσοδεψία, ναυπηγική και εντοπίζονταν στον ορεινό και παράκτιο ελληνικό χώρο. Οι ευκαιριακές όμως συνθήκες ανάπτυξης της βιοτεχνίας και της βιομηχανίας (π.χ. συνθήκη Κιουτσούκ-Καϊναρτζή, Ναπολεόντειοι πόλεμοι κ.ά.), ο μικρός συναγωνισμός των ελληνικών προϊόντων προς τα ευρωπαϊκά, η αδυναμία της εσωτερικής αγοράς, οδήγησαν στην παρακμή τις βιοτεχνικές μονάδες κατά τα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα.

Η εσωτερική αγορά προσδιοριζόταν ως ένας συνδυασμός τοπικής αγοράς για τη διακίνηση των αγαθών στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χωρίς τάσεις ενοποίησης ή μεταλλαγής προς την κατεύθυνση της δημιουργίας εθνικής αγοράς. Οι διαρκείς και εβδομαδιαίες αγορές στις πόλεις και τα χωριά τροφοδοτούσαν την εσωτερική αγορά, ενώ τα ετήσια πανηγύρια τροφοδοτούσαν και την εξωτερική αγορά.

Όσον αφορά στα έσοδα που προέρχονταν από την αγροτική παραγωγή και το εξωτερικό εμπόριο, οι αγορές υπέστησαν τον αντίκτυπο του τέλους του

ηπειρωτικού αποκλεισμού (1815), αλλά και της παρακμής των χερσαίων συγκοινωνιών μέσω των βαλκανικών οδών (π.χ. Βελιγραδίου κ.ά.) στα πρώτα χρόνια του 19ου αιώνα. Σημαντική ήταν επίσης η μείωση των κερδών από το ναυτεμπόριο, που έφερε και την παρακμή των αντίστοιχων βιοτεχνιών του παράκτιου ελληνικού χώρου. Για παράδειγμα, ο μέσος όρος τού κεφαλαίου από το ναυτεμπόριο της Ύδρας των ετών 1818-1820 δεν θα αντιπροσώπευε παρά μόνον το 40,7% του ετήσιου μέσου όρου των κερδών των ετών 1811-1817.

Κατά τη διάρκεια του Αγώνα, ο οποίος διατάραξε τις οικονομικές δραστηριότητες του πληθυσμού, η ύπαρξη δημοσιονομικής πολιτικής ήταν απαραίτητη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών του πολέμου. Αυτές καλύφθηκαν με προσφορές, αυτοσυντήρηση των αγωνιστών, εράνους, λείες του πολέμου, εκποίηση ιερών σκευών εκκλησιών και εθνικών κτημάτων, μια υποτυπώδη φορολογία, αλλά και με τη σύναψη των γνωστών δανείων από το εξωτερικό (1824-1825), που η διαχείρισή τους όξυνε τις αντιπαραθέσεις κατά τις εμφύλιες συγκρούσεις που κλόνισαν την Επανάσταση.

Τέλος, η δημοσιονομική πολιτική του Ιωάννη Καποδίστρια, παρά τις προσπάθειες για την κάλυψη των κρατικών εξόδων και αναγκών, δεν επέφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, ανατολικός τοίχος:
Νίκες των Ελλήνων στη στεριά και στη θάλασσα (Λεπτομέρεια).

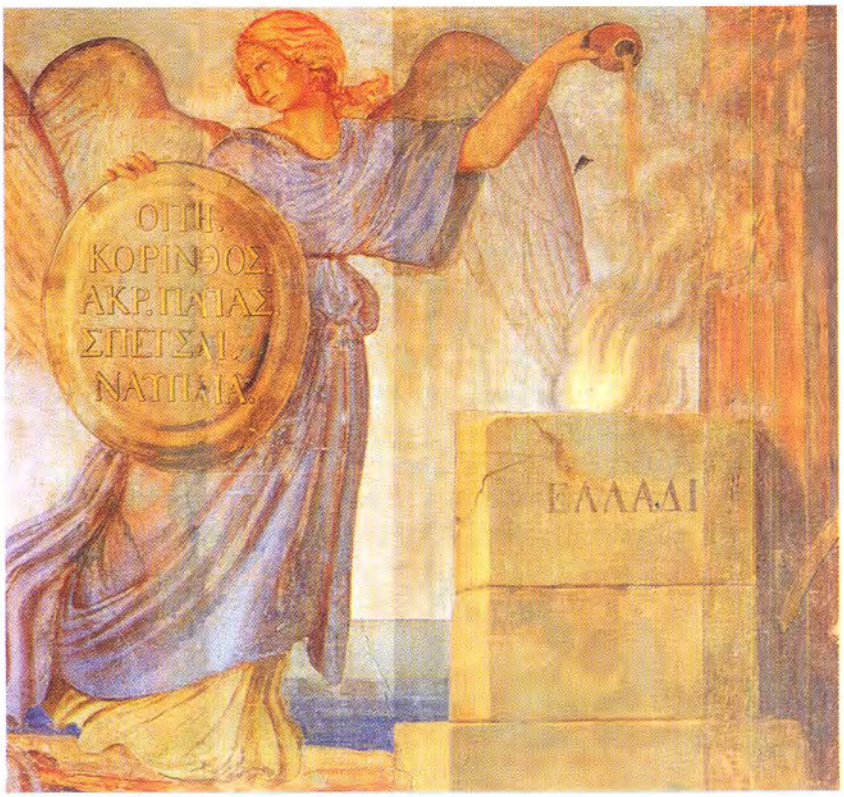

45. Louis Dupré (1789-1837)
Έλληνας ιερέας και Τούρκος (Un Prètre Grec et un Turc)
Λιθογραφία, 32,5x42 εκ., σχέδιο και λιθογράφηση L. Dupré
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris 1825, πίν. 28
Αναπαραγωγή από τη φωτοανατύπωση του εκδοτικού οίκου Porto Leone, Αθήνα 1993

Βουλή των Ελλήνων

Ο Γάλλος ζωγράφος Louis Dupré (1789-1837) μαθητής του Jacques Louis David, επισκέφθηκε την Ελλάδα και την Τουρκία το 1819. Περιηγήθηκε την Ήπειρο, τη Θεσσαλία, την Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη και απεικόνισε ανθρώπους και τοπία που του προξένησαν ιδιαίτερη εντύπωση. Το 1825 εξέδωσε στο Παρίσι το πρώτο τεύχος του λευκώματός του *Ταξίδι στην Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη. Συλλογή προσωπογραφιών, απόψεων και ενδυμασιών, ελληνικών και οθωμανικών*. Το λεύκωμα ολοκληρώθηκε σε δέκα τεύχη, ίσως το 1838, και περιείχε λιθογραφίες, τις οποίες λιθογράφησε ο ίδιος ο Dupré, και επιχρωμάτισε μόνο μερικές σειρές.

46. Louis Dupré (1789-1837)
Ο πρίγκιπας της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσος (Le Prince de Moldavie, Michel Soutzo)
Λιθογραφία, 38,5x28,5 εκ., σχέδιο και λιθογράφηση L. Dupré
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris 1825, πίν. 38
Αναπαραγωγή από τη φωτοανατύπωση του εκδοτικού οίκου Porto Leone, Αθήνα 1993

Βουλή των Ελλήνων

Ο Dupré συναναστράφηκε τον Μιχαήλ Βόδα Σούτσο (1784-1864) στην Κωνσταντινούπολη και αργότερα στο Παρίσι, όταν ο Σούτσος υπηρετούσε ως πρεσβευτής του ελληνικού κράτους. Ο Σούτσος ανέλαβε την ηγεμονία της Μολδαβίας (1819-1821). Ο Dupré τον περιγράφει: «...μειλίχιος και ευπροσήγορος, σεμνός, ανεπιτήδευτος, αλλά και μεγαλοπρεπής, εμπνέει χωρίς ποτέ να ζητήσει το θαυμασμό».

47. Louis Dupré (1789-1837)
Νικολάκης Μητρόπουλος υψώνοντας τη σημαία στα Σάλονα την ημέρα του Πάσχα το 1821 (Nicholaki Mitropoulos, arborant l' étendart de la Croix à Salona, le jour de Paques 1821)
Λιθογραφία, 37x30 εκ.
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris 1825, πίν. 11
Αναπαραγωγή από το λεύκωμα του Dupré, που ο εκδοτικός οίκος Porto Leone κυκλοφόρησε το 1993

Βουλή των Ελλήνων

48. Louis Dupré (1789-1837)
Έλληνας των Ιωαννίνων (Un Grec de Janina)
Λιθογραφία, 39,5x27 εκ., σχέδιο L. Dupré, λιθογράφηση C. Motte
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris 1825, πίν. 10
Αναπαραγωγή από τη φωτοανατύπωση του εκδοτικού οίκου Porto Leone, Αθήνα 1993

Βουλή των Ελλήνων

Νεαρός Γιαννιώτης, όρθιος μπροστά από πλάτανο, φορεί την επίσημη φορεσιά και κρατεί μακριά πίπα.

49. Otto Magnus von Stackelberg (1787-1837)
Ένοπλος Μανιάτης
Έγχρωμη λιθογραφία, 33x23 εκ.
Από: Otto Stackelberg, *Costumes et usages des peuples de la Grèce Moderne*, Paris 1835

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

50. Γεράσιμος Πιτσαμάνος (1787-1825)
Έλληνας Μεγάλος Διερμηνέας
Υδατογραφία και μολύβι, 21,3x31,8 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

51. Otto Magnus von Stackelberg (1787-1837)
Οικουμενικός Πατριάρχης
Έγχρωμη λιθογραφία, 36x27 εκ.
Από: Otto Stackelberg, *Costumes et usages des peuples de la Grèce Moderne*, Paris 1835

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

52. Théodore Géricault
Ο Γκιαούρης (Le Giaour), Παρίσι [1829]
Λιθογραφία, το δεύτερο από τα τέσσερα στάδια, 149x214 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

53. Φουστανελάς

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Ο τύπος αυτός της ενδυμασίας αποτελεί το ανδρικό αστικό ένδυμα της μετεπαναστατικής Ελλάδας, ενώ κατά τους χρόνους της Επανάστασης του 1821 φορέθηκε από τους οπλαρχηγούς και αποτέλεσε, κατά κάποιον τρόπο, το πολεμικό ένδυμα των Ελλήνων.
Η ενδυμασία αποτελείται από: τη φουστανέλα, το χρυσοκέντητο γιλέκι, τη φέρμελη (γιλέκο με μανίκια).
Στη μέση φοριέται το σελάχι, ενώ στα πόδια μπαίνουν τα «τουζλούκια» και στο κεφάλι το φέσι.

54. Ανδρική ενδυμασία, «φουστανελάς»

Λύκειο Ελληνίδων

Η φορεσιά με το μαύρο μαντήλι στο κεφάλι ανήκει στον τύπο φουστανελά της Πελοποννήσου.

55. Εμπροσθογεμές καριοφίλι, τέλος 18ου-αρχές 19ου αιώνα

Πολεμικό Μουσείο

Τυφέκιο με μηχανισμό πυρίτου λίθου, που στην πίσω πλευρά φέρει χαραγμένη τη χρονολογία 1816. Μάλλον πρόκειται για λάφυρο που χρησιμοποιήθηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση.

56. L. Massard - Choubard
Έλληνας πολεμιστής
Χαλκογραφία, 20x10 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

57. Γυναικεία φορεσιά Αράχοβας

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η νυφική φορεσιά της Αράχοβας χαρακτηρίζεται από τον αρμονικό συνδυασμό των διαφορετικών υλικών κατασκευής και τα λεπτά σχηματοποιημένα κεντήματά της. Στη μέση δένεται το μάλλινο ζωνάρι και η κόκκινη μεταξοκέντητη ποδιά.

58. Φουστανελάς από την Αράχοβα

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Το γιλέκι από λευκό σαγιάκι είναι κεντημένο με μαύρα σεράδια. Τη μέση σφίγγει μεταξωτό ριγωτό ζωνάρι. Στο κεφάλι φορά μαύρο καλπάκι.

59. Edward Dodwell (1767-1832)
Το χωριό της Πορταριάς στο Πήλιο (Village of Portaria on Mount Pelion)
Επιχρωματισμένη λιθογραφία, 30x40 εκ.
Αναπαραγωγή στο: *Hellas en gravures (XVIe - XIXe siècles)*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1998
Το έργο αυτό συγκαταλέγεται στο βιβλίο του E. Dodwell, *Views in Greece, London 1821*

Βουλή των Ελλήνων

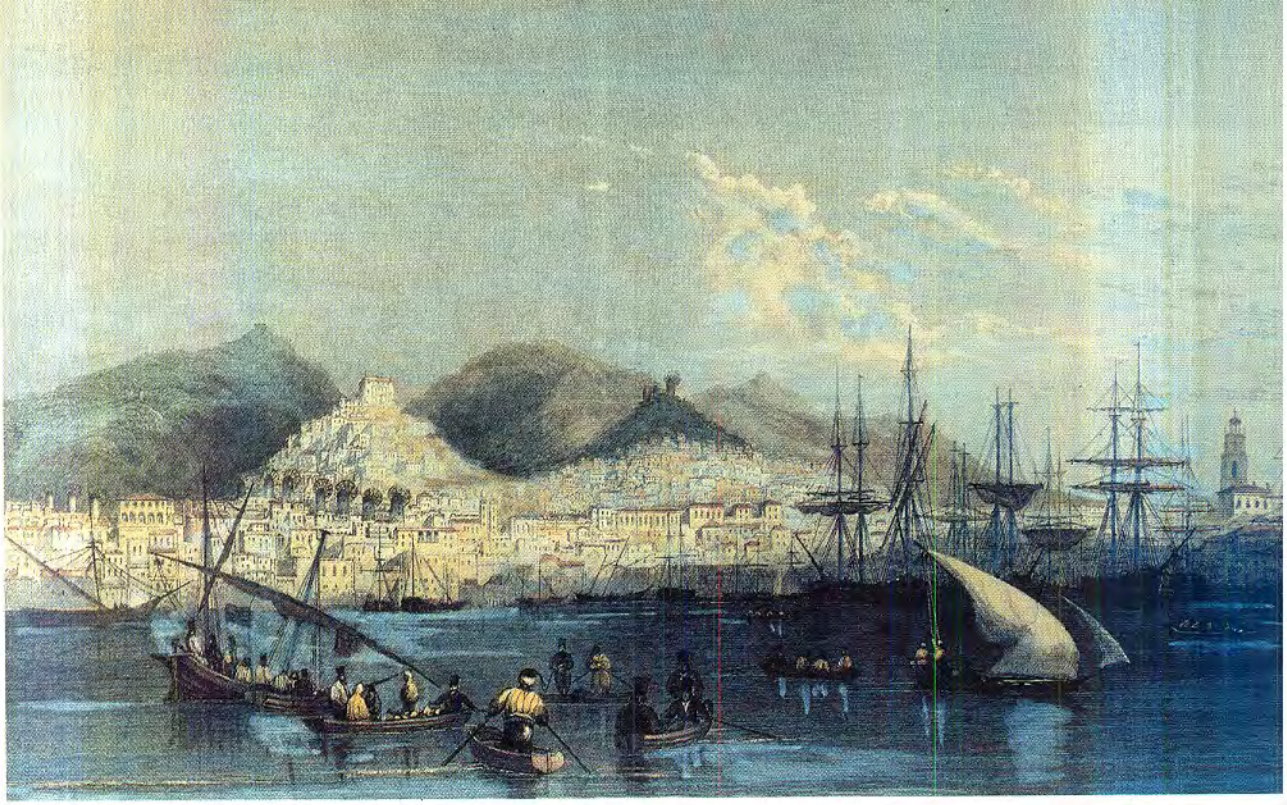

60

Η Πορταριά γνώρισε αξιοσημείωτη άνθηση κατά την Τουρκοκρατία, χάρη στην επεξεργασία του μεταξιού. Τον 18ο αιώνα ένας Γάλλος εμπορικός αντιπρόσωπος είχε εγκατασταθεί στην περιοχή για να παρακολουθεί τις παραγγελίες από κοντά.

60. William Henry Bartlett (1809-1854)
Θέα της Ερμούπολης στο νησί της Σύρου (View of Hermoupolis on the island of Syros), 1838
Επιχρωματισμένη λιθογραφία, 30x40 εκ.
Αναπαραγωγή στο: *Hellas en gravures (XVIe - XIXe siècles)*, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1998

Βουλή των Ελλήνων

Ο W. H. Bartlett, Άγγλος τοπογράφος και σχεδιαστής, επισκέφθηκε τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, αλλά ταξίδεψε και στην Ανατολή. Περιηγήθηκε την Ελλάδα, την Τουρκία, τη Μικρά Ασία, τη Συρία, την Παλαιστίνη, την Αίγυπτο και την έρημο της Αραβίας.
Το λιμάνι της Ερμούπολης απεικονίζεται γεμάτο ιστιοφόρα και η πόλη ξεχωρίζει με τα νεοκτισμένα της κτήρια και τις εντυπωσιακές κατοικίες. Στο βάθος διακρίνεται η Άνω Σύρος με την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στην κορυφή του λόφου.

61. E. Churchill - Duncan
Γαλιότα Ψαριανή
Έγχρωμη χαλκογραφία
Από: Δημ. Γ. Φωκάς, *Καράβια του Αγώνος*, Δώδεκα έγχρωμες χαλκογραφίες Λυκ. Κογεβίνα, Αθήνα 1938

Βουλή των Ελλήνων

Η γαλιότα ήταν τύπος μικρής γαλέρας με λιγότερα κουπιά και δύο πυροβόλα τοποθετημένα στην πλώρη. Τη χρησιμοποιούσαν οι Ψαριανοί.

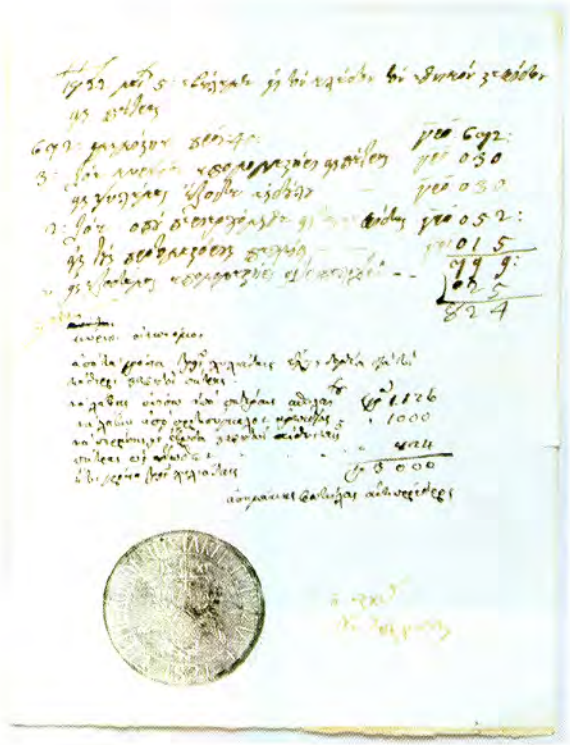

71

62. Μπρικογολέτα Σπετσιώτικη
Έγχρωμη χαλκογραφία
Από: Δημ. Γ. Φωκάς, *Καράβια του Αγώνος*, Δώδεκα έγχρωμες χαλκογραφίες Λυκ. Κογεβίνα, Αθήνα 1938

Βουλή των Ελλήνων

Γολέτα αμερικανικού τύπου που ναυπηγήθηκε στις Σπέτσες κατά τη διάρκεια του Αγώνα. Συνολικά είχαν ναυπηγηθεί 27 μπρικογολέτες που επειδή είχαν μικρή περιεκτικότητα φορτίου ήταν ταχύτατες. Χρησιμοποιήθηκαν είτε ως καταδρομικά είτε σε αποκλεισμούς φρουρίων και παραλίων.

63. Otto Magnus von Stackelberg (1787-1837)
Έλληνας έμπορος
Επιχρωματισμένη λιθογραφία, 35x26 εκ.

Από: Otto Stackelberg, *Costumes et usages des peuples de la Grèce Moderne*, Paris 1835

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

64α. Τηλεσκόπιο του ναυάρχου Γιακουμάκη Τομπάζη (1782-1829)
Μήκος 55 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Ο Γ. Τομπάζης υπήρξε πρωτεργάτης στην πρώτη νικηφόρο αναμέτρηση του ελληνικού στόλου με τον τουρκικό, στην Ερεσό της Λέσβου στις 27 Μαΐου 1821, η οποία εξασφάλισε στους Έλληνες τον έλεγχο του Αιγαίου.

β. Τηλεσκόπιο του Ανδρέα Μιαούλη (1796-1835)
Μήκος 60 εκ.

Ναυτικόν Μουσείον της Ελλάδος

65. Σπαθί του Κωνσταντίνου Κανάρη
82 εκ. (σπαθί), 73,5 εκ. (θήκη)

Μουσείο Μπενάκη

Σπαθί από κέρατο και χάλυβα με επιγραφή «ελευθερία ή θάνατος» και η θήκη του από ασήμι και βελούδο.
Ο Ψαριανός πυρπολητής Κωνσταντίνος Κανάρης (1790-1877) έκαψε την τουρκική ναυαρχίδα στο λιμάνι της Χίου τον Ιούνιο του 1822.

66. Ξύλινο πρότυπο του ιστιοφόρου «Άρης» του Αναστασίου Τσαμαδού (1774-1825)
15,5x64,7x13 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Ο Αναστάσιος Τσαμαδός συμμετείχε από την αρχή της Επανάστασης στις θαλάσσιες επιχειρήσεις και σκοτώθηκε στη Σφακτηρία, στις 26 Απριλίου 1825.

67. Benedetto Civiletti (1846-1899)
Κωνσταντίνος Κανάρης και Ανδρέας Πιπίνος, β΄ μισό του 19ου αιώνα
Ορειχάλκινο άγαλμα, 26x23 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Μικρό σύμπλεγμα που εικονίζει τους πυρπολητές Κ. Κανάρη και Α. Πιπίνο κατά την ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας τη νύχτα της 6ης προς την 7η Ιουνίου 1822, στη Χίο. Αντίστοιχη μαρμάρινη δημιουργία σε φυσικό μέγεθος βρίσκεται στο πάρκο του Παλέρμο.

68. **Γιαταγάνι με παράσταση πολεμικού πλοίου**
Μήκος 77 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Η δίλοβη κοκάλινη λαβή φέρει ασημένια ελάσματα, διακοσμημένα με ένθετα κοράλια. Τόσο η αυλακωτή λεπίδα, όσο και η θήκη φέρουν πλούσιο διάκοσμο. Στη διακόσμηση της θήκης κυριαρχεί η παράσταση πολεμικού πλοίου σε κυματώδη θάλασσα με ανοιχτά πανιά και σημαία με σταυρό. Προέρχεται από ηπειρώτικο εργαστήρι.

69. **Αναθήματα** (τάματα)

Συλλογή Αντώνη Ξύδη

Ασημένια τάματα που απεικονίζουν καράβια και πλοία διαφορετικών τύπων. Εξέφραζαν την ανησυχία των ναυτικών οικογενειών για τα πληρώματα των πλοίων που ταξίδευαν.

70. **Λογαριασμός εθνικών σταφίδων Πατρών της Πελοποννησιακής Γερουσίας**
Πάτρα, 5 Μαΐου 1822
Υπογραφές: Ασημάκης Φωτήλας, Ν. Σπηλιάδης
Σφραγίδα: Η Πελοποννησιακή Γερουσία 1821/ΙΣ ΧΡ ΝΙ ΚΑ
Έγγραφο, μονόφυλλο, 21,3x16,2 εκ.

ΑΕΠ, τ. 15ος Γ΄, αρ. 24, σ. 22

68

71. **Καταγραφή της δημοπρασίας του εθνικού λαδιού της επαρχίας Μυστρά**, του έτους 1821.
Μυστράς, 31 Μαΐου 1822
Υπογραφές: Πρωτοσύγγελος Νεόφυτος, Θεόκλητος Οικονομόπουλος, Αναγνώστης Κοπανίτζας, Νικόλαος Κρεββατάς
Έγγραφο, μονόφυλλο, 43x33 εκ.

ΑΕΠ, τ. 15ος Γ΄, αρ. 41, σ. 41-43

72. **Έγγραφο του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό** που αναφέρεται στην ανάγκη λήψης δραστικών αστυνομικών μέτρων για την πρόληψη της επέκτασης της πανώλης.
Τρίπολη, 4 Ιουνίου 1823
Υπογραφές: Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ανδρέας Μεταξάς
Έγγραφο, μονόφυλλο, 26x21 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 174, σ. 112

76

73. Otto Magnus von Stackelberg, baron (1787-1837)
Ανδρίτσαινα (Andrizena)
Λιθογραφία, 26,5x39 εκ., σχέδιο Baron de Stackelberg, λιθογράφηση Villeneuve
Από: O. M. von Stackelberg, *La Grèce. Vues pittoresques et topographiques*, Paris 1834

Βουλή των Ελλήνων

74. Otto Magnus von Stackelberg (1787-1837)
Λατομεία της Πεντέλης (Latomies du Pentelique)
Λιθογραφία, 24,5x36,5 εκ., σχέδιο Baron de Stackelberg, λιθογράφηση G. Lory Fils
Από: O. M. von Stackelberg, *La Grèce. Vues pittoresques et topographiques*, Paris 1834

Βουλή των Ελλήνων

75. Τα Αμπελάκια
Ασπρόμαυρη ξυλογραφία, 16x22 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

76. Jacques Grasset de Saint-Sauveur (1757-1810)
Γυναίκα του νησιού της Σαντορίνης (Femme de l' îsle de Santorin)
Επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 17,5x12 εκ., σχέδιο J. Grasset de Saint-Sauveur, χάραξη J. Laroque
Από: J. Grasset de Saint-Sauveur, *Encyclopédie des Voyages*, Paris 1796

Βουλή των Ελλήνων

77. Ξύλινο σκαλιστό κουτάλι

Ιδιωτική Συλλογή

Στη λαβή του κουταλιού παριστάνεται ο Άγιος Γεώργιος.

78. Edward Dodwell (1767-1832)
Δείπνο στο χωριό Χρισσό στο σπίτι του Επισκόπου Άμφισσας (Dinner at Chrisso, in the house of the Bishop of Salona), 1806
Επιχρωματισμένη χαλκογραφία (ακουατίντα) 26,5x40 εκ., χάραξη και χρωματισμός Fielding
Από: E. Dodwell, *Views in Greece*, London 1821

Συλλογή Στάθη Φινόπουλου

Ο Ιρλανδός περιηγητής, αρχαιολόγος και ερασιτέχνης ζωγράφος Edward Dodwell ταξίδεψε στην Ελλάδα το 1801 και αργότερα το 1805-1806. Ο Dodwell γράφει ότι, πριν από το γεύμα στο σπίτι του Επισκόπου, ακολούθησαν την τυπική διαδικασία του πλυσίματος των χεριών και αυτό του θύμισε την περιγραφή του ίδιου αρχαίου εθίμου από τον Όμηρο και τον Ησίοδο.

79. Μαξιλάρι με Τούρκο δικαστή (καδή), Σκύρος, του 19ου αιώνα

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

80. Δρεπάνι χωρίς λαβή

Ιδιωτική συλλογή

Κοφτερό θεριστικό εργαλείο με κυρτή λεπίδα και ξύλινη λαβή, με το οποίο κόβονταν τα στάχυα. Όταν ωρίμαζε ο καρπός των σπαρτών, θερίζονταν. Ο παραδοσιακός προβιομηχανικός τρόπος των αγροτικών καλλιεργειών διατηρήθηκε περίπου ώς τα μέσα του 20ου αιώνα.

81. Ξύλινο αγροτικό σκεύος

Ιδιωτική Συλλογή

Σε σχήμα τηγανιού, στρογγυλό με κοντή λαβή και αντικρυστά μικρό άνοιγμα, είναι διακριτικά σκαλισμένο.

82. Σαΐτες αργαλειού

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

Τρεις ξύλινες διακοσμημένες σαΐτες, όπου τύλιγαν το νήμα για την ύφανση.

83. Μεταξωτό κέντημα, του 19ου αιώνα

Ιδιωτική Συλλογή

Παραδοσιακό κέντημα με χρυσοκλωστές από την Αττική. Στο τελείωμά του έχει χειροποίητη δαντέλα και κρόσια. Δίπλα του μεταξωτές κλωστές από το Σουφλί Θράκης.

84. Αναφορά του Αντεπάρχου Μήλου και Κιμώλου Αναστασίου Βουδέλλη προς τον υπουργό Εσωτερικών και προσωρινά του Πολέμου, κύριον Ιωάννη Κωλέττη, σχετικά με τις παράνομες ενέργειες κάποιων κατοίκων της Μήλου και των προξένων Γαλλίας και Αγγλίας στην εκμετάλλευση των μεταλλείων της Μήλου.
Κίμωλος, 20 Μαρτίου 1823

78

79

Υπογραφή: Αναστάσιος Βουδέλλης
Αναφορά, δίφυλλο, 27,5x19 εκ.

ΑΕΠ, τ. 13ος, αρ. 254, σ. 210-212

85. Έγγραφο του επάρχου της Κάσου προς το Υπουργείο των Εσωτερικών με την οποία ζητεί την έκδοση διαταγών προς τον αντέπαρχον Καρπάθου και Σύμης για την είσπραξη και

86

αποστολή του φόρου της δεκάτης.
Μύκονος, 18 Ιανουαρίου 1823
Υπογραφή: Τζ. Κοντουμάς
Έγγραφο, μονόφυλλο, 32,5x22 εκ.

ΑΕΠ, τ. 13ος, αρ. 236, σ. 188

86. Edward Dodwell (1767-1832)
Το Παζάρι της Αθήνας
Από: *Usi e Costumi di tutti i popoli dell' Universo...*, Milano 1856

Συλλογή Στάθη Φινόπουλου

Αντίγραφο από έργο του Edward Dodwell. Σε όλο το μήκος του δρόμου και από τις δύο πλευρές απεικονίζονται διάφορα μαγαζιά. Πωλητές και πωλήτριες κάθονται και στη μέση του δρόμου. Την Ακρόπολη στο βάθος, διακόπτει ένας μιναρές.

87α. Τάλιρο Ισπανίας, του 1806

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

Ήταν γνωστό στην Ελλάδα ως «δίστηλο» ή «κολωνάτο» από τις Ηράκλειες στήλες του θυρεού.

β. Τάλιρο των Κάτω Χωρών, του 1663

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

Ήταν γνωστό στην Ελλάδα ως «ασλάνι» (λιοντάρι στην τουρκική γλώσσα).

γ. Τάλιρο Αυστροουγγαρίας, του 1763

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

Ήταν γνωστό στην Ελλάδα ως «ρεγγίνα» από την προσωπογραφία της Μαρίας Θηρεσίας.

δ. Τάλιρο Γαλλίας της εποχής του Λουδοβίκου ΙΣΤ΄ με το έτος 1789, χρόνο έναρξης της Γαλλικής Επανάστασης

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

ε. **Ένας παράς (1/40 του γροσίου) της εποχής του Μαχμούτ Β'** (1808-1839)

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

στ. **Πέντε γρόσια της εποχής του Σουλτάνου Μαχμούτ Β'** (1808-1839)
Βάρος: 15 γρ.
Βάρος αργύρου: 0,220 γρ.

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

ζ. **Ενάμισυ (1,5) γρόσι της εποχής του Σουλτάνου Αβδούλ Χαμίτ Α' (1774-1789)**
Βάρος: 18 γρ.
Βάρος αργύρου: 0,465 γρ.

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

88. Ανδρική φορεσιά Υδραίου, τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αιώνα

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

Χαρακτηριστικά τμήματα της ενδυμασίας είναι η νησιώτικη βράκα ή «καραμάνι», το «γιλέκο» ή κουμπούρι, μεγάλο φέσι, βαμβακερές κάλτσες και οι «κουντούρες» ή γόβες.

89. Γυναικεία φορεσιά Ύδρας, τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αιώνα

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

Η ενδυμασία αποτελείται από μεταξωτό φόρεμα, βελούδινο πανωφόρι (τζάκα) περίτεχνα κεντημένο, και κεντητό μεταξωτό τσεμπέρι. Ανήκε στην Αικατερίνη Θ. Σερφιώτη.

90. Γυναικεία ενδυμασία Αργοσαρωνικού-Σπετσών

Λύκειο Ελληνίδων

91. Έλληνας αγωνιστής
Επιζωγραφισμένη λιθογραφία, 35x24 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

92. L. P. R. Demoraine (1816-;) - Voyer
Σύνθεση με στρατιώτες του άτακτου ιππικού, με Έλληνα του Ναυπλίου και με χωρική.
Χαλκογραφία, 11x17 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

93. Γυναικεία φορεσιά από τα Μέγαρα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

94. Ανδρική ενδυμασία, «φουστανελάς»

Λύκειο Ελληνίδων

Η ενδυμασία με τα πλουσιότερα στοιχεία και το χαρακτηριστικό φέσι ανήκει στον τύπο φουστανελά της Ρούμελης.

95. Γυναικεία ενδυμασία Ψαρών

Λύκειο Ελληνίδων

96. Αμπράχαμοι από επιχρυσωμένο ασήμι, γυναικείοι σταυροί από την Κρήτη, του 19ου αιώνα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

97. Γυναικεία ενδυμασία Νάουσας

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Γυναικεία αστική ενδυμασία. Χαρακτηριστικά τμήματα της ενδυμασίας είναι το φόρεμα με την ποδιά από ίδια μεταξωτή *στόφα*, το μακρύ τσόχινο χρυσοκέντητο πανωφόρι, το *λιπαντέ*, η συρματερή ζώνη, τα *κολάνια*, και το χρυσοκέντητο φέσι, το *φούτοσι*.

102

98. Νικόλαος Σοφιανός (πρώτο μισό 16ου αιώνα)
Χάρτης της Αρχαίας Ελλάδος (Ελλάς, Graecia, Sophiani. Abrahamo Ortelio descriptore), π. 1579
Επιχρωματισμένη χαλκογραφία, 33x50 εκ.
Από: A. Ortelius, *Parergon, Theatrum Orbis Terrarum*, 1579, *Parergon, Additamentum II*

Βουλή των Ελλήνων

Ο Κερκυραίος λόγιος Νικόλαος Σοφιανός εξέδωσε το 1536 στη Βενετία έναν οκτάφυλλο χάρτη της Αρχαίας Ελλάδας σε ξυλογραφίες. Αντίτυπα της πρώτης αλλά και της δεύτερης έκδοσης του 1544 δε σώζονται, παρά μόνον της τρίτης έκδοσης σε χαλκογραφίες τού 1552. Ένα αντίτυπο βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο.
Ο χάρτης του Ν. Σοφιανού υπήρξε πρότυπο για τη χαρτογράφηση της Αρχαίας Ελλάδας σε πολλούς μεταγενέστερους χαρτογράφους.

99. Antoine Laurent Castellan (1772-1838)
Άποψη της Ύδρας
Χαλκογραφία από: A. L. Castellan, *Lettres sur la Morée et les îles de Cérigo, Hydra et Zante*, Paris 1808

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

100. Louis Dupré (1789-1837)
Υδραίος
Επιχρωματισμένη λιθογραφία, 61x46 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

101. Antoine Laurent Castellan (1772-1838)
Ελληνική εκκλησία της Ύδρας
Χαλκογραφία: A. L. Castellan, *Lettres sur la Morée et les îles de Cérigo, Hydra et Zante*, Paris 1808

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

Ο A. L. Castellan, Γάλλος περιηγητής, που περιέγραψε τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις του με μορφή επιστολών, και τις εικονογράφησε με χαλκογραφίες που φιλοτέχνησε ο ίδιος, ήταν μέλος της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Γαλλίας.

102. Ακρόπρωρο, τέλη του 18ου - αρχές 19ου αιώνα

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

Ακρόπρωρο λαϊκής τεχνοτροπίας που απεικονίζει μια γυναικεία μορφή, η οποία κρατά στα χέρια της μικρό λέοντα, σύμβολο δύναμης και εξουσίας. Άγνωστο παραμένει το πλοίο από το οποίο προέρχεται, καθώς και ο τόπος κατασκευής του.

103. Εργαλεία καραβομαραγκών

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

Τα εργαλεία των καραβομαραγκών προέρχονται από παραδοσιακούς ταρσανάδες της Ύδρας στις θέσεις Μανδράκι και Αυλάκι. Μερικά από αυτά είναι: η σμίλα, το μπανιστράκι, η σημαδούρα ή το σινιαδούρι, η στρογγυλή ματζόλα, η αρίδα, το διπλό κοφτερό, το αλαφάτικο σίδερο, το σκαρπελλάκι, το λούκι, η μάτσα, η ματσόλο, το τρυπάνι κ.ά.

Γ΄

ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Το ζήτημα της εκπαίδευσης, και κυρίως η σχολική εκπαίδευση, στις παραμονές της Επανάστασης τέθηκε με νέους όρους. Η δημιουργία μιας κοινωνικής συνείδησης που επέβαλε την αναγκαιότητα της παιδείας, είχε συντελεστεί μέσα από την οικονομική ανάπτυξη και την πυκνή επικοινωνία με τις ιδέες της Δύσης. Το δίκτυο των σχολείων αναγνωρίστηκε ως μέσο διάδοσης της παιδείας σε όλα τα στρώματα του ελληνικού πληθυσμού. Το 1820, ο Αδαμάντιος Κοραής, σε δημοσίευμά του στο περιοδικό της Βιέννης *Ερμής ο Λόγιος* έθετε το ερώτημα: «Και διατί η αναγκαία πολλή δαπάνη εις πολυτόμους εκδόσεις να μη καταβληθή εις πολλαπλασιασμόν κοινών σχολείων και κοινών βιβλίων ηθικής, τεχνών, γεωργίας,...».

Τα «κοινά» σχολεία ή σχολεία των «κοινών γραμμάτων» ή «γραμματοδιδασκαλεία» παρείχαν τη στοιχειώδη μόρφωση. Στη συνέχεια, διδάσκονταν γραμματική, σύνταξη και κείμενα. Ακολουθούσε ένας τρίτος κύκλος σπουδών που περιλάμβανε τη μελέτη της φιλοσοφίας και των επιστημών. Στα αρχοντικά σπίτια η διδασκαλία γινόταν με ιδιωτικούς δασκάλους, τους «οικοδιδασκάλους». Ο δάσκαλος ήταν συχνά κληρικός. Ως σχολικά βιβλία, εκτός από την *Χρήσιμο Παιδαγωγία*, το αλφαβητάρι της Τουρκοκρατίας, χρησιμοποιήθηκαν και τα λειτουργικά βιβλία: το Οκτωήχι και το Ψαλτήρι. Η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών συνιστούσε μέσο για τη διατήρηση της συνοχής, της συνέχειας και της ενότητας της γλώσσας και της εθνικής συνείδησης. Από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού επισήμαναν τη διαφορά ανάμεσα στην εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής και στην ίδρυση σχολείων με την εφαρμογή ενός συστήματος διδασκαλίας, που θα είχε ως σκοπό την παράλληλη διαμόρφωση παιδαγωγικών αρχών, οι οποίες θα οδηγούσαν στη διαπαιδαγώγηση ενός νέου ανθρώπου. Το ενδιαφέρον των Διαφωτιστών επικεντρώθηκε στον κοινωνικό προορισμό της αγωγής του παιδιού και κατ' επέκταση στο ρόλο που ήταν δυνατόν να διαδραματίσει στη διάπλαση μιας ηθικής κοινωνίας.

Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (1730;-1800) με το έργο του *Περί παίδων αγωγής* (1779) εισήγαγε παιδαγωγικές θεωρίες οι οποίες συμβάδιζαν με την ανανεωτική προσπάθεια του Διαφωτισμού. Ο Δημήτριος Καταρτζής (1730;-1807) παράλληλα με το επιστημονικό και φιλοσοφικό σύστημα που συγκρό-

τησε, και τις αντιλήψεις του για την απλή ελληνική γλώσσα, πρότεινε και μια εκπαιδευτική μέθοδο. Απασχολήθηκε με τη σύσταση και οργάνωση σχολείων, τη μέθοδο διδασκαλίας και την αγωγή.

Ήδη από το 1454 λειτουργούσε η Πατριαρχική Ακαδημία, που μετονομάστηκε πολύ αργότερα σε Μεγάλη του Γένους Σχολή στην Κωνσταντινούπολη. Σχολές λειτουργούσαν σχεδόν σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα και κυρίως στις αρχές του 19ου αιώνα, χωρίς να είναι συστηματικά οργανωμένες. Από το 1775 ώς το 1821, με την κορύφωση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν ονομαστές σχολές στην καθ' ημάς Ανατολή και στον ελλαδικό χώρο: στα Ιωάννινα, στην Άρτα, και στο Μέτσοβο, στην Κοζάνη, στην Καστοριά, στη Μοσχόπολη, στη Σιάτιστα, η Αθωνιάς στο Άγιο Όρος. Στη Στερεά Ελλάδα, στην Αθήνα, στη Θεσσαλία στα Αμπελάκια, στις Μηλιές, στη Ζαγορά, στο Αιγαίο στην Πάτμο, και στη Χίο. Στη Μικρά Ασία η Ευαγγελική Σχολή και το Φιλολογικό Γυμνάσιο στη Σμύρνη, στις Κυδωνίες, αλλά και στη Μάνη και στη Δημητσάνα στην ορεινή Πελοπόννησο.

Ανώτερες σχολές, «Ηγεμονικές Ακαδημίες», λειτούργησαν επίσης στο Ιάσιο και στο Βουκουρέστι, ενώ στις παροικίες ξεχώρισε το «Φλαγγινιανό Φροντιστήριο» στη Βενετία, ιδρυμένο από τον Κερκυραίο λόγιο Θωμά Φλαγγίνη, το 1662.

Άλλες σχολές ακολουθούσαν τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας και άλλες ασπάστηκαν τις νεωτερικές διδακτικές μεθόδους και εισήγαγαν νέα μαθήματα, για παράδειγμα τα μαθηματικά και τις φυσικές επιστήμες, συχνά όχι χωρίς αντιδράσεις, όπως στην περίπτωση του φιλελεύθερου λόγιου Ευγένιου Βούλγαρη, που δίδαξε μαθηματικά στην Πόλη. Οι Φαναριώτες στήριζαν τις νέες τάσεις. Οι φυσικές επιστήμες, γύρω στα 1780, διδάσκονταν στις παρίστριες ηγεμονίες όχι μόνο θεωρητικά, αλλά και πειραματικά. Νέα μέθοδος που εισήχθη στην εκπαίδευση ήταν η «αλληλοδιδακτική», που επέτρεπε τη συγκέντρωση του μεγαλύτερου αριθμού μαθητών στον ίδιο διδακτικό χώρο, κάτω από την επίβλεψη ενός μόνο δασκάλου. Πρόκειται για τη «Λανγκαστεριανή» μέθοδο, που συστηματοποιήθηκε στην Αγγλία από τον A. Bell και τον J. Lancaster στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα. Ο κύριος εισηγητής της στον ελληνικό χώρο, Γεώργιος Κλεόβουλος (1785-1828) και οι υποστηρικτές της μεθόδου τόνιζαν τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν περισσότερα παιδιά με λιγότερα μέσα, υπογραμμίζοντας το μαζικό της χαρακτήρα, ενώ η μέθοδος συνάντησε την αντίθεση της Εκκλησίας, καθώς το Πατριαρχείο απαγόρευσε την εφαρμογή της στα σχολεία της Κωνσταντινούπολης.

Εξέχουσες φυσιογνωμίες των γραμμάτων δίδασκαν στα σχολεία και τις ανώτερες σχολές. Μεταξύ άλλων ήταν ο θεολόγος, φιλόσοφος και μαθηματικός Μεθόδιος Ανθρακίτης που καταδικάστηκε το 1721 για τις θεωρίες του από το Πατριαρχείο, ο μοναχός, μαθηματικός και φιλόσοφος Βενιαμίν Λέσβιος (1759-1824), ο δάσκαλος από τα Ιωάννινα, πρόδρομος του δημοτικισμού Αθανάσιος

Ψαλίδας (1767-1829), ο μαθηματικός και φιλόσοφος Κωνσταντίνος Κούμας (1777-1835) που δίδαξε στη Σμύρνη, όπως και οι αδελφοί Οικονόμοι, Κωνσταντίνος (1780-1857) και Στέφανος, ο Ανδριώτης θεολόγος και φιλόσοφος Θεόφιλος Καΐρης (1784-1853) που δίδαξε στις Κυδωνίες, ο Ηπειρώτης λόγιος Κωνσταντίνος Ασώπιος (1785;-1872) που δίδαξε στην Τεργέστη και άλλοι.

Λίγο πριν από την Επανάσταση, οι νεωτερικές ιδέες συνάντησαν την εχθρότητα της Εκκλησίας, με επώδυνες συνέπειες για τους διαφωτιστές, τις ιδέες και τα βιβλία τους. Με την κήρυξη της Επανάστασης, άλλες σχολές ανέστειλαν τη λειτουργία τους είτε για οικονομικούς λόγους είτε από έλλειψη δασκάλων οι οποίοι επέλεξαν να πολεμήσουν, ενώ άλλες καταστράφηκαν κατά τη διάρκεια του Αγώνα, όπως συνέβη με τα Γυμνάσια της Χίου και των Κυδωνιών. Όμως οι αρχές των επαναστατημένων Ελλήνων διόλου δεν θα αμελήσουν το ζήτημα της παιδείας, ούτε άλλωστε και το νεοσύστατο κράτος. Το 1822 η Πελοποννησιακή Γερουσία έβαλε τα θεμέλια αλληλοδιδακτικού σχολείου στην Τριπολιτσά. Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1823, η δημόσια εκπαίδευση τέθηκε υπό την προστασία του Βουλευτικού Σώματος και ιδρύθηκε αλληλοδιδακτική σχολή στην Αθήνα. Έφορος της Παιδείας ορίστηκε ο Θεόκλητος Φαρμακίδης. Το 1825, ο Γρηγόριος Κωνσταντάς υπηρετούσε ως Έφορος της Παιδείας και εκπόνησε μια λεπτομερειακή αναφορά για την κατάσταση των σχολείων στην Ελλάδα. Το 1824-5, ιδρύθηκε το Κεντρικό Σχολείο του Άργους, στο οποίο εκπαιδεύτηκαν αλληλοδιδάσκαλοι, και το 1826 λειτουργούσε στο Ναύπλιο το Σχολείο της Φιλανθρωπικής Εταιρείας. Ακόμα, το 1828 ιδρύθηκε το Ορφανοτροφείο της Αίγινας και εκτός των ορίων του τότε ελληνικού κράτους η Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων. Το επόμενο έτος, λειτούργησε η Γεωργική Σχολή στην Τίρυνθα και η Εθνοσυνέλευση του Άργους εξέδωσε ψήφισμα που αφορούσε την εκπαίδευση. Το 1830 ιδρύθηκε το Κεντρικό Σχολείο της Αίγινας. Παράλληλα, κυκλοφόρησαν μεταφράσεις και βιβλία που ανέλυαν το αλληλοδιδακτικό σύστημα.

Στη Βενετία, από τα τέλη του 15ου αιώνα, τυπώνονταν κατά κύριο λόγο τα ελληνικά βιβλία που είχαν Έλληνες αποδέκτες, καθώς στα εδάφη της οθωμανικής κυριαρχίας η λειτουργία τυπογραφείων αντιμετώπιζε αυστηρούς ελέγχους και απαγορεύσεις. Τα τυπογραφεία που ιδρύθηκαν στο χώρο τής καθ' ημάς Ανατολής το 18ο αιώνα, δεν ευδοκίμησαν. Από το τέλος του 18ου αιώνα, κυκλοφόρησαν ειδησεογραφικά και φιλολογικά περιοδικά στη Βιέννη και το Παρίσι, που απευθύνονταν στο ελληνικό κοινό, προσφέροντας εγκυκλοπαιδική ενημέρωση. Η τυπογραφία τέθηκε στην υπηρεσία της Επανάστασης του 1821, τόσο για τις ιδεολογικές όσο και για τις πρακτικές της ανάγκες. Στα έξι τυπογραφεία που κατάφεραν, μέσα από τις αντιξοότητες του πολέμου, να λειτουργήσουν στην Ελλάδα, τυπώθηκαν προκηρύξεις και αποφάσεις της Διοίκησης, τα πρώτα συντάγματα, φυλλάδια και βιβλία.

Ιδιαίτερη σημασία είχε ο Τύπος ως μηχανισμός ενημέρωσης. Από την αρχή του Αγώνα, σώζονται τρεις χειρόγραφες εφημερίδες: *Η Εφημερίς του*

Γαλαξειδίου (27 Μαρτίου1821), η *Εφημερίς Αιτωλική* (10 και 15 Αυγούστου 1821 και 19 Σεπτεμβρίου 1821) και ο *Αχελώος* (Φεβρουάριος 1822). Η πρώτη έντυπη εφημερίδα που κυκλοφόρησε σε απελευθερωμένο ελληνικό έδαφος, στην Καλαμάτα, τον Αύγουστο του 1821, έφερε τον τίτλο *Σάλπιγξ Ελληνική*. Εκδότης των τριών φύλλων που τυπώθηκαν ήταν ο λόγιος αρχιμανδρίτης Θεόκλητος Φαρμακίδης. Το 1824 κυκλοφόρησαν νέες εφημερίδες: τα *Ελληνικά Χρονικά* (1824-1826) στο Μεσολόγγι με εκδότη τον Ελβετό Ιωάννη Ιάκωβο Μάγερ, η *Εφημερίς των Αθηνών* (1824-1826) από τον Γεώργιο Ψύλλα, ο *Φίλος του Νόμου* (1825-1826) στην Ύδρα με εκδότη τον Ιταλό Ιωσήφ Κιάππε, η *Γενική Εφημερίς της Διοικήσεως* (1825-1832) και η *Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος* (1827-1829) του Παντελή Παντελή. Ακόμα, εκδόθηκαν στην Ελλάδα επτά ξενόγλωσσες εφημερίδες που διακινούνταν κυρίως στο εξωτερικό, με στόχο να πληροφορούν την κοινή γνώμη του εξωτερικού σχετικά με τις εξελίξεις του Αγώνα, όπως ήταν η εφημερίδα *Il Telegrafo Greco (Ο Ελληνικός Τηλέγραφος)* στο Μεσολόγγι (1824), *Le Courrier de la Grèce (Ο Ελληνικός Ταχυδρόμος)* στην Αίγινα (1829-1832), και στη Σύρο η *Abeille Grecque (Η Ελληνική Μέλισσα)*, το 1832. Η εφημερίδα *Απόλλων* του Αναστάσιου Πολυζωΐδη που τυπώθηκε στην Ύδρα από το Μάρτιο έως τον Οκτώβριο του 1831, επικρίνοντας την πολιτική διακυβέρνηση του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, σηματοδότησε την αρχή της δημοσιογραφικής αντιπολίτευσης.

Η άφιξη του Καποδίστρια σήμανε αλλαγή στην αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών ζητημάτων, με μια στροφή προς την πρακτική όψη της εκπαίδευσης.

Η καλλιέργεια των γραμμάτων ευδοκιμούσε ιδίως έξω από τον ελλαδικό χώρο. Η Κρήτη και τα Επτάνησα, βενετοκρατούμενα νησιά, γνώρισαν μια πνευματική άνθιση, επηρεασμένα από το κλίμα της ιταλικής Αναγέννησης, όντας κάπως μακρύτερα από την ανατολική εκκλησιαστική παράδοση. Η πρώτη απόπειρα συγγραφής νεοελληνικού μυθιστορήματος έγινε από το Φαναριώτη Νικόλαο Μαυροκορδάτο με τον τίτλο *Φιλοθέου Πάρεργα* (1718), που τυπώθηκε στη Βιέννη το 1800. Ο Αθανάσιος Χριστόπουλος, που γεννήθηκε στην Καστοριά το 1772 και έζησε και πέθανε στο Βουκουρέστι το 1847, έγραψε τα *Λυρικά* το 1811. Ποιήματα «με γλώσσα κομψή, του σαλονιού, αδούλευτη στην λογοτεχνία μας, αφού [...] δεν εκμεταλλεύεται την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού», σχολίασε ο Κ. Θ. Δημαράς. Ο Αθανάσιος Χριστόπουλος συνεργάστηκε σε νομικά έργα, έγραψε ιστορικές μελέτες, ασχολήθηκε με τη γλώσσα, όπως φαίνεται από τη *Γραμματική της Αιολοδωρικής*. Την ίδια χρονιά, το 1805, δημοσίευσε και ένα θεατρικό έργο με τον τίτλο *Δράμα ηρωικόν*, που αναφερόταν στον Αχιλλέα και τον Πάτροκλο. Κοινό χαρακτηριστικό για τα θεατρικά έργα της εποχής ήταν η επιμονή σε θέματα και πρόσωπα που συνδέονταν με την αρχαία γραμματεία και ιστορία. Ο Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός τύπωσε τα δράματα *Ασπασία* (1813), *Πολυξένη* (1814) και *Ο Λεωνίδας εν Θερμοπύλαις* (1816) και ο Ιω-

άννης Ζαμπέλιος το έργο *Τιμολέων* (1818). Υπάρχουν, ωστόσο, και δείγματα κωμωδίας, *ο Αλέξανδρος βόδας ο ασυνείδητος* του Γεωργίου Νικολάου Σούτσου (1745-1816), και μεταφράσεις από ξένα θεατρικά έργα: Μολιέρος και Σέξπηρ. Ο Ρήγας και οι συνεργάτες του μετέφρασαν Metastasio και Marmontel. Ο δημοτικιστής Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823) κατάργησε στα γραπτά του την ιστορική ορθογραφία, ενώ στα ποιήματα και τις μεταφράσεις του προσπάθησε να κινηθεί μέσα στην παράδοση του δημοτικού τραγουδιού.

Στα νοήματα και την τέχνη του δημοτικού τραγουδιού βρίσκεται μια από τις αμεσότερες απεικονίσεις της ζωής του λαού. «Κατέχουν εξαίρετον [...] θέσιν μεταξύ των μνημείων του λόγου...», υπογραμμίζει ο Νικόλαος Πολίτης. Τα δημοτικά τραγούδια συνόδευαν και πλαισίωναν τις εκδηλώσεις τής καθημερινής ζωής σε όλες τις εκφάνσεις της: Τη γέννηση, την αγάπη της μάνας, τον έρωτα, το γάμο, το χωρισμό, την ξενιτιά, το θάνατο, τη διασκέδαση και τη δουλειά. Ιστορούσαν τα πάθη και τις ελπίδες του λαού, τη ζωή, τα κατορθώματα και το τέλος των κλεφτών και των αρματολών. Τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια και γενικότερα το λαογραφικό υλικό (παραμύθια, παροιμίες, παραδόσεις) άρχισαν να συγκεντρώνουν οι Ευρωπαίοι περιηγητές από το 1770 περίπου. Το 1824 παρουσιάστηκε από το Γάλλο Claude Fauriel μια συλλογή ελληνικών τραγουδιών συνοδευμένων από διεξοδικά προλεγόμενα, σχολιασμό και γαλλική μετάφραση.

Ο παραδοσιακός λαϊκός βίος εκτός από τη δημοτική ποίηση εκφράστηκε και μέσα από άλλες εκδηλώσεις: στα θρησκευτικά έθιμα, στις τελετές της γέννησης, του γάμου, του θανάτου, στις δεισιδαιμονίες και τις προλήψεις, στη λαϊκή σοφία με τους διδακτικούς μύθους και τις παροιμίες, στη λαϊκή λογοτεχνία με τα παραμύθια και τις παραδόσεις, στη λαϊκή ψυχαγωγία και τέχνη με τη μουσική, το χορό και τα χειροτεχνήματα. Ενταγμένα μέσα στο λαϊκό βίο, αλλά και προσφέροντας διάλειμμα στην καθημερινότητα, τα λαϊκά πανηγύρια, θρησκευτικά και εμπορικά ή και τα δύο συγχρόνως, έδιναν τη δυνατότητα σε χωριά αποκομμένα από τα αστικά κέντρα να βγουν από την απομόνωσή τους. Τις ημέρες γιορτής αγίων ή παζαριού, οι άνθρωποι από διαφορετικά μέρη μοιράζονταν τα κοινά τους έθιμα, αναγνωρίζοντας τα στοιχεία συνοχής που τους ένωναν. Έτρωγαν και έπιναν μαζί, τραγουδούσαν, χόρευαν και ψυχαγωγούνταν. Μάθαιναν τα νέα του ευρύτερου περιβάλλοντός τους, αλλά άκουγαν και ειδήσεις από τον υπόλοιπο κόσμο. Οι εμπορικές συναλλαγές που γίνονταν στο πλαίσιο των πανηγυριών τόνωναν την τοπική οικονομία. Στον ελλαδικό χώρο οι εμποροπανηγύρεις εξακολούθησαν την οικονομική και κοινωνική τους λειτουργία, φθάνοντας στα τέλη του 19ου αιώνα τις 110, ενώ σημείωσαν μείωση από την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα.

Η λαϊκή τέχνη, που ακολουθούσε τη βυζαντινή παράδοση, σταδιακά στράφηκε προς λαϊκότερα πρότυπα. Τα διακοσμητικά μοτίβα, που κυριάρχησαν στην κεραμική, υφαντική, ξυλογλυπτική, αργυροχοΐα και στην κεντητική, ήταν οι φυ-

τικές αναπαραστάσεις, οι γιρλάντες, τα τοπία, τα καράβια και οι γοργόνες.

Τα αντικείμενα του καθημερινού βίου, του νοικοκυριού και της δουλειάς, όπως και η φορεσιά, αποτυπώνουν την αντίληψη του ωραίου, του πλούτου, της τέχνης, συνδυάζοντάς την με την πρακτικότητα. Αντικείμενα εκκλησιαστικής λατρείας, κοσμήματα και όπλα, έργα ξυλογλυπτικής και κεραμικής, υφαντικής και κεντητικής, ξεχωρίζουν για την λεπτομερειακή και επιμελημένη εργασία τους.

Στον τομέα της ζωγραφικής, η αγιογραφία είτε συνέχιζε την ορθόδοξη παράδοση είτε υπέστη ορατές επιδράσεις από τις επαφές με ξένες ζωγραφικές σχολές, όπως συνέβη στην Κρήτη και τα Επτάνησα. Η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών και η ευνοϊκότερη αντιμετώπιση των χριστιανών, συνέπεια της Συνθήκης του Κάρλοβιτς, το 1699, επέτρεψε την κατασκευή εκκλησιαστικών οικοδομών που έφεραν χαρακτηριστικά από τη δυτική και την ανατολική παράδοση.

Οι έμποροι και οι καραβοκύρηδες διέθεταν ένα μέρος από τα κέρδη τους για την ανέγερση μεγαλόπρεπων αρχοντικών και άλλων οικοδομημάτων, όπως εκκλησίες, καμπαναριά, βρύσες κ.ά. Μεταξύ 1770 και 1820 χτίστηκαν τα αρχοντικά της Ύδρας και των Σπετσών. Την ίδια περίοδο Ιταλοί τεχνίτες της οικοδομικής απασχολήθηκαν στην Πελοπόννησο και τα νησιά του Αργοσαρωνικού. Ονομαστοί υπήρξαν οι Ηπειρώτες και οι Μακεδόνες χτίστες στην ηπειρωτική Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό, στη Ρουμανία, στη Μικρά Ασία, στην Αίγυπτο, στην Περσία και αλλού. Οι χτίστες, κατά τη διάρκεια του Αγώνα, εργάστηκαν για την εκτέλεση στρατιωτικών έργων: επισκευή φρουρίων, οχύρωση διαβάσεων και κατασκευή γεφυριών.

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, ανατολικός τοίχος: *Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων* (Λεπτομέρεια).

105

104. Pierre Augustin Guys († 1799)
Αγροτικός γάμος (Noce Champêtre)
Χαλκογραφία, 16x20 εκ., σχέδιο David Massil, χάραξη Laurent
Από: P. A. Guys, *Voyage litteraire de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1873, σ. 122-123
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Στην εικόνα καταγράφεται μια γαμήλια πομπή. Προπορεύονται τρεις μουσικοί –ο ένας παίζει νταούλι και οι άλλοι δύο ζουρνά– ακολουθούν δύο άνδρες που χορεύουν και μετά η νύφη, συνοδευόμενη από συγγενείς και φίλους. Ο Guys παρατηρεί ότι οι Έλληνες διατήρησαν τα έθιμα των αρχαίων προγόνων τους στην τελετουργία του γάμου.

105. Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier, Comte (1752-1817)
Ελληνικός χορός στην Πάρο (Dance grecque à Paros)
Χαλκογραφία, 15x22 εκ., σχέδιο J. B. Hilaire, χάραξη P. Martini
Από: [M. G. F. A. de Choiseul-Gouffier], *Voyage pittoresque de la Grèce*, τ. Α΄, Paris 1782, πίν. 33
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Άνδρες και γυναίκες χορεύουν με τη συνοδεία μουσικών οργάνων, ζουρνά και ταμπουρά. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι χορεύουν τα «ρωμέικα», τον πιο κοινό ελληνικό χορό στην Ελλάδα και «αυτόν που έχει μια εκπληκτική αναλογία με το χορό των προγόνων τους». Ο

Gouffier σημειώνει επίσης ότι «η αίσθηση του χορού ήταν πάντα η ίδια στους Έλληνες· η δυστυχία και η σκλαβιά δεν τους έκαναν να χάσουν τη φυσική αγάπη που έχουν για το χορό».

106. Ασημένια στέφανα γάμου, του 19ου αιώνα
Ύψος 24 εκ.

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

107. Louis Dupré (1789-1837)
Ελληνικός γάμος στην Αθήνα (Mariage grec à Athènes)
Λιθογραφία, 38,5x32 εκ., σχέδιο και λιθογράφηση L. Dupré
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris 1825, πίν. 30
Αναπαραγωγή από τη φωτοανατύπωση του εκδοτικού οίκου Porto Leone, Αθήνα 1993

Βουλή των Ελλήνων

Στη λεζάντα, ο Dupré σημειώνει ότι εικονίζεται ελληνικός γάμος στην Αθήνα. Στο βάθος ένας Τούρκος κουρέας ξυρίζει το γαμπρό και σε πρώτο επίπεδο η νύφη στολισμένη και καθισμένη δέχεται ευχές συγγενών και φίλων, ενώ ένας νεαρός κρατάει μπροστά της έναν καθρέπτη.

108. Αδαμαντοποίκιλτο εγκόλπιο του αγωνιστή Ανδρέα Ίσκου ή Καραΐσκου, τέλους του 18ου αιώνα
7x5,3x1,8 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

109. Ασημένια παλάσκα με ένθετο διάκοσμο με σαβάτι, του 19ου αιώνα
0,113x0,10 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Εικονίζεται φουστανελάς που αποτελεί την προσωποποίηση του αγωνιζόμενου Έλληνα.

110. Ασημένια παλάσκα διακοσμημένη με σαβάτι, του 19ου αιώνα
Ύψος 12 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Η παλάσκα φέρει και έκτυπα θέματα όπως: δικέφαλο αετό, πουλιά και άνθη. Το αέτωμά της είναι διάτρητο και στο κέντρο υπάρχει πωγωνόμορφο σχέδιο.

111. Ασημένια πόρπη με έκτυπο διάκοσμο και δικέφαλο αετό στο κέντρο της
Μήκος 11x27 εκ.

Συλλογή Αντώνη Ξύδη

112. Ασημένια πόρπη με έκτυπο καλεμιστό διάκοσμο από τη Μακεδονία του 19ου-20ου αιώνα
0,27 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Φέρει στο κεντρικό στέλεχός της δικέφαλο αετό και στο κάτω τμήμα της διπλή αλυσίδα με φλουριά.
Η πόρπη ήταν κόσμημα της γυναικείας φορεσιάς.

113. Ασημένια πόρπη με έκτυπο διάκοσμο και πτηνά
Μήκος 15x41,5 εκ.

Συλλογή Αντώνη Ξύδη

114. Ασημένια πόρπη από φίλντισι με παραστάσεις του Ευαγγελισμού
Μήκος 15x27 εκ.

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

115. Ζουρνάς
Μουσείο Λαϊκών Οργάνων. Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

Ο *ζουρνάς* ή *καραμούζα* ή *πίπιζα* είναι όργανο τύπου όμποε, έχει δηλαδή διπλό γλωσσίδι, στο οποίο οφείλεται και ο οξύς διαπεραστικός του ήχος. Της ίδιας οικογένειας ήταν και ο *αυλός* το κατ' εξοχήν πνευστό όργανο της αρχαιοελληνικής μουσικής. Κατασκευάζεται σε διάφορα μεγέθη από 22 έως και 60 εκ. Στη Δυτική Ρούμελη και στο Μοριά συναντώνται οι πιο κοντοί ζουρνάδες, ενώ οι μακρύτεροι στη Μακεδονία. Συνήθως παίζονται δύο ζουρνάδες (ένας για τη μελωδία και ο άλλος για το ίσο).
Οι δύο ζουρνάδες και το νταούλι αποτελούν το παραδοσιακό συγκρότημα (ζυγιά) της στεριανής Ελλάδας, κατάλληλο για ανοιχτό χώρο.

116. Ασημένια ηπειρώτικα διακοσμητικά κουμπιά δεμένα σε αλυσίδα

Ιδιωτική Συλλογή

117. Ασημένιο τάσι του αρματολού Στάθη Παπαγεώργη, 1787
12,2x3,4 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Φέρει εγχάρακτη επιγραφή και χρονολογία. Στο κέντρο του έχει παράσταση του αγίου Γεωργίου, ενώ στα τοιχώματά του εικονίζονται τα σύμβολα των Ευαγγελιστών, δύο άγγελοι, στρατιώτες και φυτικός διάκοσμος.

118. Ταμπουράς
Μουσείο Λαϊκών Οργάνων, Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

Η ονομασία *ταμπουράς* χρησιμοποιείται για μια σειρά από νυκτά όργανα της οικογένειας του λαγούτου, ανεξάρτητα από τις διαστάσεις, τον αριθμό των χορδών και το κούρδισμά τους. Τα αρχέτυπά τους, γνωστά ήδη στην Αίγυπτο και τη Μεσοποταμία από τη

115

δεύτερη χιλιετία π.Χ. έχουν μικρό ηχείο, μακρύ χέρι και παίζονται με πλήκτρο-πένα ή τα δάκτυλα.
Στην αρχαία Ελλάδα ο τύπος αυτός είναι γνωστός ως *τρίχορδο* ή *πανδούρα*, στο Βυζάντιο ως *θαμπούρα* και στη νεότερη Ελλάδα ως *ταμπουράς*, *μπουζούκι*, *μπαγλαμάς* κ.ά.
Ο ταμπουράς ήταν το κύριο μουσικό όργανο στην παράδοση του ρεμπέτικου, της αστικής λαϊκής μουσικής που αναπτύχθηκε στα λιμάνια του Αιγαίου από το τέλος του 19ου αιώνα ώς τη δεκαετία του 1950.

119. Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798)
Τα Ολύμπια. Δράμα του Αββά Μεταστασίου του Ιταλού. Μεταφρασθέν εις την Ημετέραν Διάλεκτον. Εν Οφένη, εν τω τυπογραφείω του Πανδιδακτηρίου, 1815

Βουλή των Ελλήνων

Τα *Ολύμπια* το πρώτο έργο από τις τρεις ρομαντικές ιστορίες που εξέδωσε ο Ρήγας στη Βιέννη το 1797 με το γενικό τίτλο *Ηθικός Τρίπους*, είναι ένα θεατρικό έργο. Η υπόθεση του ερωτικού δράματος εξελίσσεται στη διάρκεια κάποιων Ολυμπιακών Αγώνων της αρχαιότητας.

120. Γεώργιος Λασσάνης (1793-1870)
«Αρμόδιος και Αριστογείτων, Τραγωδία εις

Τρεις Πράξεις». Παρηστάθη κατά πρώτον εν Οδησσώ κατά το 1819.
Χειρόγραφο τετράδιο, σ. 61 + 8λ., 29x20 εκ.

Βουλή των Ελλήνων, Αρχείο Γεωργίου Λασσάνη

Λόγιος, φιλικός, ιερολοχίτης έγραψε δύο θεατρικά έργα, ένα δράμα, πατριωτικά ποιήματα, ιστορικά δοκίμια και πολιτικά κείμενα.

121. Claude Fauriel
Chants populaires de la Grèce Moderne, Paris, F. Didot, 1824

Βουλή των Ελλήνων

Σήμερα γνωρίζουμε τα δημοτικά τραγούδια από τη γραπτή παράδοση. Πρώτοι οι περιηγητές άρχισαν να συγκεντρώνουν ελληνικά δημοτικά τραγούδια από το 1770 περίπου. Η πρώτη όμως ουσιαστική προσπάθεια χρονολογείται το 1814, και εντάσσεται στο πλαίσιο του ρομαντισμού. Το 1824 παρουσιάστηκε από τον C. Fauriel η πρώτη τυπωμένη συλλογή, με πληροφορητές τους Έλληνες του Παρισιού και της Τεργέστης, η οποία περιλαμβάνει γαλλική μετάφραση, προλεγόμενα και εκτεταμμένα σχόλια. Η έκδοση αυτή λειτούργησε ως πρότυπο για κάθε ανάλογη συλλογή και διαμόρφωσε τα κριτήρια για το ποιο είναι το δημοτικό τραγούδι. Γνώρισε το δημοτικό τραγούδι στους Ευρωπαίους και κίνησε το θαυμασμό για τα δημιουργήματα των νέων Ελλήνων.

122. Χειρόγραφα ποιήματα του φιλικού Γεωργίου Λασσάνη (1793-1870)
Ποιήματα, φφ. 12, 20x13 εκ.

Βουλή των Ελλήνων - Αρχείο Γεωργίου Λασσάνη

Τίτλοι των ποιημάτων είναι: *Η φυλακή*, *Η λύρα*, *Ο Όλυμπος*, *Πρώτος ενθουσιασμός των Ελλήνων*, *Διχόνοια των Ελλήνων*, *Εις το Μεσολόγγι*

123. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου, Μονή Φιλοθέου, 1841
Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 55x40 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η Μονή Φιλοθέου του Αγίου Όρους χαλκογράφησε την εικόνα της Θεοτόκου με δικά της έξοδα για να προσφέρεται δωρεάν στους προσκυνητές. Παριστάνεται ολόκληρο το μοναστήρι με όλα τα εξαρτήματά του. Σε άλλη γνωστή χαλκογραφία με το ίδιο θέμα μπροστά στη Μονή εικονίζονται λιτανεία και τέσσερις άντρες με βράκες και φέσι, ο ταρσανάς, τα ιστιοφόρα, μια βάρκα, το κήτος.

124. Άγιος Γεώργιος, Μάλτα, 1816
Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 36x27 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η εικόνα ανήκε στην καπέλλα (εκκλησία) του Αγίου Γεωργίου, μία από τις τρεις ορθόδοξες εκκλησίες των ελληνικών κοινοτήτων της Μάλτας.

125. Αύγουστος Πικαρέλλη
Άνθιμος Γαζής (1764 ή 1758-1828)
Ελαιογραφία σε μουσαμά, 28,5x23 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Λόγιος αρχιμανδρίτης, διδάσκαλος του Γένους, λεξικογράφος και μεταφραστής με πλούσια εκδοτική δραστηριότητα.

126. Αύγουστος Πικαρέλλη
Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806)
Ελαιογραφία σε μουσαμά, 28,5x23 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Κορυφαίος λόγιος αρχιεπίσκοπος της πρώτης περιόδου του Διαφωτισμού με πλούσιο συγγραφικό, μεταφραστικό και διδακτικό έργο.

127. Αύγουστος Πικαρέλλη
Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800)
Ελαιογραφία σε μουσαμά, 28,5x23 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Λόγιος αρχιεπίσκοπος και φυσικομαθηματικός, συνέβαλε με το διδακτικό και συγγραφικό του έργο στη διάδοση των φυσικών επιστημών.

128. Ιδιωτική διδασκαλία σε βενετοκρατούμενη περιοχή. Λευκάδα, μέσα 18ου αιώνα

Φωτογραφική αναπαραγωγή

129. Στυπόχαρτο του τέλους του 19ου αιώνα

Μουσείο Παιδείας Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

130. Μελανοδοχείο του 19ου αιώνα

Μουσείο Παιδείας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

131. Πλάκα γραφής και κονδύλι του β΄ μισού του 19ου αιώνα

Μουσείο Παιδείας Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

132. Μοισιόδαξ Ιώσηπος (1735-1800)
Πραγματεία Περί Παίδων Αγωγής, η Παιδαγωγία... Ενετίησι, 1779, παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων
Βουλή των Ελλήνων

129

131

133. Μιχαήλ Παπά Γεωργίου
Το Μέγα Αλφαβητάριον..., Ενετίησιν, Παρά Πάνω Θεοδοσίω τω εξ Ιωαννίνων, 1806

Συλλογή Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη

134. Ματθαίος, Μοναχός
Γραμματικής Εισαγωγής βιβλία τρία... Εν τω του Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως Τυπογραφείω, 1806

Βουλή των Ελλήνων

135. ***Νέα Παιδαγωγία***, χρήσιμος εις τους ποθούντας μαθείν γράμματα...
Εν Βενετία, εκ των πιεστηρίων Ιωάννου παρολάρη..., 1812

Συλλογή Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη

136. Δάρβαρις Δημήτριος Ν.
Οικιακή Διδασκαλία της Φύσεως χάριν των μικρών Παιδίων και Κορασίων...

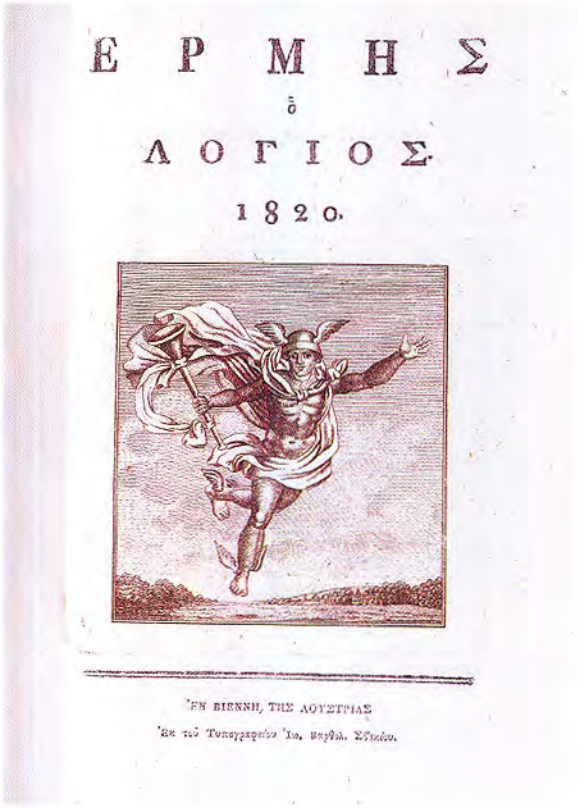

137

Εν Βιέννη της Αυστρίας εκ της τυπογραφίας Ιω. Βαρθολ. του Σβηκίου, πρώην Τ. Βενδώτου, 1810

Βουλή των Ελλήνων

137. ***Ερμής ο Λόγιος***, τυπογρ. Βαρθ. Σβέκιος, Βιέννη, 1811-1821

Βουλή των Ελλήνων

Υπεύθυνος του φιλολογικού περιοδικού για ένα διάστημα ήταν ο Άνθιμος Γαζής (1764-1828), λόγιος, συγγραφέας, μεταφραστής, λεξικογράφος και αρχιμανδρίτης του ελληνικού ναού του Αγίου Γεωργίου της Βιέννης. Η θεματολογία του κάλυπτε ζητήματα και μελέτες που αφορούσαν την αναγγελία και το σχολιασμό νέων εκδόσεων, βιβλιοκρισίες και άρθρα γύρω από την αρχαία γραμματεία και γλώσσα, καθώς και άρθρα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Περιελάμβανε και ειδήσεις για μεταφράσεις ξένων περιοδικών και πρακτικά ακαδημαϊκών και επιστημονικών εκδηλώσεων. Σταμάτησε την κυκλοφορία του την 1η Μαΐου 1821 με την έναρξη της Επανάστασης.

138. Ιωάννης ο Δαμασκηνός
Οκτώηχος, Ενετίησιν, Παρά Νικολάω Γλυκεί τω εξ Ιωαννίνων, 1820

Συλλογή Κωνσταντίνου Στάικου

139. Κωνσταντίνος Πρεσβύτερος ο Οικονόμος
Γραμματικών, ή Εγκυκλίων Παιδευμάτων Βιβλία Δ., Τόμος Α΄, Εν Βιέννη της Αυστρίας, εκ της Τυπογραφίας του Ιωάν. Βαρθ. Τζβεκίου, 1817

Μουσείο Παιδείας Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

140. Γ. Γεννάδιος και Γ. Λασσάνης
Στοιχειώδους Εγκυκλοπαιδείας των Παιδικών μαθημάτων, Περίοδος πρώτη... τόμος Ε΄, Εν Μόσκβα, Εν τω τυπογραφείω Αυγούστου Σεμούνου, 1820

Βουλή των Ελλήνων

141. Louis Dupré (1789-1837)
Τα Μετέωρα και η Πίνδος (Les Météores de Thessalie et le Pinde)
Λιθογραφία 31,5x40,5 εκ., σχέδιο και λιθογράφηση, L. Dupré
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris, 1825, πίν. 14
Αναπαραγωγή από το λεύκωμα του Dupré, που ο εκδοτικός οίκος Porto Leone κυκλοφόρησε το 1993.

Βουλή των Ελλήνων

142. Αλληλοδιδακτικό σχολείο του Άργους
Αρχείο De Vaud, Ι. Ζαβός, 1831
Από: Λ. Παπαδάκη, *Η αλληλοδιδακτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα-Ιωάννινα 1992.
Φωτογραφία

143. Παράσταση σχολείου από σελίδα τίτλου *Αλφαβηταρίου* του 1820
Φωτογραφία

Ο δάσκαλος είναι ιερωμένος και διδάσκει ανάγνωση σε μια μικρή ομάδα συνομήλικων αγοριών, μερικά από τα οποία κάθονται.

144. Ιερωμένος διδάσκοντας ανάγνωση σε ομάδα παιδιών
Ξυλογραφία, 3,5x9,5 εκ.
Από: Γεώργιος και Κωνσταντίνος Τουρτούρης, επιμ. *Νέα Παιδαγωγία, χρήσιμος εις τους ποθούντας μαθείν γράμματα...* Εν Βενετία, Εκ των Πιεστηρίων Ιωάννου Παρολάρη, χυτού Χαρακτήρων και τυπογράφου, 1812, σ. 16

Συλλογή Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη

145. Ασημένιο επιχρυσωμένο χαϊμαλί με έκτυπο διάκοσμο από τη Στερεά Ελλάδα, του 19ου αιώνα
0,56 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Το χαϊμαλί ήταν τετράγωνη ασημένια θήκη μέσα στην οποία ο λαός έκλεινε λογής φυλακτικά αντικείμενα: τίμιο ξύλο, δέρμα φιδιού κ.ά. Κατά την Επανάσταση του 1821 ήταν ανδρικό φυλακτικό κόσμημα που το φορούσαν οι οπλαρχηγοί του Αγώνα.

146. Κουδούνι του δημοτικού σχολείου της Δημητσάνας, του 19ου αιώνα
Μήκος: 24 εκ.

Μουσείο Παιδείας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

147. Μολύβδινο παγούρι με χυτό ανάγλυφο διάκοσμο, του 18ου-19ου αιώνα
0,20 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

150

Φέρει στις δυο στρογγυλές πλευρές του παράσταση με την Ανάσταση του Χριστού.

148. Παγούρι με παράσταση του Αγίου Γεωργίου

Ιδιωτική Συλλογή

149. Προκήρυξη της Πελοποννησιακής Γερουσίας για τη σύσταση αλληλοδιδακτικού σχολείου στην Τρίπολη.
Τρίπολη, 16 Μαρτίου 1822
Υπογραφές: Ασημάκης Φωτήλας, Πρωτοσύγγελος Αμβρόσιος, ο Γρηγόριος Δικαίου, Γεώργιος Μπάρμπογλης.
Προκήρυξη, μονόφυλλο, 28,8x19,8 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 452

150. Έγγραφο του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό για το διορισμό του Θεόκλητου Φαρμακίδου ως γενικού εφόρου της παιδείας.
Τρίπολη, 4 Ιουνίου 1823
Υπογραφές: Πετρόμπεης Μ⟨αυρομιχάλης⟩,

152

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ανδρέας Μεταξάς, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.
Έγγραφο, μονόφυλλο, 26,2x20,1 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 173, σ. 111-112

151. Αίτηση των κατοίκων της Τρίπολης προς την Πελοποννησιακή Γερουσία για την ίδρυση σχολείων στην Τρίπολη και την περιφέρειά της.
Τρίπολη, 27 Ιουνίου 1823
Υπογραφές: Ο Τριπόλεως Δανιήλ, Ιωάννης Λελάκης, Παναγιώτης Παπαδάκης κ.ά.
Έγγραφο, δίφυλλο, 28,3x19,2 εκ.

ΑΕΠ, τ. 12ος, αρ. 103, σ. 121-122

152. Ιστορικόν Χαρτοπαίγνιον... μετάφρ. Αλεξάνδρου Βασιλείου, Εν Βιέννη, (εκ της τυπογραφίας Γ. Βενδότη;), 1807

Βουλή των Ελλήνων

Ο μεταφραστής, Αλέξανδρος Βασιλείου, του βιβλίου *Ιστορικόν Χαρτοπαίγνιον* (Βιέννη 1808) είχε κυκλοφορήσει τον προηγούμενο χρόνο σε αυτόνομη έκδοση, τα τραπουλόχαρτα που ήταν απαραίτητα για το παιχνίδι. Η σειρά περιέχει 51 τραπουλόχαρτα με βιογραφικά ιστορικών προσώπων και τις οδηγίες για το παιχνίδι. Σε κάθε βιογραφία προτάσσεται απεικόνιση του βιογραφούμενου. Το *Ιστορικόν Χαρτοπαίγνιον* χρησιμοποιήθηκε στο Φιλολογικό Γυμνάσιο της Σμύρνης για διδακτικούς λόγους.

153. *Ο Φίλος του Νόμου, Εφημερίς της Διοικήσεως της Ύδρας*, Ύδρα, 10 Μαρτίου 1824-27 Μαΐου 1826, φύλλα 296.
Συντάκτης: Ιωσήφ Κιάππε

Βουλή των Ελλήνων

Συντάκτης του *Φίλου του Νόμου* ήταν ο Ιταλός φιλέλληνας Ιωσήφ Κιάππε. Ως διοικητική εφημερίδα δημοσίευε αποφάσεις, ψηφίσματα, πράξεις, εγκυκλίους και τα Πρακτικά του Βουλευτικού. Αναφέρονταν στις εξελίξεις στα πεδία των μαχών, επιμένοντας σε αυτές που σχετίζονταν με τον αγώνα του ελληνικού ναυτικού. Παρουσίασε το ζήτημα των εμφυλίων διαφορών και με δημοσιεύματά του προσπαθούσε να τονώσει το ηθικό των Ελλήνων σε στιγμές αποκαρδίωσης. Όταν έπαψε να αντιπροσωπεύει την επίσημη διοίκηση, ασχολήθηκε με τα θέματα των θεσμών και άσκησε κριτική στις πράξεις της Διοίκησης.

154. Έγγραφο του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό συνηγορεί για την ίδρυση τυπογραφείου στην Ύδρα, ύστερα από πρόταση του Ιωσήφ Κιάππε προς αυτό.
Κρανίδι, 27 Φεβρουαρίου 1824
Υπογραφές: Γεώργιος Κουντουριώτης, Παναγιώτης Μπότασης, Ιωάννης Κωλέττης.
Έγγραφο, μονόφυλλο, 31x21,1 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 372, σ. 255-256

155. Φιάλη αγιάσματος με παράσταση των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης
10x5,5 εκ.

Ιδιωτική Συλλογή

156. Μολύβδινο παγούρι με χυτό ανάγλυφο διάκοσμο, του 18ου-19ου αιώνα
0,22x0,11x0,04 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Παγούρι για νερό ή κρασί. Φέρει παραστάσεις του Άη-Γιώργη στις δύο πλευρές του.

157. *Σάλπιγξ Ελληνική*, Καλαμάτα, 1η Αυγούστου 1821, 5 Αυγούστου 1821 και 20 Αυγούστου 1821, φύλλα 1-3. Εκδότης-Συντάκτης: Θεόκλητος Φαρμακίδης, Τυπογράφος: Κωνσταντίνος Τόμπρας.

Βουλή των Ελλήνων

Πρόκειται για την πρώτη έντυπη εφημερίδα, που τυπώθηκε σε ελεύθερο ελληνικό έδαφος και ήταν το επίσημο όργανο της Επανάστασης. Στα δύο πρώτα φύλλα δημοσιεύτηκε σε συνέχειες η «Προκήρυξη» του Αλέξανδρου Υψηλάντη που είχε απευθύνει από το Ιάσιο, στις 24 Φεβρουαρίου 1821. Στο δεύτερο φύλλο δημοσιεύτηκε ακόμη η έκκληση του Δημητρίου Υψηλάντη προς τους κατοίκους της Λεβαδειάς για ομόνοια, πολεμική εγρήγορση, καθώς και παραινέσεις ώστε να μην κακοποιούνται άοπλοι Τούρκοι. Στο τρίτο φύλλο καταχωρίστηκε η έκκληση της Μεσσηνιακής Συγκλήτου και του Πέτρου Μαυρομιχάλη προς τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις.

ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Στις 1. Αὐγούστου

Ἀριθμ. Α'.

ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ.

Ἡ ὥρα ἔλθεν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες! Πρὸ τεσσάκοντα καὶ πλειότερα ἔτη ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης πολεμοῦσιν ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν μὲ ἀπροσκόπτους ἐξ ἐμφυλίου πολέμου ἐπιτυχίας. Ἐκεῖνοι, οἵτινες ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν ἐστέναζον ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπαρασπίσασιν ἐλεύθερον τὸ ἔθνος των, ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐπολέμησαν μὲ ἀνδρείαν ἀκαταπόνητον, καὶ ἐπολέμησαν μὲ ἐπιτυχίαν ἀξιοθαύμαστον, ἐκεῖνοι ἐπολέμησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ ἀδελφοί μας καὶ φίλοι αὐτοὶ παντοτινὰ ἔθνη, οἱ Σέρβοι, οἱ Σουλιῶται, καὶ ἐλάχιστα Ἕλληνες ὁπλοφορούντες μας ἐφρύαξαν τὴν ἐνάρετον ἀνδρείαν των μὲ ἐνθουσιασμόν! τὴν Πατρίδα μας προσκαλεῖ!

Καὶ σύμπασα προσηλωμένη εἰς ἐξαίρετα μέτρα εἰς ὕψος, ἀπορεῖ διὰ τὸν ἀκμαῖον μας χαρακτῆρα, ἐπιχειροῦσι κάποιοι νὰ μᾶς ἐμποδίσωσι τὸ ὄφελος τῆς πολεμικῆς μας σάλπιγγος, καὶ οἱ πολῖται ἀφ' ὅλην τὴν προμηθεῖαν κλονοῦσι τὰς ἀρμοῦσας μας. Ἡ Πατρίδα μας ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ὅλους μας, τὰ δὲ συμφέροντα ἡμῶν ἀπαιτοῦσι καὶ ἀκροῖς δέσμαις φυγὴν ἀπ' ἐμπροσθέν μας.

Οἱ φρονιμώτεροι λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἀσχολοῦνται μόνον ἀπὸ ἀσύμφορα ἐμπόδια ἀσυνειδήτων καὶ πλημμελῶν συγχωρισμένη διάταξις πρὸς σωτηρίαν των προπαρασκευάζει ἐνεργητικὰς, ἀπειρίδεις τῶν ὁλοσυμπάντων Ἑλλήνων.

Ἡμεῖς φαινόμενοι ἄξιοι τῆς προπαρούσης ἀρετῆς καὶ τῆ παρόντος αἰῶνος ἐλπίδος, τὰ ὑποψόμεθα ὑπερφυσίοις αὐτῶν καὶ βουλεύσεις ποιοὶ ἐκ τέτων φιλελεύθεροι θέλησετε δὲ τὰ συναγωνισθῶσι μὲ ἡμᾶς. Κύριε, ὦ φίλοι, καὶ θέλετε ἐλεύθερον τὸ ταμεῖον δὲν ἀμφιβάλλετε τὰ ὑπερασπίσθη, τὰ κατέβη! Θέλετε ἰδεῖ καὶ ἐξ αὐτῶν ἐχθροὶ μας πολλοὶ, οἵτινες παρακινοῦσι ἀπὸ τὸν δικαίαν μας αἰτίαν, γράψωσι τὰ ἴδια πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀνώνυμα μᾶς ἀπαρέσεσθε μὲ ἐλληνικὴν φρόνημα, ὁ Πατρὶς Θέλετε ἰχνολουθεῖ! Ποῖος λοιπὸν ἐμποδίζει τὸν ὁλόρμης σας βραχίονας; Ὁ ἀδρος ἐχθρὸς μας εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἀδύνατος. Οἱ στρατιῶται μας ἐμπειροι ὅλοι οἱ ὁμογενεῖς γέμουσιν ἐλπίσμου! ἐνώσατε λοιπὸν, ὦ ἀνδρεῖοι μεγαλόψυχοι Ἕλληνες! Δὲ σχημα εἶναι φαλαγγες ἐθνικαὶ, δὲ ἐμφανῶσι παραπλήσιαι λεγεῶνες, καὶ ἐντὸς ὀλίγου τοῦ παλαιοῦ ἐκείνους λαοὺς τοῦ ἀποστομεῖ πόσους ἔζησεν, ἀπέκτεινε τὸ θραμβευτικὸν σφαῖραν! Εἰς τὸν φωνὴν τῆς σάλπιγγός μας ὅλα τὰ παιδία τοῦ καὶ λίγαιου πεδίου θέλουσιν ἀπηχήσῃ τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐν καιρῷ ἐρήμης ἔβγυρας τὰ ἐμπρευσίσουν. καὶ νὰ πολεμῆσε, θέλουσι σπείρῃ εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τὸ πυρὸς καὶ μὲ μαχαίρι

157

158. Μαντολίνο

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων, Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

Το *μαντολίνο*, η *μάντολα* και το *μαντολοτσέλο*, μαζί με την *κιθάρα*, αποτελούν τα βασικά όργανα της *μαντολινάτας*, του συγκροτήματος που συνοδεύει την αστική λαϊκή μουσική από τα τέλη του 19ου αιώνα. Στην Κρήτη το μαντολίνο παίζεται σόλο ή συνοδεύει την *αχλαδόσχημη λύρα*.

159. «Αντερί» συριακής προέλευσης που συνήθιζαν να φορούν οι Αθηναίοι.

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

160. Julien David Le Roy (1724-1803)
Άποψη του Φαναριού του Δημοσθένη στην Αθήνα (Vue de la Lanterne de Démosthène à Athènes)
Χαλκογραφία, 28,5x44,5 εκ. σχέδιο Le Roy, χάραξη Le Bas
Από: J. D. Le Roy, *Le ruines des plus beaux monuments de la Grèce*, Paris 1758, πίν. 13
Φωτογραφική ανατύπωση

Βουλή των Ελλήνων

156

Ο Γάλλος αρχιτέκτονας, J. D. Le Roy, ταξίδεψε το 1754 στην Ελλάδα για να μελετήσει και να αποτυπώσει σε σχέδια τα αρχαία μνημεία της. Το χορηγικό μνημείο του Λυσικράτη ήταν την εποχή εκείνη ενσωματωμένο στη Μονή των Καπουτσίνων. Καπουτσίνοι μονομάχοι είχαν αγοράσει το μνημείο το 1669. Επί Τουρκοκρατίας ήταν γνωστό με την ονομασία «Φανάρι του Διογένη» και «Δημοσθένους λύχνος». Είχε χτιστεί το 334 π.Χ. από τον Λυσικράτη τον Λυσίθεο. Κάτω δεξιά απεικονίζεται χορός ανδρών, τους οποίους συνοδεύουν μουσικοί.

161. James Stuart (1713-1788)-Nicholas Revett
Τα Προπύλαια (A view of the Propylea and the two continuous buildings in their present state)
Χαλκογραφία, 32,5x45 εκ., σχέδιο W. Pars και χάραξη J. Newton
Από: J. Stuart-N. Revett, *The Antiquities of Athens*, τ. Β΄, London 1787, πίν. 41

Συλλογή Μάνου Χαριτάτου

Στο κέντρο εικονίζεται η Πινακοθήκη και το οχυρό τείχος που έκτισαν οι Τούρκοι, μετά την καταστροφή του 1645 των Προπυλαίων από έκρηξη, χρησιμοποιώντας υλικά από το ναό της Απτέρου Νίκης. Η θέση του κατεδαφισμένου ναού της Απτέρου Νίκης ήταν μπροστά από την ομήγυρη με τους οργανοπαίκτες. Δεξιά διακρίνεται τμήμα του φραγκικού πύργου, του Κουλέ, που κατεδαφίστηκε το 1874. Οι εργασίες αποκατάστασης του μνημείου με την απομάκρυνση των πρόσθετων στοιχείων άρχισαν το 1836.

162. James Stuart (1713-1788)-Nicholas Revett (1721-1804)
Ο ναός του Ολυμπίου Διός (View of the Temple of Jupiter)
Χαλκογραφία, 27x41 εκ.
Από: J. Stuart-N. Revett, *Antiquities of Athens*, έκδ. β΄, τ. Α΄, London 1825
Αναπαραγωγή από το Λεύκωμα *Η Ελλάδα στα χαρακτικά (16ος - 19ος αι.)*, Βουλή των Ελλήνων, 1998

Βουλή των Ελλήνων

Ο ναός του Ολυμπίου Διός από τη νότια όχθη του Ιλισσού, σημερινό Μετς. Σε πρώτο επίπεδο χορός γυναικών.

163. Λαούτο

Μουσείο Λαϊκών Οργάνων, Συλλογή Φοίβου Ανωγειανάκη

Έγχορδο όργανο με αχλαδόσχημο βαθύ ηχείο και βραχίονα ποικίλου μήκους. Η ονομασία του προέρχεται από την αραβική λέξη al-úd. Αποτελεί εξέλιξη της αρχαίας κιθάρας. Υπάρχουν διάφοροι τύποι λαούτου από την αρχαιότητα στα κράτη της Ανατολής. Με τις αραβικές εισβολές στην Ισπανία το λαούτο διαδόθηκε σ' όλη την Ευρώπη.

Δ΄

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Τα χρόνια πριν από το ξέσπασμα της Επανάστασης ταυτίστηκαν με πολιτικές αναζητήσεις, πνευματικά επιτεύγματα των Ελλήνων εκτός του ελλαδικού χώρου κυρίως, επαναστατικά κινήματα που οδηγήθηκαν σε αδιέξοδο, την ίδρυση και εδραίωση της Φιλικής Εταιρείας. Σφραγίστηκαν από τους στίχους του Ρήγα και τους στοχασμούς του Κοραή.

Η οικονομική δραστηριότητα των Ελλήνων του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα και η αύξηση του δυτικού ενδιαφέροντος γι' αυτούς δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την εισδοχή και αποδοχή δυτικών αξιών. Στους γιους των Ελλήνων εμπόρων, κυρίως, δόθηκε η δυνατότητα φοίτησης στα πανεπιστήμια της Δύσης. Εκεί ήρθαν σε επαφή με τα εκπαιδευτικά πρότυπα της Δύσης και επηρεάστηκαν από τα πνευματικά ρεύματα της εποχής.

Στην Ευρώπη τον 18ο αιώνα κυριάρχησαν οι αρχές του Διαφωτισμού (1688-1789), που συγκρούστηκε με τις απολυταρχικές ιδέες και αποζήτησε τη βελτίωση του ανθρώπου και της κοινωνίας, μέσα από την ελεύθερη σκέψη, τον Ορθό Λόγο, την ανεξιθρησκία, την ισότητα, την παιδεία για όλους. Στο κίνημα του Διαφωτισμού πρωτοστάτησαν η Αγγλία και η Γαλλία, ενώ ακολούθησαν οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες με διαφορετικούς ρυθμούς αποδοχής του κινήματος. Εκφράσεις του Διαφωτισμού και του πολιτικού φιλελευθερισμού αποτέλεσαν τα καθοριστικά γεγονότα της Ένδοξης Αγγλικής Επανάστασης (1688) και της Γαλλικής Επανάστασης (1789).

Οι συνέπειες της σταδιακής μεταβολής στο χώρο των νοοτροπιών και των συνειδήσεων παρουσιάστηκαν με βραδείς ρυθμούς. Από τα μέσα όμως του 18ου αιώνα και αργότερα, τα σημάδια των μεταβολών πύκνωσαν. Η πνευματική προπαρασκευή του Εικοσιένα συντελέστηκε αυτή την περίοδο. Νέα σχολεία ιδρύθηκαν, τα σχολικά προγράμματα μεταβλήθηκαν, ο δείκτης γλωσσομάθειας αυξήθηκε, δόθηκαν υποτροφίες, εκπαιδεύτηκε διδακτικό προσωπικό. Η εκδοτική παραγωγή και οι μεταφράσεις στην ελληνική γλώσσα πολλαπλασιάστηκαν.

Οι Φαναριώτες αποδέχτηκαν αρκετά νωρίς τις επιστημονικές γνώσεις και τις νέες ιδέες κυρίως από τη Γαλλία, και με αυτό τον τρόπο διατήρησαν και ισχυροποίησαν τις υψηλές θέσεις που κατείχαν στην οθωμανική εξουσία και επαύξησαν την επιρροή τους στη σχέση τους με το Πατριαρχείο.

Οι λαϊκοί δάσκαλοι της Τουρκοκρατίας, εκπρόσωποι του εκκλησιαστικού χώρου αλλά και γνώστες των αναγκών των υποδούλων, γίνονται επίσης κήρυκες της διάδοσης της παιδείας, της συντήρησης της πίστης και της διατήρησης της γλώσσας. Πρωτοπόρος ανάμεσά τους υπήρξε ο Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779).

Οι φαναριωτικοί κύκλοι δημιούργησαν τη συντηρητική παράταξη σε συνεργασία κάποτε με την επίσημη Εκκλησία, η οποία, αν και είχε επηρεαστεί από το κίνημα του θρησκευτικού ουμανισμού, αναδιπλώθηκε σε συντηρητικότερα σχήματα, κυρίως όταν διαφάνηκε πού θα οδηγούσαν οι νέοι πνευματικοί και ιδεολογικοί προσανατολισμοί με την έκρηξη της Γαλλικής Επανάστασης.

Τα υπόλοιπα κοινωνικά στρώματα του υπόδουλου ελληνισμού αντέδρασαν διαφορετικά από τους φαναριωτικούς κύκλους και την επίσημη Εκκλησία. Επεδίωξαν τη μετάδοση αυτών των γνώσεων στον ελλαδικό χώρο με τη βοήθεια της φυσικής (δημοτικής) γλώσσας. Στόχος αυτής της πνευματικής αναγέννησης ήταν η μόρφωση του λαού και η απόκτηση, στη συνέχεια, της ελευθερίας του. Η προοδευτική παράταξη, που δημιουργήθηκε από τους Έλληνες της ανερχόμενης αστικής τάξης των αστικών κέντρων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έδειξε ότι ήθελε να χρησιμοποιήσει έμπρακτα τη γνώση και τις νέες ιδέες.

Η σύγκρουση των προοδευτικών ανερχόμενων αστών με τους φαναριωτικούς κύκλους και τον ανώτερο κλήρο δεν άργησε να έλθει και με αφορμή το «γλωσσικό ζήτημα», όπου ήρθε σε αντιπαράθεση η αρχαΐζουσα της Εκκλησίας και των συντηρητικών λογίων, η «μέση οδός» του Κοραή και η δημοτική των μορφωμένων εμπόρων και λογίων του ελλαδικού χώρου και της Επτανήσου.

Από τους λογίους που έγιναν φορείς των νεωτερικών ιδεών ξεχώρισαν:

Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (1735-1800) που εξέφρασε τη ροπή προς τις νέες ιδέες. Τα ενδιαφέροντά του στρέφονταν γύρω από τις φυσικές επιστήμες και την παιδαγωγική.

Υπέρμαχος της δημοτικής γλώσσας υπήρξε ο Δημήτριος Καταρτζής ή Φωτιάδης (1730-1807). Προς το τέλος της ζωής του προτίμησε τη συμβιβαστική λύση για το «γλωσσικό ζήτημα» και τάχθηκε υπέρ μιας «αιρετής» γλώσσας που πλησίαζε την απλή καθαρεύουσα.

Η *Νεωτερική Γεωγραφία*, έργο των μαθητών τού Δανιήλ Φιλιππίδη (1755-1832) και του Γρηγορίου Κωνσταντά (1758-1844), αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία λόγου του ελληνικού Διαφωτισμού. Η μνήμη της αρχαιότητας περνάει μέσα στη *Γεωγραφία*, αλλά το επίκεντρο είναι ο άνθρωπος.

Παράλληλα, στη Βενετία από τα μέσα του 18ου αιώνα και στο χώρο της Αυστροουγγαρίας αργότερα, οι Έλληνες με πρωτότυπα και μεταφρασμένα κυρίως έργα, συνάντησαν τον ιστορισμό και την κοσμική παγκόσμια ιστορία

με παράλληλη στροφή προς την αρχαιότητα, και απομακρύνθηκαν από την παραδοσιακή χρονογραφία.

Τα πληθωρικά ενδιαφέροντα του Ρήγα (1755-1798) περιελάμβαναν τα ηθικά ζητήματα, τα ιστορικά, τη φυσική, τη λογοτεχνία, το θέατρο, την παιδαγωγική. Έγραψε ή μετέφρασε σχετικά έργα που πραγματεύονταν όλα αυτά τα θέματα. Η επαναστατική παραγωγή του Ρήγα με πατριωτικά ποιήματα, προκηρύξεις, τη *Χάρτα*, το *Σύνταγμα*, υπηρετούσε τα πολιτικά του οράματα και καλούσε στην επαναστατική πράξη.

Η *Ελληνική Νομαρχία* (1806), σύγγραμμα Ανωνύμου, παρείχε ένα μάθημα πολιτικής αγωγής στους Έλληνες: Νομαρχία είναι η εξουσία του νόμου, η συμβολή του οποίου είναι ουσιαστική στην επίτευξη της πολιτικής ισότητας και της ελευθερίας. Στο κείμενο επικρίνονταν οι ηγετικές τάξεις του ελληνισμού και παροτρύνονταν οι υπόδουλοι σε επαναστατικές κινητοποιήσεις.

Ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833) σημάδεψε την πνευματική ζωή τού ελληνισμού στην κρίσιμη φάση των προεπαναστατικών και μετεπαναστατικών χρόνων. Ήταν η φυσιογνωμία που ξεχώρισε και συγχρόνως άφησε βαθιά τα ίχνη της στην ελληνική σκέψη. Η απελευθέρωση του έθνους ήταν στο επίκεντρο των πολιτικών του επιδιώξεων. Οδηγούμενος από το σκεπτικό ότι για να ελευθερωθεί το έθνος θα έπρεπε να φωτισθεί, και για να φωτισθεί θα έπρεπε να γνωρίσει τους κλασικούς της αρχαιότητας, εξέδωσε αρχαίους συγγραφείς, τον Θεόφραστο, τον Ηλιόδωρο, τον Ισοκράτη, τον Πλούταρχο, τον Στράβωνα, τον Αίσωπο, αλλά και την *Ιλιάδα*. Στα μακρά «Προλεγόμενά» του στις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων εξέθεσε τα ηθικά και εθνικά μηνύματά του, κηρύσσοντας την ανάγκη της παιδείας. Παράλληλα, κυκλοφόρησε ανώνυμα πολιτικά φυλλάδια: *Αδελφική διδασκαλία* (1798), *Άσμα Πολεμιστήριον* (1800) και *Σάλπισμα Πολεμιστήριον* (1801). Τα δύο τελευταία με σκοπό να εμπνεύσουν εμπιστοσύνη απέναντι στους Γάλλους και να σπείρουν ενθουσιασμό στην ψυχή των Ελλήνων. Ώς το τέλος της ζωής του με πολιτικά φυλλάδια και εκδόσεις συμβούλευε τους Έλληνες.

Οι διαφορές στους πνευματικούς και ιδεολογικούς προσανατολισμούς ανάμεσα στις τάξεις και τις ομάδες οξύνονταν εξαιτίας των διαφορετικών οραματισμών για την απελευθερωμένη πατρίδα και τις κατευθύνσεις που θα ακολουθούσε το νέο κράτος. Υπήρξε δηλαδή αντιπαλότητα μεταξύ του συντηρητικού χώρου, των Φαναριωτών και της Εκκλησίας, και του προοδευτικού χώρου της αστικής τάξης, που έθετε το θέμα της εθνικής απελευθέρωσης και αποκατάστασης.

Συντελέστηκε, έτσι, στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα η εθνική αφύπνιση, που δεν συνοδεύτηκε μόνον από ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και την προσπάθεια σχηματισμού εθνικής συνείδησης, αλλά και από επαναστατικές κινητοποιήσεις και εξεγέρσεις.

Προς αυτήν την κατεύθυνση βοήθησαν εξωτερικοί παράγοντες, όπως οι δύο Ρωσοτουρκικοί Πόλεμοι (1764-1774 και 1778-1792) και η Γαλλική Επανάσταση (1789). Μέσα σ' ένα τέτοιο κλίμα στο τέλος του 18ου αιώνα έγιναν επαναστατικές κινητοποιήσεις στην Πελοπόννησο (1770) και στο Αιγαίο (1788-1792), που η αποτυχία τους διέψευσε τις ελπίδες των Ελλήνων για απελευθέρωση με τη βοήθεια των Ρώσων.

Ο Ρήγας και η επαναστατική δραστηριότητά του αποτέλεσε μια χαρακτηριστική περίπτωση αστικών προθέσεων. Ο Ρήγας στόχευσε σε μια παμβαλκανική απελευθέρωση και δημιουργία ενός ενιαίου βαλκανικού κράτους με δημοκρατικές αρχές, όπως φαινόταν και στο *Σύνταγμά* του. Η ελληνική αστική τάξη θα ήταν επικεφαλής, γιατί ήταν ισχυρότερη οικονομικά και πολιτισμικά.

Η πρωτοπορία λοιπόν της επαναστατικής κινητοποίησης ανήκε στους αστούς και η οικονομική κρίση πριν το 1821 προώθησε αυτούς τους ανόμοιους ιδεολογικούς προσανατολισμούς προς την απελευθέρωση και τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους. Αυτή την προοπτική ανέλαβε να μετουσιώσει σε πράξη η Φιλική Εταιρεία, που ιδρύθηκε στις 14 Σεπτεμβρίου του 1814 στην Οδησσό της Ρωσίας, εκεί όπου είχε προκόψει το ελληνικό στοιχείο χάρη στο εμπόριο, από τους Νικόλαο Σκουφά, Αθανάσιο Τσακάλωφ, Εμμανουήλ Ξάνθο, τρεις χρεωκοπημένους μικρέμπορους με πατριωτικό και επαναστατικό φρόνημα.

Η Φιλική Εταιρεία ακολούθησε την πρακτική των μυστικών εταιρειών που προηγήθηκαν, όπως των Καρμπονάρων, των Bon Cousins, των Δεκεμβριστών κ.ά. Ο στόχος της Φιλικής Εταιρείας ήταν η απελευθέρωση της πατρίδας από τον τουρκικό ζυγό. Η μύηση των μελών ήταν μια μυστική διαδικασία, ενώ τυφλή πειθαρχία, εχεμύθεια και υπακοή απαιτούνταν από την Εταιρεία για τα μέλη της. Η Εταιρεία βρήκε σημαντικές δυσκολίες στην επέκτασή της και μόνον από το 1818 η μύηση έλαβε μαζικό χαρακτήρα. Ανισομερής ήταν και η γεωγραφική κατανομή των μελών της στο χώρο. Εμφάνισε 37,2% των μελών της στην Πελοπόννησο, αλλά και το 52% των ηγετικών στελεχών ήταν επίσης από την Πελοπόννησο. Το υπόλοιπο των μελών της προερχόταν από τα ναυτικά νησιά και τις παροικίες. Τα πιο πολλά μέλη της ήταν μικρέμποροι, το 57%, και λιγότεροι προέρχονταν από τα ανώτερα στρώματα (Φαναριώτες, μεγαλέμποροι, πρόκριτοι).

Στο πρόσωπο του Αλεξ. Υψηλάντη, οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας βρήκαν έναν αρχηγό μετά την άρνηση του Ι. Καποδίστρια να αναλάβει αυτό τον ρόλο. Η προσέγγιση που επιχειρήθηκε από την Εταιρεία με τους άλλους λαούς της Βαλκανικής, δεν έφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Το Εικοσιένα προετοιμάστηκε με τη συμβολή των διανοουμένων και της ελληνικής αστικής τάξης, των εμπόρων και των ισχυρών ναυτικών παραγόντων υπό την επίδραση των ιδεών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, της Γαλλικής Επανάστασης, αλλά και της ιδεολογικής στήριξης Ελλήνων Διαφωτιστών, όπως του Ρήγα και του Κοραή.

164. Η Άλωση της Βαστίλλης (14 Ιουλίου 1789)
Ασπρόμαυρη ξυλογραφία, 28x38 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η Άλωση της Βαστίλλης από το λαό του Παρισιού έγινε το σύμβολο της Γαλλικής Επανάστασης. Η λαϊκή εξέγερση ήταν κραυγή εναντίον της κοινωνικής και ηθικής ανισότητας και της αδικίας, και προσδοκία μιας νέας κοινωνίας στηριγμένης στην ελευθερία, στην ισότητα και στην αδελφοσύνη.

165. Σημαία ελληνικού τάγματος των Chasseurs d' Orient
Φωτογραφία

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Μάλλον πρόκειται για σημαία που έφεραν οι ελληνικοί στρατιωτικοί σχηματισμοί που πολέμησαν στην Αίγυπτο με το στρατό του Ναπολέοντα. Τους τρεις λόχους της ταξιαρχίας διοικούσε ο Νικόλας Παπάζογλου (1758-1819) που καταγόταν από τον Τσεσμέ. Ο Αδαμάντιος Κοραής συνέθεσε το *Άσμα Πολεμιστήριον* (1800) με την ελπίδα, ότι ίσως θα τραγουδιόταν από τους στρατιώτες της «ελληνικής λεγεώνας» της Αιγύπτου.

166. Ασημένιο τάσι με σαβάτι και επιχρύσωση, από την Ήπειρο, του 19ου αιώνα
0,12x0,05 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Το τάσι ήταν κύπελλο νερού ή κρασιού.

167. Θεόφιλος Χατζημιχαήλ (1868-1934)
Ο Κοραής και ο Ρήγας βοηθούν την Ελλάδα να εγερθεί, 1911
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Συλλογή Αλεξάνδρου Ξύδη

168

Η πιο γνωστή παράσταση του Ρήγα στις αρχές του 20ού αιώνα οφείλεται στο λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο, ο οποίος πρέπει να την εμπνεύστηκε από χαρακτικό του 19ου αιώνα με το ίδιο θέμα. Ο συμβολισμός είναι φανερός· το ελληνικό έθνος με τη συνδρομή ανδρών όπως ο Ρήγας και ο Κοραής, θα αναγεννηθεί.

168. Ανδρέας Κριεζής
Ρήγας Βελεστίνος. Καλήτερα μιάς ώρας... Αφιερώθη η παρούσα εικών του πρωτομάρτυρος της ελληνικής ελευθερίας τω ενδοξοτάτω κυρίω Ιωάννη Κωλέττη, τω κατά των της Ελλάδος τυράννων γενναίως αγωνισθέντι, Παρίσι, Lemercier, Bénard & Cie, 1840
Λιθογραφία χαραγμένη από τον Α. Κριεζή, 504x373 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

169. *Εφημερίς*, εκδότες αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, Βιέννη, Τρίτη, τη 31 Δεκεμβρίου 1790.

Βουλή των Ελλήνων

Το πρώτο φύλλο της *Εφημερίδος* της Βιέννης των αδελφών Μαρκιδών Πουλίων (Γεωργίου και Πουμπλίου). Η *Εφημερίς* εκδιδόταν σε απλή «ρωμέικη» γλώσσα. Στο τυπογραφείο των αδελφών Πουλίων τύπωνε ο Ρήγας τα περισσότερα έργα του. Δημοσίευε ποικίλη ύλη και μηνύματα πολιτικού και διπλωματικού ενδιαφέροντος, γεγονότα της επικαιρότητας, ειδήσεις για την εκδοτική παραγωγή και διαφήμιση νέων βιβλίων στη Βιέννη και στη Βενετία. Ο Γεώργιος Πούλιος συνελήφθη το 1797 από την αυστριακή αστυνομία, αλλά απελάθηκε ως αυστριακός υπήκοος. Το τυπογραφείο των Πουλίων έκλεισε και η *Εφημερίς* διέκοψε την έκδοσή της.

170. Κοραής Αδαμάντιος (1748-1833)
Memoire sur l' État Actuel de la Civilisation de la Grèce. Lu à la Societé des Observateurs de l' homme le 16 Nivôse, an XI (6 Janvier 1803). Par Coray, docteur en Médecine et membre de ladite Societé.

Βουλή των Ελλήνων

Χαρακτηρίστηκε από ξένο ιστορικό ως «ένα από τα καλύτερα ιστορικά δοκίμια που γράφτηκαν ποτέ». Εξαντλητική μελέτη της κατάστασης του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού για να αποδειχτεί ότι ο ελληνισμός βάδιζε προς την αναγέννησή του.

171. Φοντενέλ
Ομιλίαι περί πληθύος κόσμων..., μεταφρασθείσαι... παρά Παναγιωτάκη Καγκελλαρίου Κοδρικά, ...Εν Βιέννη της Αουστρίας. Εν τη Ελληνική Τυπογραφία Γεωργίου Βεντότη, 1794

Βουλή των Ελλήνων

172. ***Μέλισσα***, εκδότης Σπυρίδων Κονδός, Παρίσι, 1819-1821

Βουλή των Ελλήνων

Την εκδοτική δραστηριότητα του Σπ. Κονδού (1786-1841), ανέλαβε το 1820 μια φιλοκοραϊκή ομάδα ανάμεσα στα μέλη της οποίας ήταν ο Κωνσταντίνος Νικολόπουλος. Στην ύλη του περιοδικού περιλαμβάνονταν μεταφράσεις από ξένα έντυπα, γαλλικά αλλά κυρίως ιταλικά. Η *Μέλισσα* προκήρυσσε ετήσια βραβεία για συγγραφή κειμένων ελληνικού ενδιαφέροντος. Ακόμη, εμπλούτισε την ύλη της με θέματα γενικής παιδείας. Ανέστειλε την κυκλοφορία της το 1821 εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών.

173. Κοραής Αδαμάντιος (1748-1833)
Σάλπισμα Πολεμιστήριον. *Δευτέρα Έκδοσις, Διορθωμένη, και Ηυξημένη με προσθήκην εις το τέλος.* Εν Πελοποννήσω, Εκ της ελληνικής Τυπογραφίας Ατρομήτου του Μαραθωνίου, 1821.

Βουλή των Ελλήνων

Ανώνυμο έργο του Α. Κοραή που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1800 με τίτλο: *Άσμα Πολεμιστήριον των εν Αιγύπτω περί Ελευθερίας μαχομένων Γραικών.* Στην προμετωπίδα έγραφε ότι το άσμα είχε τυπωθεί *εν τη κατ' Αίγυπτον Τυπογραφία*, παρ' όλο που είναι γνωστό ότι τυπώθηκε στο Παρίσι στο τυπογραφείο του J. M. Eberhart. Πρόκειται για επαναστατικό έργο που καλεί τους Έλληνες σε εξέγερση εναντίον της τυραννίας.

174. Ρήγας
Νέα Πολιτική Διοίκησις των Κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανίας.
Χειρόγραφο Κυθήρων

Βουλή των Ελλήνων

Ο Ρήγας τον Οκτώβριο του 1798, τύπωσε στη Βιέννη ανώνυμα και παράνομα, στο τυπογραφείο των αδελφών Μαρκιδών Πουλίων τον κα-

ταστατικό χάρτη της μελλοντικής Ελληνικής Δημοκρατίας σε 3.000 αντίτυπα. Το έντυπο αυτό –που πρέπει να ήταν ένα μονόφυλλο σε μεγάλο σχήμα, τυπωμένο, ίσως, και από τις δύο όψεις– εμφάνιζε ως υπέρτιτλο τις λέξεις: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ - ΙΣΟΤΙΜΙΑ - ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ.

Η *Νέα Πολιτική Διοίκησις* αποτελείτο από τέσσερα κείμενα: α) την *Επαναστατική Προκήρυξη*, ένα εισαγωγικό κείμενο που καλούσε σε επανάσταση, β) τα *Δίκαια του Ανθρώπου* (σε 35 άρθρα), γ) το *Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας* (σε 124 άρθρα) και δ) το *Θούριο* ή *Ως πότε παληκάρια* (στίχοι 126).

Το Σύνταγμα του Ρήγα δεν ήταν πρωτότυπο έργο· ως πρότυπό του είχε τα γαλλικά συντάγματα κυρίως του 1793, αλλά και του 1795 –διέφερε όμως από αυτά στο ότι αναφερόταν σε ένα πολυεθνικό κράτος (ενιαίο και όχι ομοσπονδιακό), που θα ονομαζόταν Ελληνική Δημοκρατία. «Η Ελληνική Δημοκρατία είναι μία, με όλον όπου συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γένη και θρησκείας (άρθρο 1). Επίσημη γλώσσα του κράτους θα ήταν η ελληνική γλώσσα, επειδή είναι πιο ευκολονόητη στους έλληνες και πιο εύκολη για να τη μάθουν οι ξένες εθνότητες που εμπεριέχονται στο Ελληνικό Κράτος» (άρθρο 53).

175. Ασημένια επίχρυση παλάσκα, του 19ου αιώνα
11,2x10,4x2,3 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Φέρει έκτυπο διάκοσμο, άνθη, γιρλάντες, πολεμικά σύμβολα και διάτρητο αέτωμα.

176. Ασημένια παλάσκα με σαβάτι, του 19ου αιώνα
13,4x10,3x2,4 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Η παλάσκα είναι κατασκευασμένη με την τεχνική του «σαβατιού» ευρύτατα διαδεδομένη για την

175

διακόσμηση αργυρών αντικειμένων. Η κοινή ονομασία του ήταν «μαύρο σμάλτο». Φέρει πάνοπλη γυναικεία μορφή στον τύπο της θεάς Αθήνας, με φυτικούς έλικες και διάτρητο αέτωμα.

177. Αικατερίνη Β΄ (1729-1796), αυτοκράτειρα της Ρωσίας
Χαλκογραφία: *Λεξικόν το μέγα και πάνυ ωφέλιμον Βαρίνου Φαβωρίνου Κάμηρτος,* Βενετία 1801

Βουλή των Ελλήνων

Η Μεγάλη Αικατερίνη Β΄, αυτοκράτειρα της Ρωσίας (1762-1796), επηρεασμένη από τις αρχές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, έκανε προσπάθειες εκσυγχρονισμού τού κράτους της. Στο πλαίσιο της βαλκανικής της πολιτικής και επιδιώκοντας το διαμελισμό της Τουρκίας, υιοθέτησε το «ελληνικόν σχέδιον» για την ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Συνδέθηκε με τις προσπάθειες και τα οράματα των Ελλήνων για απελευθέρωση.

178

178. Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804)
Ελαιογραφία σε ξύλο, 19x24 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Λάμπρος Κατσώνης ή Κατζώνης γεννήθηκε στη Λειβαδιά το 1752. Ακολούθησε ναυτική σταδιοδρομία ως αξιωματικός στο ρωσικό στόλο. Η δραστηριότητά του στις ελληνικές θάλασσες εναντίον των Τούρκων (1788-1792) αναζωογόνησε τις ελπίδες των υπόδουλων Ελλήνων για εθνική αποκατάσταση. Πέθανε στην Κριμαία το 1804.

179. Ν. Ξυδιάς
Όρκος των Φιλικών
Ελαιογραφία, 53x46 εκ.

Εθνική Πινακοθήκη

180. Βασίλειος Φαληρέας
Φιλική Εταιρεία
Ξυλογραφία 37x28 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

181. Ζεύγος ασημένιων πιστολιών με σαβάτι και κοράλια του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη (1765-1848)
Μήκος 47,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ήταν ηγετική μορφή της Επανάστασης του 1821, μέλος της Φιλικής Εταιρείας και τελευταίος ηγεμόνας (μπέης) της Μάνης από το 1815. Μαζί με τους Νικηταρά, Θ. Κολοκοτρώνη και άλλους ύψωσε στις 23 Μαρτίου 1821 τη σημαία της Επανάστασης στην Καλαμάτα. Το Νοέμβριο του 1822 βοήθησε με σώμα Μανιατών τους πολιορκούμενους Μεσολογγίτες. Έγινε μέλος του Νομοτελεστικού, επί Καποδίστρια διορίστηκε πρόεδρος του «Πανελληνίου» της κυβέρνησης και έγινε γερουσιαστής. Ήλθε σε ρήξη με τον Καποδίστρια και φυλακίστηκε. Αποφυλακίστηκε το 1832 από τον Αυγουστίνο Καποδίστρια. Επί Όθωνος έγινε αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας και μετά τη Συνταγματική Επανάσταση του 1843, γερουσιαστής.

182. Η Εταιρεία των Φιλικών, Αποσπάσματα
Βαθμός και τάξη των αφιερωμένων και ο όρκος τους. Βαθμός και τάξη του αρχηγού των αφιερωμένων και ο όρκος του αρχηγού.
Λεξικό α - έως - τέλος
Ερμηνεία της τελετής του όρκου των εθνικών Διοικητών.
Σύνθημα αδελφοποιητών.
Χειρόγραφα, φφ. 7,32x23 εκ.

Βουλή των Ελλήνων - Αρχείο Γεωργίου Λασσάνη

179

183

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε στην Οδησσό, στις 14 Σεπτεμβρίου 1814 από τους εμπόρους Νικόλαο Σκουφά, Εμμανουήλ Ξάνθο και Αθανάσιο Τσακάλωφ. Η οργάνωση της Εταιρείας τελειοποιήθηκε στα τέλη του 1817, στην Κωνσταντινούπολη, όπου μεταφέρθηκε η έδρα της. Η δύναμη της Εταιρείας βασιζόταν στη μυστικότητα της «Αόρατης ή Κινητικής Αρχής». Η Φιλική Εταιρεία είχε αρχικά πέντε βαθμίδες: των αδελφοποιητών, των συστημένων, των ιερέων, των ποιμένων και των αρχιποιμένων, ενώ αργότερα προστέθηκαν οι βαθμίδες των αφιερωμένων και των αρχηγών των αφιερωμένων για τους στρατιωτικούς. Η διαδικασία της μύησης διαρκούσε αρκετές ημέρες. Όταν ο μυημένος έδινε το «Μεγάλο Όρκο» ακολουθούσε η «καθιέρωση», δηλαδή η αποδοχή του νέου φιλικού ως μέλους της Εταιρείας και του δινόταν το «εφοδιαστικό» γράμμα.

Κώδικας Αδελφοποιητών. Η Φιλική Εταιρεία χρησιμοποίησε κωδικοποιημένη γλώσσα και συνθηματικές χειρονομίες, (τα σημεία), για την αναγνώριση και επικοινωνία των μελών τής κάθε βαθμίδας. Η Εταιρεία φανέρωνε ελάχιστα από τα μυστικά της στα μέλη του πρώτου βαθμού (αδελφοποιητοί). Παράλληλα, απαγορευόταν στους αδελφοποιητούς να γνωρίζουν ό,τι αφορούσε στα μέλη που είχαν βαθμό ανώτερο από το δικό τους.

183. Εφοδιαστικό μέλους της Φιλικής Εταιρείας, 1821

Μονόφυλλο, 29,5x20,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

Ανήκε στον Ιωάννη Χιονακίου από το Ρέθυμνο Κρήτης, ο οποίος έφερε το βαθμό του ιερέως και είχε κατηχηθεί από τον Κρητικό Γρηγόριο Καλλονά, το 1821. Το «εφοδιαστικό» γράμμα δινόταν από τον κατηχητή στο μυημένο κάθε βαθμού. Για τους αδελφοποιητούς ήταν ένα χαρτί με σταυρό, για τους συστημένους ήταν χαρτί με σταυρό μέσα σε κλαδιά ελιάς και λεγόταν «συστατικό». Το «εφοδιαστικό» των ιερέων λεγόταν «γράμμα υπεροχής» και έφερε τον ιερό δεσμό με τις δεκαέξι στήλες, σταυρό, κλαδιά ελιάς, δύο λογχοφόρες σημαίες με τα γράμματα ΗΕΑ-ΗΘΣ (ή ελευθερία ή θάνατος). Διαφορετικά σύμβολα, τέλος, έφεραν τα «εφοδιαστικά» των ποιμένων, των αφιερωμένων και των αρχηγών των αφιερωμένων.

184. Ρήγας Φεραίος (1757-1798)

Μαρμάρινη προτομή 34 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

Ε΄

ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Η Ελληνική Επανάσταση πέτυχε μετά από έναν εννιάχρονο πολεμικό και διπλωματικό αγώνα, να οδηγήσει στη δημιουργία του ελληνικού κράτους. Προηγήθηκαν διάφορα κινήματα που τάραξαν την παγιωμένη κατάσταση, με ανατρεπτικά κηρύγματα, επαναστάσεις, ανταρσίες, την κλεφτουριά.

Προεπαναστατικά εκδηλώθηκαν στο Αιγαίο, το Φεβρουάριο του 1770, τα Ορλωφικά. Μετά από πρόσκαιρες επιτυχίες, οι αδελφοί Ορλώφ επικεφαλής μιας μικρής μοίρας του ρωσικού στόλου, ηττήθηκαν. Οι Έλληνες που είχαν επαναστατήσει στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη, στον Όλυμπο, στην Ήπειρο, στη Στερεά, στην Ακαρνανία, το Αιγαίο και τον Τσεσμέ υπέστησαν διώξεις. Το τέλος του Ρωσοτουρκικού Πολέμου του 1768-1774, σφραγίστηκε από τη Συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή το 1774. Σύμφωνα με τους όρους της, οι Έλληνες εξασφάλισαν το δικαίωμα της ανεξιθρησκίας και ελεύθερη εμπορική δραστηριότητα με την προστασία της Ρωσίας. Με το Ρωσοτουρκικό Πόλεμο του 1778-1792 συνδέθηκε η δραστηριότητα του Λάμπρου Κατσώνη. Η δράση του εξαπλώθηκε στο Αιγαίο από το 1788 έως τις 17 Μαΐου του 1790, οπότε νικήθηκε σε ναυμαχία στην Άνδρο. Στη συνέχεια, ανανεώνοντας τις ναυτικές του δυνάμεις, εξακολούθησε να αγωνίζεται μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης του Ιασίου, το 1792.

Μικρότερης εμβέλειας κινητοποιήσεις ήταν αυτές του Νικοτσάρα το 1807 και του Ευθυμίου Βλαχάβα το 1808. Μεταξύ των βαλκανικών λαών που εξεγέρθηκαν, συγκαταλέγονται οι Σέρβοι, οι οποίοι κινητοποιήθηκαν το 1804.

Οι Σουλιώτες το Φεβρουάριο του 1789 εξαπέλυσαν σειρά επιδρομών, ερχόμενοι σε σύγκρουση με το νέο πασά των Ιωαννίνων, τον Αλή πασά, ο οποίος φιλοδοξούσε με το χωριστικό του κίνημα να μετατρέψει το διευρυμένο πασαλίκι του σε ανεξάρτητο κράτος. Στα τέλη Ιουλίου 1792, τα στρατεύματα του Αλή κατατροπώθηκαν σε μάχη στην περιοχή της Κιάφας και άρχισαν διαπραγματεύσεις με τους Σουλιώτες για ειρήνη, που κράτησαν μέχρι τον Απρίλιο του 1793. Ο Αλή πασάς δεσμεύτηκε να αποσύρει τις στρατιωτικές του δυνάμεις από τα χωριά του Σουλίου, κατέβαλε λύτρα για να εξαγοράσει τους αιχμάλωτους στρατιώτες του και αποδέχτηκε τη μερική ανταλλαγή ομήρων. Το Σούλι δεν υποτάχθηκε αλλά και ο Αλή πασάς

ισχυροποίησε τις θέσεις του και συγχρόνως πέτυχε να διχάσει τα δύο ισχυρά σουλιώτικα γένη, Μπότσαρη και Τζαβέλλα. Τον Ιούνιο του 1800 εξεστράτευσε εναντίον του Σουλίου, έχοντας εξασφαλίσει σουλτανική διαταγή. Το 1802, το Σούλι αποκλείστηκε, η θέση του επιδεινώθηκε και τελικά υπέκυψε στα τέλη του 1803.

Ακολούθησε η Ελληνική Επανάσταση. Οι Έλληνες αγωνιστές που είχαν υπηρετήσει στον στρατό ξένων δυνάμεων, όπως της Ρωσίας ή της Αγγλίας, είχαν αποκτήσει γνώσεις διεξαγωγής τακτικού πολέμου. Από την άλλη πλευρά, οι άτακτοι όταν έκριναν ότι δεν μπορούσαν να νικήσουν τον εχθρό, έφευγαν και ξαναγύριζαν αργότερα να πολεμήσουν. Με όπλα τους την εμπειρία στον άτακτο πόλεμο και την άριστη γνώση του φυσικού περιβάλλοντος, διαμόρφωναν ευέλικτη τακτική με υποχωρήσεις, αιφνιδιασμούς και απρόβλεπτα κτυπήματα. Μπορούσαν, έτσι, να αντιμετωπίζουν τον πολυάριθμο και καλύτερα εξοπλισμένο αντίπαλό τους με επιτυχία. Σχηματικά, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του Αγώνα θα μπορούσαν να διακριθούν σε τέσσερις φάσεις.

Η πρώτη περιλαμβάνει τα γεγονότα στις Ηγεμονίες από τις 24 Φεβρουαρίου έως τις 7 Ιουνίου 1821. Στις αρχές του 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, επικεφαλής της Φιλικής Εταιρείας από το 1820, αποφάσισε να επισπεύσει την εφαρμογή του επαναστατικού σχεδίου, που προέβλεπε τη δημιουργία διάσπαρτων επαναστατικών εστιών στο βαλκανικό χώρο. Στις 22 Φεβρουαρίου 1821, πέρασε τον ποταμό Προύθο και δύο ημέρες αργότερα απηύθυνε στους άνδρες του από το Ιάσιο την προκήρυξη που άρχιζε με τα λόγια «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος», ενώ συνέχισε τη στρατολογία νέων, οι οποίοι συγκρότησαν τον Ιερό Λόχο. Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στο Δραγατσάνι, στις 6-7 Ιουνίου 1821, όπου οι επαναστάτες ηττήθηκαν. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κατέφυγε στην Αυστρία, όπου συνελήφθη και φυλακίστηκε. Η επιχείρηση αυτή θα μπορούσε να είχε πετύχει μόνο με την προϋπόθεση ότι θα την είχε υποστηρίξει ο ρωσικός στρατός. Κατάφερε όμως να απασχολήσει τουρκικές δυνάμεις μακριά από τον κορμό της Ελλάδας.

Η δεύτερη φάση άρχισε με την κήρυξη της Επανάστασης στην Πελοπόννησο, όπου εμφανίστηκαν οργανωμένοι επαναστατικοί πυρήνες, όπως φαίνεται από τα πρώτα επίσημα επαναστατικά έγγραφα, που διεκδικούσαν τη νομιμοποίηση της Επανάστασης: την Προκήρυξη της Μεσσηνιακής Συγκλήτου του Π. Μαυρομιχάλη και «προς τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς», Καλαμάτα, 25 Μαρτίου 1821, την Προκήρυξη η οποία επιδόθηκε στους προξένους των Πατρών στις 26 Μαρτίου 1821, που υπέγραφαν οι Α. Ζαΐμης, Α. Λόντος, Μπενιζέλος Ρούφος, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός και ο Κερνίκης Προκόπιος. Στις 23 Μαρτίου 1821, Πελοποννήσιοι πρόκριτοι και οπλαρχηγοί κατέλαβαν τη Βοστίτσα, το σημερινό Αίγιο, και κήρυξαν επίσημα την Επανάσταση. Την ίδια μέρα, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, επικεφαλής πολλών αγωνιστών, απελευθέρωσαν την Καλαμά-

τα. Ακολούθησε η επιτυχής πολιορκία της Τριπολιτσάς, που έπεσε στις 23 Σεπτεμβρίου 1821. Στο μεταξύ, εξαπλώθηκε η Επανάσταση και στη Στερεά. Οι Τούρκοι οργάνωσαν μεγάλη εκστρατεία για την κατάπνιξη της Επανάστασης. Στην προσπάθειά του να την ανακόψει έπεσε ηρωικά ο Αθανάσιος Διάκος στην Αλαμάνα της Φθιώτιδας, αντιμετωπίζοντας τα στρατεύματα του Κιοσέ Μεχμέτ πασά και του Ομέρ Βρυώνη, που κατευθύνονταν προς την Πελοπόννησο, στις 23 Απριλίου 1821. Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος αντιμετώπισε με επιτυχία την τουρκική στρατιά που κατευθυνόταν προς την Πελοπόννησο, στο Χάνι της Γραβιάς, στις 8 Μαΐου, γνωρίζοντας «τα στενά και τα όρη της Ρούμελης», ώστε να μπορεί να διαλέξει ένα «πεδίο μάχης... [που] να θέση τους Τούρκους εις μίαν τοιαύτην θέσιν, ώστε μόνοι των να κατασφαγώσι...». Τέλος, στη μάχη των Βασιλικών, τον Αύγουστο του 1821, ανακόπηκε η πορεία της τουρκικής στρατιάς από τους Έλληνες επαναστάτες υπό τους Δυοβουνιώτη, Πανουργιά και Γκούρα.

Οι εστίες της Επανάστασης εξαπλώθηκαν με ταχείς ρυθμούς και σε άλλες περιοχές, στα Σάλωνα, στο Γαλαξίδι, στο Λιδωρίκι, στη Θήβα, στη Λιβαδειά, στην Αθήνα, στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου, στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις δεν κατάφεραν να ριζώσουν. Στη Θεσσαλία πολιορκήθηκε ο Βόλος. Ο Εμμανουήλ Παππάς κήρυξε την Επανάσταση στις Καρυές του Αγίου Όρους, στις 17 Μαΐου. Γρήγορα απελευθέρωσε το μεγαλύτερο μέρος της Χαλκιδικής, αλλά τουρκικές δυνάμεις το Δεκέμβριο του 1821 κατέστρεψαν τα χωριά τής Κασσάνδρας, εξεδίωξαν τους κατοίκους τους και κατέστειλαν την Επανάσταση στην περιοχή. Τα νησιά του Αιγαίου, η Ύδρα, οι Σπέτσες και τα Ψαρά, έθεσαν τους στόλους τους στην υπηρεσία του Αγώνα. Στις 27 Μαΐου, ο Ψαριανός Δημήτριος Παπανικολής έκαψε με το πυρπολικό του εχθρικό δίκροτο στο λιμάνι της Ερεσσού και στις 4 Ιουλίου ο στόλος του υποναυάρχου Καρά Αλή εμποδίστηκε να αποβιβάσει ενισχύσεις στη Σάμο. Στα Σφακιά της Κρήτης, στις 21 Μαΐου 1821, συγκροτήθηκε επαναστατική τοπική εφορία με την ονομασία «Καγκελαρία», με σκοπό να συντονίσει τις πολεμικές ενέργειες. Βασικό πρόβλημα των Κρητικών ήταν η έλλειψη πολεμοφοδίων. Αν και αρχικά είχαν στρατιωτικές επιτυχίες, τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς, στα Σφακιά έφτασαν τουρκικές δυνάμεις και οι ένοπλοι διασκορπίστηκαν.

Στις αρχές του 1822 οι Σουλιώτες υπέστησαν ασφυκτική πίεση, και δύο μήνες μετά την καταστροφική μάχη του Πέτα που έγινε στις 4 Αυγούστου 1822, αναγκάστηκαν να καταφύγουν στα Επτάνησα. Η Επανάσταση, που είχε αναζωπυρωθεί στη Μακεδονία, καταπνίγηκε. Παράλληλα, ο επαναστατικός ενθουσιασμός των κατοίκων της Χίου έληξε άδοξα με την καταστροφή του νησιού, στις 30 Μαρτίου 1822. Ακολούθησε η πυρπόληση της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κωνσταντίνο Κανάρη, στις 7 Ιουνίου στη Χίο.

Ο Μαχμούτ Πασάς ή Δράμαλης, επικεφαλής μεγάλης στρατιάς, με στόχο

την κατάπνιξη της Επανάστασης κατέστρεψε τη Θήβα, την 1 Ιουλίου 1822 και εισέβαλε στην Πελοπόννησο. Έφθασε στην πεδιάδα του Άργους και εκεί πιεζόμενος από την έλλειψη τροφοδοσίας αναγκάστηκε να επιστρέψει στην Κόρινθο. Η στρατιά του αποδεκατίστηκε στο πέρασμα των Δερβενακίων, στις 26-28 Ιουλίου 1822, τα οποία ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης είχε επιλέξει να φυλάξει. Οι Κιουταχής και Ομέρ Βρυώνης απέτυχαν να καταλάβουν το Μεσολόγγι, μετά από πολιορκία και έφοδο την παραμονή των Χριστουγέννων, και αποφάσισαν να λύσουν την πολιορκία στις 31 Δεκεμβρίου του 1822.

Το 1823 έγιναν εκστρατείες μάλλον μικρής κλίμακας. Οι Τούρκοι, με επικεφαλής τους Μουσταή πασά και Ομέρ Βρυώνη, ηττήθηκαν κοντά στο Καρπενήσι, στο Κεφαλόβρυσο, στις 8 και 9 Αυγούστου 1823, αλλά στη διάρκεια της μάχης τραυματίστηκε θανάσιμα ο Μάρκος Μπότσαρης. Στο χωριό Μελιδόνι της Κρήτης, αποκλεισμένοι σε μια σπηλιά, άμαχοι και λίγοι ένοπλοι αντιστάθηκαν για τρεις μήνες, μέχρι τον Ιανουάριο του 1824.

Το Μάρτιο του 1824 εκδηλώθηκαν εμφύλιες συγκρούσεις. Αντιμαχόμενοι ήταν οι στρατιωτικοί της Πελοποννήσου με τον Κολοκοτρώνη επικεφαλής και οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου και των νησιών με αρχηγό τον Μαυροκορδάτο, που κατέλαβαν τον Ακροκόρινθο και την Τριπολιτσά και πολιόρκησαν το Ναύπλιο. Καταστράφηκαν και λεηλατήθηκαν πολλά χωριά της Πελοποννήσου, ο Πάνος Κολοκοτρώνης σκοτώθηκε, αγωνιστές φυλακίστηκαν και ο Οδυσσέας Ανδρούτσος δολοφονήθηκε.

Ο Αιγύπτιος Γενικός Διοικητής της Κρήτης, Χουσεΐν, στα μέσα Μαΐου 1824, διέλυσε τα ένοπλα σώματα του νησιού. Αιγύπτιοι κατέστρεψαν την Κάσο στα τέλη Μαΐου και τα Ψαρά στις 22 Ιουνίου του 1824, ακραία φυλάκια της Επανάστασης. Η Σάμος μόλις και σώθηκε, ύστερα από νίκες του Σαχτούρη και του Μιαούλη, όπου ξεχωριστό ρόλο έπαιξαν τα πυρπολικά. Ο ελληνικός στόλος στη ναυμαχία του Γέροντα, στις 29 Αυγούστου 1824, κατόρθωσε να πλήξει αποτελεσματικά τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.

Η δεύτερη φάση τελειώνει με την απόβαση του Ιμπραήμ στις 12 Φεβρουαρίου 1825 στη Μεθώνη. Στο διάστημα αυτό η Επανάσταση μπόρεσε να εδραιωθεί, εξαιτίας της ήττας του Δράμαλη. Ο ελληνικός στόλος ήλεγχε το Αιγαίο, αλλά η αποτυχημένη εξέγερση της Χίου επισκίασε τις επιτυχίες.

Η τρίτη φάση των στρατιωτικών επιχειρήσεων περιλαμβάνει τα πολεμικά γεγονότα από την απόβαση του Ιμπραήμ πασά έως τη ναυμαχία του Ναβαρίνου, στις 8 Οκτωβρίου 1827. Οι Έλληνες δεν μπόρεσαν να συγκρατήσουν τα εκστρατευτικά σώματα των Τουρκοαιγυπτίων ούτε στο Κρεμμύδι ούτε στη Σφακτηρία, όπου σκοτώθηκαν και πολλοί φιλέλληνες. Ούτε στο Μανιάκι, στις 20 Μαΐου του 1825, ο Παπαφλέσσας κατάφερε να ανακόψει την επέλαση των στρατευμάτων του Ιμπραήμ. Μετά την κατάληψη της Τριπολιτσάς, μόνο στην περιοχή των Μύλων, κοντά στο Άργος, οι Μακρυγιάννης, Δημήτριος Υψηλάντης και Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης μπόρεσαν να ανα-

χαιτίσουν την πορεία του Ιμπραήμ, ο οποίος κατευθύνθηκε προς το Μεσολόγγι. Το Φεβρουάριο του 1826, το Βασιλάδι, προπύργιο του Μεσολογγίου στη λιμνοθάλασσα, όπως και τα νησιά Ντολμάς και Πόρος, έπεσαν στα χέρια των Τούρκων, και το Αιτωλικό παραδόθηκε. Ενώ αποκρούστηκε η έφοδος Τούρκων και Αιγυπτίων εναντίον της Κλείσοβας, ο ελληνικός στόλος απέτυχε να ανεφοδιάσει τους πολιορκημένους, οι οποίοι απελπισμένοι αποφάσισαν να επιχειρήσουν Έξοδο, στις 10 Απριλίου. Η Έξοδος του Μεσολογγίου, που για δώδεκα μήνες αντιστάθηκε, προκάλεσε το θαυμασμό Ελλήνων και ξένων. Στη συνέχεια, ο Ιμπραήμ επέστρεψε στην Πελοπόννησο, όπου δύο φορές απέτυχε να καταλάβει τη Μάνη, το Μάιο και τον Αύγουστο του 1826. Ο Κιουταχής κατέλαβε την Ακρόπολη, στις 25 Μαΐου 1827, ένα μήνα μετά το θάνατο του Γεωργίου Καραϊσκάκη, Γενικού Αρχηγού των στρατευμάτων της Στερεάς Ελλάδας. Στις 20 Οκτωβρίου 1827 έγινε η ναυμαχία του Ναβαρίνου, όπου οι στόλοι της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας ενεπλάκησαν και κατέστρεψαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο. Η έκβαση της ναυμαχίας υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη των ελληνικών πραγμάτων και επιτάχυνε τις διεργασίες δημιουργίας του νεοελληνικού κράτους.

Στις αρχές του 1828, έφθασε στο Ναύπλιο ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο οποίος είχε οριστεί Κυβερνήτης της Ελλάδας από την Γ΄ Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας τον Απρίλιο του 1827.

Κατά την τελική φάση, τα ελληνικά στρατεύματα με επικεφαλής τον Δημήτριο Υψηλάντη, κέρδισαν την τελευταία μάχη εναντίον των Τούρκων στη Στερεά Ελλάδα, στη θέση Πέτρα της Βοιωτίας, στις 12 Σεπτεμβρίου 1829. Στο μεταξύ, γαλλικά στρατεύματα υπό τον στρατηγό Maison, εγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο, για να αναγκάσουν τον αιγυπτιακό στρατό σε άμεση υποχώρηση.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1830 υπογράφτηκε το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το οποίο θεωρείται η γενέθλια πράξη του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Η Ελληνική Επανάσταση είχε αίσιο τέλος. Στοίχισε, όμως, πολλές ανθρώπινες ζωές και θυσίες. Έλληνες και Ελληνίδες, μεγάλοι και παιδιά, χάθηκαν στα πεδία των μαχών, υπέφεραν από την πείνα και τις κακουχίες, τους διωγμούς και τις σφαγές. Υπέφεραν από τη φτώχεια και την αρρώστια, την ορφάνια και τον ξεριζωμό, τις αναπηρίες.

Μέσα από τα εκθέματα αυτής της Έκθεσης, ο επισκέπτης εκτός από τους ηρωισμούς και τις μεγάλες στιγμές του Αγώνα, παρατηρεί και την τυπολογία της μάχης. Την προετοιμασία, τον αποχωρισμό, την αναμονή της έκβασης, την υποδοχή των ειδήσεων, τις συνέπειες, την ωμότητα της πραγματικότητας, τον σωματικό πόνο. Τις συνέπειες που όλοι οι αγωνιζόμενοι δέχτηκαν να υποστούν με την ελπίδα της τελικής νίκης, της ελευθερίας και της δημιουργίας ενός εθνικού κράτους.

195

185. Κατάληψη τουρκικού φρουρίου το καλοκαίρι του 1788 από το Λάμπρο Κατσώνη
Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 16x18 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804) με στόλο δέκα καραβιών προχώρησε σε επιχειρήσεις στο Αιγαίο από τον Ιούνιο έως το Σεπτέμβριο του 1788. Μετά από διήμερη πολιορκία, κυρίευσε και κατεδάφισε το ισχυρό τουρκικό φρούριο του Καστελόριζου. Στη συνέχεια, κατευθύνθηκε προς τις ακτές της Κύπρου, της Καραμανίας, της Συρίας και έφτασε έως τα παράλια της Αιγύπτου, έχοντας αυξήσει το στόλο του σε 18 πλοία.

186. Η καταστροφή του τουρκικού στόλου στη ναυμαχία του Τσεσμέ, Ιούλιος 1770
Υδατογραφία, 37,7x62,5 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Οι Ρώσοι, θέλοντας να εξασφαλίσουν την κυριαρχία στο Αιγαίο καταναυμάχησαν τον τουρκικό στόλο στο στενό μεταξύ Χίου και Τσεσμέ, κοντά στη Σμύρνη. Στο πλευρό των Ρώσων παρατάχθηκαν πολλοί Έλληνες ναυτικοί.

187. Αθηνά της Άρκτου
Από: Γ. Φωκά, *Καράβια του Αγώνα*, Δώδεκα Χαλκογραφίες του Λυκ. Κογεβίνα, Αθήνα 1938

Η «Αθηνά της Άρκτου» ήταν η ναυαρχίδα του Λάμπρου Κατσώνη· είχε ναυπηγηθεί στην Αμερική με χρήματα της ελληνικής κοινότητας της Τεργέστης. Καταστράφηκε από τους ίδιους τους ναύτες της για να μην πέσει στα χέρια του εχθρού.

188. A. G. Decamps
Σουλιώτισσες που πολεμούν
Υδατογραφία, 26,5x39 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

189. Louis Dupré (1789-1837)
Ο Αλή Τεπελενλής, Πασάς των Ιωαννίνων
(Ali Tebelen, Pacha de Janina)
Επιχρωματισμένη λιθογραφία, 29,5x22,5 εκ., σχέδιο και λιθογράφηση L. Dupré
Από: L. Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, Paris 1825, πίν. 7
Αναπαραγωγή από το λεύκωμα του Dupré, που ο εκδοτικός οίκος Porto Leone κυκλοφόρησε το 1993.

Βουλή των Ελλήνων

Η προσωπογραφία του Αλή πασά φέρει τη λεζάντα «σχέδιο εκ του φυσικού, της 14 Μαρτίου στη λίμνη του Βουθρωτού». Ο Dupré μετά την άρνηση του Αλή να ποζάρει για το πορτρέτο του, τον σχεδίασε κρυφά κατά τη διάρκεια εκδρομής στη λίμνη του Βουθρωτού. Το πορτρέτο αυτό του Αλή Πασά είναι μία από τις πιο επιτυχημένες απεικονίσεις του.

190. Το Σούλι
Ασπρόμαυρη χαλκογραφία, 17x20 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

191α. Peter von Hess
Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης διέρχεται τον Προύθο
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Φανταστική σύνθεση του Hess, ο οποίος παρέστησε τον Υψηλάντη με στολή Ιερολοχίτη.

β. Ο χιλίαρχος Αθανάσιος Καρπενησιώτης (1780-1821)
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Βουλή των Ελλήνων

Αγωνίστηκε στις μάχες του Σερέλη, του Γαλατσίου και του Σκουλενίου, όπου και σκοτώθηκε τον Ιούνιο του 1821.

γ. Ο Απαγχονισμός του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄
Λιθογραφία, 48,5x64,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ απαγχονίστηκε μαζί με άλλους τρεις επισκόπους την ημέρα του Πάσχα του 1821, στην πύλη του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης, η οποία από τότε παραμένει κλειστή.

192. Δημήτριος Υψηλάντης (1793-1832)
Μαρμάρινη προτομή, 38 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

193. Αλέξανδρος Υψηλάντης
«Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος. Εις τα όπλα λοιπόν φίλοι η Πατρίς μας προσκαλεί!»
Την 24η Φεβρουαρίου 1821 εις το Γενικόν στρατόπεδον του Ιασίου
Έντυπο, Μονόφυλλο, 40x25 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

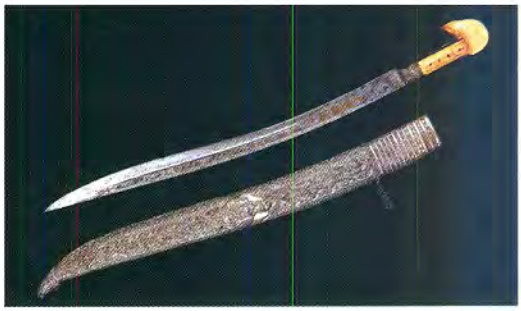

198

Προκήρυξη του Αλ. Υψηλάντη (1792-1828) γραμμένη από τον λόγιο γιατρό Γεώργιο Κοζάκη-Τυπάλδο και τυπωμένη στην Ελληνική Τυπογραφία του Ιασίου. Το κείμενο συνδυάζει τα πολεμικά συνθήματα με την ανάλυση στρατιωτικών και πολιτικών επιχειρημάτων και των δυνατοτήτων των Ελλήνων και της αναμενόμενης βοήθειας, χωρίς να δίνονται συγκεκριμένα στοιχεία, αλλά με υπαινικτικές διατυπώσεις. Προσπαθούσε να ενθουσιάσει, εξυμνώντας το αρχαιοελληνικό κλέος και το ηρωικό παρόν.

194. Σκηνή μάχης με Ιερολοχίτες
Χαλκογραφία, 18x25 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

Έτσι αποκλήθηκε, κατά απομίμηση του θηβαϊκού Ιερού Λόχου της αρχαιότητας, το σώμα των Ελλήνων σπουδαστών και άλλων ενθουσιωδών νέων που κατάρτισε ο Αλ. Υψηλάντης στη Φωξάνη της Μολδαβίας, κατά το Μάρτιο του 1821.

196

Ήταν σώμα πεζικού και από ελληνικής πλευράς ήταν η πρώτη μορφή τακτικού στρατού. Λόγω του μαύρου χρώματος της ομοιόμορφης στολής τους ονομάστηκαν και «μαυροφόροι». Έμβλημά τους «ελευθερία ή θάνατος»· με το σύμβολο του θανάτου, τη νεκροκεφαλή με δύο χιαστού σχήματος οστά. Τρεις μήνες μετά τη συγκρότηση του Ιερού Λόχου τα μέλη του έπεσαν, εκτός ελαχίστων επιζώντων, στη μάχη του Δραγατσανίου, στις 7 Ιουνίου 1821.

195. Ασημένια κύπελλα του Αλέξανδρου Υψηλάντη
8,4x7 εκ. και 6,7x6,1 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Φέρουν εγχάρακτο μονόγραμμα του Αλέξ. Υψηλάντη και τα δώρισε ο ίδιος στον υπασπιστή του, Γεώργιο Λασσάνη (1793-1870).

196. Διονύσιος Τσόκος (1820-1862)
Αποχωρισμός αγωνιστού από την οικογένειά του
Λάδι σε μουσαμά, 23x31 εκ.

Εθνική Πινακοθήκη

197. Maurin
Η Δόμνα Βισβίζη αποχαιρετά το γιο της Θεμιστοκλή Βισβίζη, 19ος αιώνας
Λιθογραφία, 67,5x54,5 εκ.

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Κύπρος

Η Δόμνα Βισβίζη ήταν γυναίκα του Χατζή Αντωνίου-Βισβίζη, ο οποίος έλαβε μέρος σε πολλές ναυτικές επιχειρήσεις με το μπρίκι του «Καλομοίρα». Μετά το θάνατό του, στις 21 Ιουνίου του 1822, η γυναίκα του και τα πέντε παιδιά τους συνέχισαν τον Αγώνα.

198. Γιαταγάνι με μορφή αγωνιστή του Εικοσιένα
Μήκος 77 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Η δίλοβη λαβή είναι κοκάλινη και έχει ασημένια ελάσματα διακοσμημένα με εξάρματα και κοράλια. Η αυλακωτή λεπίδα κοσμείται με ένθετα αραβουργήματα και συμπλέγματα τουρκικών γραμμάτων. Η ασημένια θήκη που απολήγει σε κεφάλι δράκου, φέρει πλούσιο διάκοσμο με κεντρικό θέμα μορφή αγωνιστή, η οποία προσιδιάζει με αυτή του Θ. Κολοκοτρώνη. Αποτελεί δείγμα της αργυροχρυσοχοϊτικής τέχνης της Ηπείρου.

199. Θεόδωρος Βρυζάκης (1814-1878)
Πολεμική σκηνή
Λάδι σε μουσαμά, 30x34 εκ.

Εθνική Πινακοθήκη

200. Διονύσιος Τσόκος (1820-1862)
Βάρκα Ελλήνων
Λάδι σε μουσαμά, 29x23 εκ.

Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο

Επανάληψη του πίνακα που ζωγράφισε ο δά-

σκαλος του Δ. Τσόκου, Ludovico Lipparini (1800-1856) στην Ιταλία το 1844. Το θέμα τού πίνακα μάλλον αναφέρεται στη φυγή από τα Ψαρά, η καταστροφή των οποίων είχε συνταράξει την εποχή εκείνη ολόκληρη την Ευρώπη.

201. Ary Scheffer
Ο υιός υπερασπίζεται τον θνήσκοντα πατέρα εις την μάχην
Ελαιογραφία, 45x37 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

202. Ασημένια παλάσκα με έκτυπο καλεμιστό διάκοσμο και σαβάτι, του 19ου αιώνα
12,5x10,5 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Η διακόσμηση φέρει έκδηλα σημεία δυτικής επίδρασης (μπαρόκ).

203. Παλάσκα του Γεωργίου Καραϊσκάκη (1780-1827)
11,5x12,2x3,9 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Ασημένια παλάσκα με σαβάτι που φέρει άνθινο και φυτικό διάκοσμο, τρόπαια και πολεμικά σύμβολα.

204. Ασημένια επίχρυση παλάσκα με έκτυπο διάκοσμο, άνθη, γιρλάντες και πολεμικά σύμβολα
Ύψος 11,2x10,4 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

205. Έγγραφο που απευθύνεται προς τον «Εκλαμπρότατο Κόνσολο της Βρετανίας» και κηρύσσει την Επανάσταση, στις 26 Μαρτίου 1821

200

Υπογραφές: Παλαιών Πατρών Γερμανός, Κερνίκης Προκόπιος, Ανδρέας Ζαήμης, Ανδρέας Λόντος, Βενιζέλος Ρούφος
Δίφυλλο, 32x215 εκ.

Συλλογή οικ. Α. Ζαΐμη

Το πλήρες κείμενο του χειρογράφου προς τον τότε πρόξενο της Αγγλίας στην Πάτρα, Green: «Ημείς, το Ελληνικόν Έθνος των Χριστιανών, βλέποντες ότι από καιρόν εις καιρόν καταφρονούν ημάς το οθωμανικόν γένος και σκοπεύει όλεθρον εναντίον μας, πότε με ένα, πότε με άλλον τρόπον, αποφασίσαμεν σταθερώς ή να αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθώμεν και τούτου ένεκα, βαστούμεν τα όπλα εις χείρας, ζητούντες τα δικαιώματά μας. Όντες λοιπόν βέβαιοι ότι όλα τα Χριστιανικά Βασίλεια γνωρίζουν τα δίκαιά μας, και όχι μόνον δεν θέλουν μας εναντιωθή, αλλά και θέλουν μας συνδράμη και ότι έχουν εις μνήμην

ότι οι ένδοξοι πρόγονοί μας εφάνησάν ποτε ωφέλιμοι εις την ανθρωπότητα διά τούτο ειδοποιούμεν την Εκλαμπρότητά σας και σας παρακαλούμεν να προσπαθήσετε να είμεθα υπό την εύνοιαν και προστασίαν του μεγάλου Κράτους τούτου».

206. *Αχελώος*, 22 Φεβρουαρίου 1822

Βιβλιοθήκη του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ - Αρχείο Ν. Λουριώτη

Χειρόγραφη εφημερίδα που έβγαινε στο Βραχώρι, το Αγρίνιο, το 1822. Συντάκτης της θα πρέπει να ήταν ο Νικόλαος Λουριώτης, αρχιγραμματεύς της Διοίκησης Δυτικής Χέρσου Ελλάδος. Θα μπορούσε να ονομασθεί πρόδρομος των επίσημων κυβερνητικών φύλλων, καθώς δημοσίευε θεσπίσματα και αποφάσεις της Γερουσίας της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος. Χωριστά από τα επίσημα κείμενα δημοσίευε διάφορες ειδήσεις σχετικές με τα μέτρα τής Διοίκησης, διορισμούς, ενέργειες των γερουσιαστών ή με τις δραστηριότητες του προέδρου της Γερουσίας.
Φαίνεται ότι εκτός από τη Στερεά Ελλάδα, οι χειρόγραφες εφημερίδες κυκλοφορούσαν και στην Πελοπόννησο. Στους τόπους όπου έφταναν τα φύλλα, αφού διαβάζονταν ίσως φωναχτά σε κοινό, αντιγράφονταν και προωθούνταν πιο πέρα, εξασφαλίζοντας έτσι την πλατύτερη διάδοσή τους.

207. Επιστολή του επικεφαλής του Αγώνα της Μακεδονίας Εμμανουήλ Παππά προς τους αρχηγούς του ελληνικού στόλου, με την οποία ζητεί βοήθεια για τη διεξαγωγή της Επανάστασης στη Μακεδονία.
Πολύγυρος, 17 Ιουνίου 1821
Υπογραφή: Εμμανουήλ Παππάς
Έγγραφο, μονόφυλλο, 29x24 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

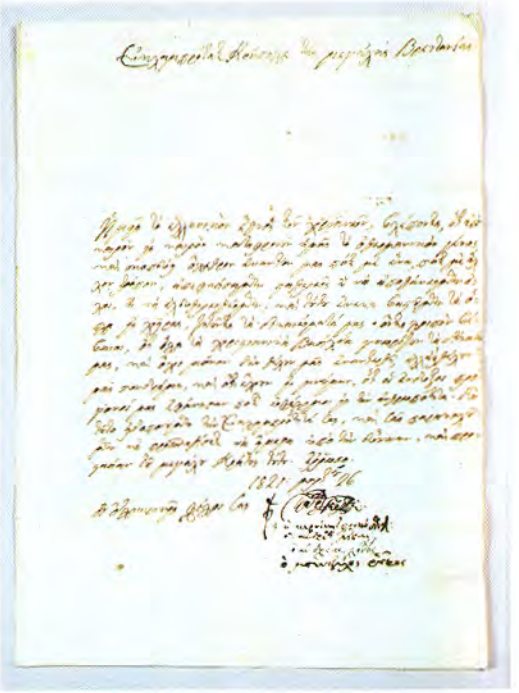

205

208. Προβούλευμα του Βουλευτικού προς το Εκτελεστικόν για την έγκριση της μετατροπής δύο ή και τριών οικίσκων σε νοσοκομεία, στα οποία θα περιθάλπονται άποροι ασθενείς.
Κόρινθος, 18 Μαρτίου 1822
Υπογραφές: Σωτήρης Χαραλάμπης, Ιωάννης Σκανδαλίδης
Έγγραφο, τετράδιο, 27,5x19,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 89

209. Κατάλογος των προσφορών του εράνου, που έγινε στην Πελοπόννησο τον Ιούνιο του 1823.
Τρίπολη, 17 Ιουνίου 1823
Υπογραφές: Πετρόμπεης Μ<αυρομιχάλης>, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ανδρέας Μεταξάς, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
Έγγραφο, δίφυλλο, 25,5x19,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 254, σ. 165-166

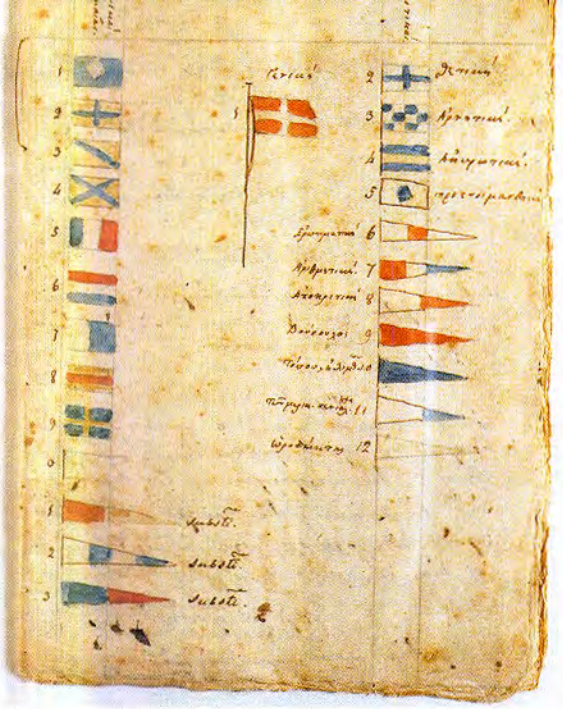

213

210. Αναφορά των χηρών των αγωνιστών προς το συμβούλιο των υπουργών διά του υπουργού του Δικαίου, με την οποία ζητούν σιτηρέσιον έξι μηνών.
Τρίπολη, 25 Ιουνίου 1823
Υπογραφές: Θανάσαινα, Κουνέλενα, Γιαννάκενα, Τζαβάρενα
Έγγραφο, δίφυλλο, 28,5x20 εκ.

ΑΕΠ, τ. 11ος, αρ. 173, σ. 189

211. Λογαριασμός φαρμάκων του Αναγνώστη Παπαγιαννακόπουλου
Τρίπολη, 23 Ιουνίου 1822
Υπογραφή: Αναγνώστης Παπαγιαννακόπουλος
Έγγραφο, μονόφυλλο, 20,4x15,2 εκ.

ΑΕΠ, τ. 15ος, αρ. 177, σ. 204-205

212. Καταγραφή εξόδων περίθαλψης τραυματιών σε τρεις διαφορετικές ημερομηνίες από τον αστυνόμο Κωνσταντίνο Ζαφειρόπουλο.
Τρίπολη, 13, 16, 17 Ιουλίου 1822
Υπογραφές: Κωνσταντίνος Σ. Ζαφειρό⟨πουλος⟩
Έγγραφο, μονόφυλλο, 30,6x21,1 εκ.

ΑΕΠ, τ. 15ος, αρ. 88, σ. 85

213. Σηματολόγιο
Μελάνι και υδατογραφία σε χαρτί (φ. 1-15), 22x16 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Το σηματολόγιο, ή κώδικας ναυτικών σημάτων, αυτό πιθανόν να ανήκε στο ναύαρχο Ανδρέα Μιαούλη (1769-1835).

214. Σηματολόγιο
Σέπια και υδατογραφία σε χαρτί, 33x46,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Οδηγός που περιέχει την ερμηνεία και την αντιστοιχία των ναυτικών σημάτων. Πρόκειται για το σηματολόγιο της ναυαρχίδας «Θεμιστοκλής», του Γιακουμάκη Τομπάζη (1782-1829).

215. Γιαταγάνι με παράσταση αγωνιστή της Επανάστασης
Μήκος 86 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Το γιαταγάνι είναι όπλο ανατολικής καταγωγής, το οποίο ανάλογα με το μήκος του χαρακτηρίζεται ως «μάχαιρα» ή «σπάθη». Οι αγωνιστές το τοποθετούσαν στο σελάχι τους μαζί με τις πιστόλες τους.

216. Jean Pelissier

Σκηνή από τη σφαγή της Χίου

Λιθογραφία, 91x78,5 εκ.

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Κύπρος

Η καταστροφή της Χίου, στις 2 Απριλίου 1822, συγκλόνισε όχι μόνο τους Έλληνες αλλά και τους λαούς της Ευρώπης. Οι εφημερίδες εξέφραζαν τον αποτροπιασμό τους για τη σφαγή του πληθυσμού ενώ οι φιλέλληνες, με φυλλάδια και βιβλία που κυκλοφόρησαν κυρίως στην Αγγλία, Γαλλία και Γερμανία, προσπάθησαν να συνεγείρουν την κοινή γνώμη υπέρ των επαναστατημένων Ελλήνων.
Πολλοί καλλιτέχνες εμπνεύστηκαν από το φοβερό γεγονός. Ο Γάλλος ζωγράφος Delacroix αποτύπωσε με συγκλονιστικό τρόπο το γεγονός στον πίνακά του «Η σφαγή της Χίου», που φυλάσσεται στο Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι.

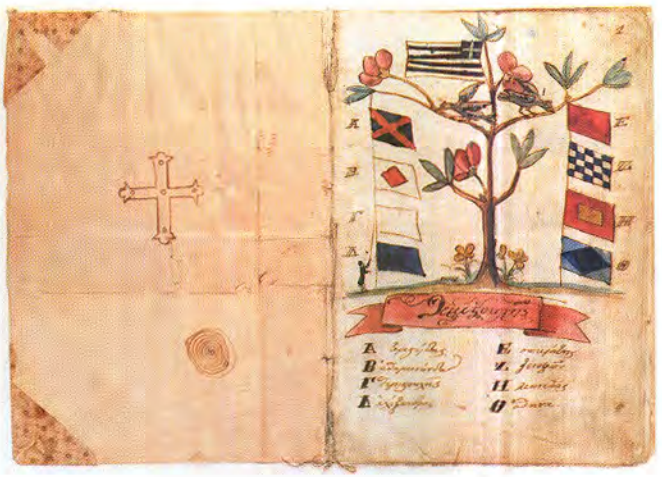

214

217. Peter von Hess-Σωτήριος Χρηστίδης (1858-1940)

Ο πρωτομάρτυς Αθανάσιος Διάκος

Έγχρωμη λιθογραφία, 53x38 εκ.

Συλλογή Πέτρου Βέργου

Την έκδοση-ανατύπωση των σχεδίων τού Peter von Hess από τους Φέξη και Κοκκινάκη, η οποία έγινε στα τέλη του 19ου αιώνα, ζωγράφισε, χάραξε και επιμελήθηκε ο Μακεδόνας λαϊκός ζωγράφος Σωτήριος Χρηστίδης.
Απεικονίζεται ο Αθανάσιος Διάκος με τους πολεμιστές του λίγο πριν από τη μάχη τής Αλαμάνας.

218. Ναύπλιο - Κατάληψη της πόλης από Έλληνες

Χαλκογραφία, 16x22 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

Το Ναύπλιο, παραλιακή πόλη της Πελοποννήσου, ήταν πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους από το 1823 ώς το 1834.

Πήρε την ονομασία της από τον Ναύπλιο, γιο του Ποσειδώνα. Στους ιστορικούς χρόνους ήταν σύμμαχος της Σπάρτης και μεγάλο λιμάνι. Στο Μεσαίωνα ανήκε στους Βυζαντινούς, Φράγκους (1212-1389), Καταλανούς, Βενετούς (1389-1540) και τέλος στους Τούρκους (1540). Το 1686 καταλήφθηκε από τους Βενετούς του Φρ. Μοροζίνη, που πέθανε εκεί το 1694. Το 1715 την ανακατέλαβαν οι Τούρκοι. Απελευθερώθηκε στις 30 Νοεμβρίου 1822 από τον Στάικο Σταϊκόπουλο. Το 1823 έγινε έδρα της προσωρινής κυβέρνησης της Επανάστασης και το 1827 ορίστηκε ως πρωτεύουσα της Ελλάδας. Εκεί αποβιβάστηκε το 1828 ο Ιωάννης Καποδίστριας και δολοφονήθηκε το 1831. Ο Όθων έφτασε στο Ναύπλιο το 1833. Στο Ναύπλιο έγινε και η δίκη εναντίον του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και του Δημητρίου Πλαπούτα (Μάρτιος 1834). Το 1862 η στάση της φρουράς του Ναυπλίου οδήγησε στην εκθρόνιση του Όθωνα (Ναυπλιακά).

231

219. Peter von Hess
Ο Βότσαρης μετά 300 ανδρών εν Καρπενησίω αποθνήσκει τροπαιοφόρος
Έγχρωμη λιθογραφία, 42x32 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

Ο Μάρκος Μπότσαρης (Σούλι 1790-Κεφαλόβρυσο Καρπενησίου 1823) ήταν ηγετική μορφή του Αγώνα. Στις 3 Ιουλίου 1821 αντιμετώπισε νικηφόρα στο Κομπότι της Άρτας τους Τούρκους, πήρε μέρος στη μάχη του Πέτα, που κατέληξε σε ήττα και συμμετείχε στην υπεράσπιση του Μεσολογγίου κατά την πρώτη πολιορκία της πόλης (Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1822). Τον Ιούλιο του 1823 σκοτώθηκε σε σύγκρουση με τους Τουρκαλβανούς στο Καρπενήσι. Κηδεύτηκε στο Μεσολόγγι και ο θάνατός του συντάραξε τον αγωνιζόμενο ελληνισμό και τη φιλελληνική Ευρώπη.

220. Μινιατούρα του Νότη Μπότσαρη (1756-1841)
Ελεφαντόδοντο, 7,5x6,5 εκ.

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

221. Κουτάκι καπνού με προσωπογραφία του Μάρκου Μπότσαρη
Μεταλλικό, 8x14 εκ.

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

222. Σπάθη - Πάλα του Εικοσιένα
Μήκος 81 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

223. Συνθήκη παράδοσης του κάστρου της Μονεμβασιάς μεταξύ του πρίγκηπα Αλεξάνδρου Καντακουζηνού ως πληρεξουσίου του πρίγκηπα και αρχιστρατήγου Πελοποννήσου και λοιπών μερών, Δημητρίου Υψηλάντη και των αγάδων της Μονεμβασιάς. Περιλαμβάνονται οι όροι της παράδοσης, η αποδοχή τους από τους αγάδες, η παράδοση των κλειδιών του φρουρίου και των λαφύρων.
Μονεμβασιά, 21 Ιουλίου 1821
Υπογραφές: Πρίγκηψ Αλέξανδρος Καντακουζηνός, Μεχμέταγας Γιανιτσάραγας, Ιμπραχήμαγας Τσιτάραγας του απάνω κάστρου κ.ά.
Έγγραφο, δίφυλλο, 29,5x20,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 442-443

224. Συμφωνητικό γράμμα των Τούρκων της Κορίνθου προς τους πληρεξουσίους της Ελληνικής Διοίκησης για τους όρους της παράδοσής τους, τον Οκτώβριο του 1823.
Κόρινθος, 26 Οκτωβρίου 1823
Υπογραφές: ⟨Τουρκική σφραγίδα⟩
Έγγραφο, δίφυλλο, 22,3x17,4 εκ.

ΑΕΠ, τ. 17ος, αρ. 158, σ. 92

225. Επιστολή των οπλαρχηγών της Στερεάς προς τη Σεβαστή Βουλή για την αντιμετώπιση των στρατευμάτων του Χουρσίτ-Πασά.
Άνευ τόπου, 23 Απριλίου 1822
Υπογραφές: Γιάννης Διοβουνιώτης, Οδυσσέας Ανδρούτσος, Νικήτας Σταματελόπουλος, Γιάννης Γκούρας
Έγγραφο, μονόφυλλο, 27,6x19,2 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 214

226. Προκήρυξη του Μινίστρου των Εσωτερικών της *Προσωρινής Διοικήσεως της Ελλάδος* προς τους φιλογενείς προκρίτους της νήσου Κρήτης.
Κόρινθος, 7 Απριλίου 1822
Υπογραφή: Ανυπόγραφο
Έγγραφο, μονόφυλλο, 31x21 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 505

227. *Προσωρινόν Πολίτευμα της Νήσου Κρήτης* (1822)
Αρμένοι Κρήτης, 21 Μαΐου 1822
Υπογραφές: Π. Σκυλίτσης Ομηρίδης, Αναγνώστης Ψαρουδάκης, Αθανάσιος Αρχιμανδρίτης κ.ά.
Έγγραφο, 8φυλλο, 31x23 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 507-511

228. Αίτηση των Νικολάου Σπυρίδωνος Σπηλιωτόπουλου προς το υπουργείο των Πολεμικών για την προμήθεια χαρτιού αγγλικής προέλευσης για την παρασκευή φυσεκίων.
Ναύπλιο, 12 Μαρτίου 1825
Υπογραφές: Νικόλαος και Σπυρ(ί)δων Σπηλιωτόπουλοι
Έγγραφο, μονόφυλλο, 15,5x21 εκ.

ΑΕΠ, τ. 19ος, αρ. 90, σ. 59

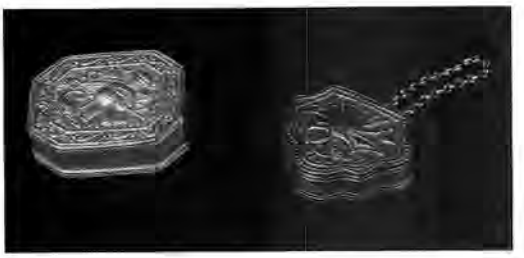

236

237

229. Φλιτζανάκι του καφέ του Α. Μιαούλη
Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

230. Μάρκος Μπότσαρης (1790-1823)
Μαρμάρινη προτομή, 39 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

231. Κοέκ Κοέκ (1803-1862)
Η μάχη των Δερβενακίων
Ελαιόχρωμα σε προετοιμασμένο ύφασμα, 2,05x1,625 εκ.

Συλλογή Λάζαρου Πολίτη

Η νίκη των Ελλήνων στα στενά των Δερβενακίων (26 Ιουλίου 1822), που οφείλεται στις στρατηγικές ικανότητες του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και η καταστροφή του Δράμαλη, έσωσε την Επανάσταση στην Πελοπόννησο. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του Αγώνα.

232. Λουκία Γεωργαντή
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843)
Μαρμάρινη προτομή, 35 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

251

233. Η εν Μανιακίω της Πυλίας μάχη, καθ' ην ο Γρηγόριος Παπαφλέσσας, ηρωικώς μαχόμενος, έπεσε ως νέος Λεωνίδας την 19η Μαΐου 1825
Λιθογραφία, Παρίσι, 0,65x0,85 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

234. Ασημένιο τάσι του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη (1770-1843)
13,7x4,4 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Η απελευθέρωση της Πελοποννήσου με την πολιορκία και την κατάληψη του τουρκικού διοικητικού κέντρου της Τριπολιτσάς την 23η Σεπτεμβρίου 1821, καθώς και η πανωλεθρία της στρατιάς του Δράμαλη στα Δερβενάκια την 26η Ιουλίου 1822, οφείλονται στην ηγετική στρατιωτική ιδιοφυία του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη.

235. Τουφέκι του Θεόδωρου Γρίβα (1797-1862)
Μήκος 97 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα,
Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Ενεπίγραφο πυρόλιθο τουφέκι - νταλιάνι. Τα ασημένια ελάσματα που καλύπτουν το ξύλινο κοντάκι φέρουν διακόσμηση από το ζωικό και φυτικό βασίλειο. Ο Θ. Γρίβας, όπως συνηθιζόταν, ονόμαζε το τουφέκι του «Θοδωρούλα». Με ανάλογες ονομασίες αποκαλούσαν τα όπλα τους και πολλοί άλλοι αγωνιστές του 1821 όπως ο Αθανάσιος Διάκος που αποκαλοῦσε το καριοφίλι του «Παπαδιά», και ο Γεώργιος Καραϊσκάκης τον ασημόδετο φλωροκαπνισμένο σισανέ του «Βασιλική».

236. Ασημένια ταμπακέρα με έκτυπο διάκοσμο του 19ου αιώνα
0,055x0,06x0,02 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Θήκη καπνού σε σχήμα αχιβάδας. Η ταμπακέρα ήταν απαραίτητο εξάρτημα της ενδυμασίας των αγωνιστών του 1821.

237. Ασημένια ταμπακέρα με έκτυπο και χαρακτό διάκοσμο του 19ου αιώνα
0,068x0,056x0,02 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Θήκη καπνού σε οκταγωνικό σχήμα. Στο καπάκι της θήκης, σύνθεση με λάβαρα και τρόπαια.

238. Σπύρος Παπανικολάου (1907-1986)
Η Έξοδος του Μεσολογγίου
Λάδι σε χαρτόνι, 48x56 εκ.

Πινακοθήκη Ε. Αβέρωφ, Μέτσοβο

Η Έξοδος του Μεσολογγίου στις 10 Απριλίου 1826, αποδίδεται ιδωμένη μέσα από τα τείχη και προδίδει την ανησυχία του ζωγράφου για την πρωτοτυπία της απόδοσης ενός γνωστού ιστορικού θέματος. Μάλλον πρόκειται για χρωματιστό σκίτσο κάποιας έμπνευσής του.
Ο Σπύρος Παπανικολάου ασχολήθηκε με απεικόνιση τοπίων με ιμπρεσιονιστική διάθεση και απέδωσε με επιτυχία έργα άλλων ζωγράφων.

239. Θεόδωρος Βρυζάκης (1814-1878)
Η ανατίναξη του Χρήστου Καψάλη
Ελαιογραφία, 144x134 εκ.

Δήμος Ιεράς πόλεως Μεσολογγίου

240. Charles Langlois - A. G. Ales
Ναυαρίνο. Η συνάντηση Maison - Ιμπραήμ, 1828
Χαλκογραφία, 24x31 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

241. Jean-Marie Massard (1812-1889)
Η κατάληψη της Κορώνης
Χαλκογραφία από τον ομώνυμο πίνακα του H. Lecompte, 19ος αιώνας, 38,5x35 εκ.

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Κύπρος

242. L. Massard (1812-1889) - E. Nyon
Πάτρα - Η κατάληψή της από γαλλικά στρατεύματα
Χαλκογραφία, 31x25 εκ.

Μουσείου Βούρου-Ευταξία

243. Προβούλευμα του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό, στο οποίο περιέχονται οι προτάσεις του Βλακιέρου για:
α) διεξαγωγή εμπορίου με την Αγγλία
β) αγορά ατμοκίνητου πλοίου

253

γ) ανταλλαγή ορείχαλκων πυροβόλων με σιδερένια.
Ναύπλιο, 16 Ιουλίου 1824
Υπογραφές: Γεώργιος Κουντουριώτης, Παναγιώτης Μπότασης, Ιωάννης Κωλέττης, Αναγνώστης Σπηλιωτάκης
Έγγραφο, δίφυλλο, 28,5x19,4 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 584, σ. 409-410

244. Προβούλευμα του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό, με το οποίο δίνει οδηγίες στην επιτροπή του Λονδίνου για τη σύναψη του δευτέρου δανείου με συμφερότερους όρους.
Ναύπλιο, 14 Αυγούστου 1824
Υπογραφές: Γεώργιος Κουντουριώτης, Ιωάννης Κωλέττης, Αναγνώστης Σπηλιωτάκης, Πανούτσος Νοταράς
Έγγραφο, μονόφυλλο, 32x20 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 654, σ. 463-464

245. Αίτηση του φρουράρχου Ακροκορίνθου Σωτηρίου Θεοχαροπούλου προς το υπουργείο Πολέμου στο Ναύπλιο για παροχή τροφίμων στο φρούριο.
Ακροκόρινθος, 30 Μαρτίου 1825
Υπογραφές: Ο πατριώτης Σωτήριος Θεοχαρόπουλος
Έγγραφο, μονόφυλλο, 28,8x19,7 εκ.

ΑΕΠ, τ. 19ος, αρ. 189, σ. 120

246. Υπόμνημα των εκπροσώπων του Εκτελεστικού Σώματος προς τους προκρίτους και τους πληρεξουσίους της Γ΄ Εθνικής Συνέλευσης για τον τρόπο εξεύρεσης χρηματικών πόρων προς υπεράσπιση του Μεσολογγίου.
Ναύπλιο, 31 Μαρτίου 1826
Υπογραφές: Γκίκας Μπότασης, Αναγνώστης Σπηλιωτάκης, Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης, Ιωάννης Κωλέττης
Έγγραφο, δίφυλλο, 34,5x22,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 18ος, Γ΄, αρ. 23, σ. 123-124

247. Προβούλευμα του Εκτελεστικού προς το Βουλευτικό Σώμα για τη λήψη μέτρων οργάνωσης της άμυνας κατά ξηρά και κατά θάλασσα, ενόψει της εκστρατείας του Ιμπραήμ.
Ναύπλιο, 26 Ιουλίου 1824
Υπογραφές: Γεώργιος Κουντουριώτης, Παναγιώτης Μπότασης, Ιωάννης Κωλέττης, Πανούτσος Νοταράς
Έγγραφο, δίφυλλο, 31,5x21,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 10ος, αρ. 615, σ. 435-436

248. Σχέδιο για την αποστολή στρατευμάτων στο Μεσολόγγι μετά από πρόταση των στρατιωτικών ηγετών, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ανδρέας Λόντος, Χρήστος Περραιβός κ.ά.
Επίδαυρος, 7 Απριλίου 1826
Υπογραφές: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Ιωάννης Γκούρας, Αντρίτζος Σαφάκας, Ανδρέας Λόντος
Έγγραφο, μονόφυλλο, 24,3x16,8 εκ.

ΑΕΠ, τ. 18ος Γ΄, αρ. 13, σ. 112-113

249. Ο στρατηγός Θ. Κολοκοτρώνης ζητά από τον πρόεδρο του εκτελεστικού να διοριστούν από κάθε επαρχία ταχυδρόμοι και ζώα για να μεταφέρουν τις ειδήσεις από και προς την υπερτάτη και κεντρική Διοίκηση.
Σαραβάλι, 27 Μαΐου 1822
Υπογραφές: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Έγγραφο, μονόφυλλο, 28,5x19,3 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 369

250. Αναφορά του Ιωάννη Γκούρα προς το Υπουργείο Πολέμου σχετικά με τις επιχειρήσεις του κατά του Οδ. Ανδρούτσου και αίτηση αποστολής εφοδίων.
Ταλάντι, 31 Μαρτίου 1825
Υπογραφές: Ιω. Γκούρας
Έγγραφο, δίφυλλο, 24x14,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 19ος, αρ. 190, σ. 120-121

251. Henri Decaisne (1799-1852)
Αποτυχία επιχείρησης, 1826
Ελαιογραφία, 58x72 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Στο έργο αυτό αποτυπώνεται το κλίμα της απόγνωσης που επικράτησε κατά την περίοδο των εμφυλίων συγκρούσεων.

252. Ιωάννης Δυοβουνιώτης (1757-1831)
Μαρμάρινη προτομή, 41 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

253. M. Ph. Genod (1795-1862)
Ο όρκος νεαρού πολεμιστή
Ελαιογραφία σε πανί, 80x105 εκ.
Γαλλική Σχολή

Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Κύπρος

254

254. Θεόδωρος Βρυζάκης (1814-1878)
Το καραούλι
Ελαιογραφία

Ιδιωτική Συλλογή

Ο Θεόδωρος Βρυζάκης, ο ζωγράφος της Επανάστασης, γεννήθηκε στη Θήβα, τη χρονιά που ιδρύθηκε η Φιλική Εταιρεία. Σπούδασε ζωγραφική στο Μόναχο με έξοδα του ελληνικού κράτους. Υπήρξε μαθητής του Peter von Hess από τον οποίο επηρεάστηκε. Άντλησε τα θέματά του από τον Αγώνα που είχε και ο ίδιος ζήσει. Το «Καραούλι» γνώρισε μεγάλη επιτυχία, όταν τελείωσε το 1855. Απεικονίζονται δύο πολεμιστές: ένας νέος ζωηρός και ανήσυχος και ένας ηλικιωμένος, συγκρατημένος και αυτοκυριαρχημένος. Τα όπλα τους, δουλεμένα με λεπτομέρεια, φωτίζουν τη σκηνή του ηλιοβασιλέματος.

255. Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα (1776-1825)
Μαρμάρινη προτομή, 37 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

262

256. Giovanni Boggi (1790-1832)
Νότης Μπότζαρης (Notis Botzaris) (1756-1841)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

257. Giovanni Boggi (1790-1832)
Τζαβέλλας (Tzavellas)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

258. Giovanni Boggi (1790-1832)
Στάικος Σταϊκόπουλος (1798-1835)
Ζάτουνα Γορτυνίας 1798 - Ναύπλιο 1835
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Οπλαρχηγός του 1821 γνωστός και ως ο «πορθητής του Παλαμηδιού», το Νοέμβριο του 1822. Πιστός φίλος του Κολοκοτρώνη, τον ακολούθησε στον αγώνα κατά του Ιμπραήμ και συνέχισε να αγωνίζεται έως το τέλος της Επανάστασης. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του υπέφερε από βαριά ψυχική ασθένεια. Πέθανε με το βαθμό του συνταγματάρχη της φάλαγγας.

259. Giovanni Boggi (1790-1832)
Μάρκος Μπότζαρης (M. Botzaris))
Έγχρωμη λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

260. Plattel
Ο επίσκοπος Ρωγών Ιωσήφ ευλογεί τους μαχητές
Ασπρόμαυρη λιθογραφία

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

261. Giovanni Boggi (1790-1832)
Παλαιών Πατρών Γερμανός
(Germano Eveque)
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 29x34 εκ.

Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ιταλός σχεδιαστής και χαράκτης, ο G. Boggi επισκέφθηκε την Ελλάδα στη διάρκεια της Επανάστασης και αποτύπωσε εκ του φυσικού τους πιο γνωστούς Έλληνες και Τούρκους στρατιωτικούς. Τα χαρακτικά του χρησίμευσαν ως πρότυπα και σε άλλους σχεδιαστές, όπως ο Voutier και ο Friedel.

262. Οι Έλληνες λαμβάνουν την ευλογία στο Μεσολόγγι (Les Grecs recevant la bénédiction à Missolonghi)
Πιάτο

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

263. Χειρόγραφο ψαλτήριο του Μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανού (1771-1826)
Δερματόδετο εξώφυλλο, σελίδες 382, 22,5x16,4x5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, κατά κόσμον Γεώργιος Γκόζιας, ήταν ένας από τους κυριότερους πρωταγωνιστές της Επανάστασης του 1821. Γεννήθηκε στη Δημητσάνα στις 25 Μαρτίου του 1771 και πέθανε στη διάρκεια της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου, της οποίας ήταν και πρόεδρος, στο Ναύπλιο το 1826. Στη διάρκεια του Αγώνα βρέθηκε πολλές φορές ανάμεσα σε αντίθετες πλευρές, άλλοτε αντιτασσόμενος ο ίδιος σε ό,τι θεωρούσε μη πρόσφορο για τον Αγώνα και άλλοτε προσπαθώντας να συμβιβάσει τις αντιθέσεις. Έγραψε πολύτιμα *Απομνημονεύματα*.

265

264. Το Άγιο Ποτήριον του Ρωγών Ιωσήφ

Δήμος Μεσολογγίου

Το δώρισε ο ίδιος στο στρατηγό Δημήτριο Μακρή.

265. Πορτρέτο του αρχιεπισκόπου Κύπρου, Κυπριανού (1756-1821)
Υδατογραφία

Μουσείο Μπενάκη

Μικρογραφικό πορτρέτο του αρχιεπισκόπου Κύπρου, Κυπριανού, που θανατώθηκε μαρτυρικά στις 9 Ιουλίου 1821 από τους Τούρκους.

266. Νόμος του Βουλευτικού για τη συγκέντρωση όλων των χρυσών και αργυρών σκευών των μοναστηρίων και εκκλησιών, ώστε να χρησιμεύσουν στην κοπή νομίσματος για τη σωτηρία της πατρίδας.
Κόρινθος, 5 Απριλίου 1822

269

Υπογραφές: Σωτήριος Χαραλάμπης, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, Θεόδωρος Νέγρης
Χειρόγραφο, σ. 15-17, 27,5x19,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, αρ. 9 του Κώδικος των Νόμων, σ. 157-158

267. Karl Krazeisen (1794-1878)
Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
(Ραμαβούνι Μεσσηνίας 1770-Αθήνα 1843)
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Karl Krazeisen, βαυαρός αξιωματικός του πεζικού και ερασιτέχνης ζωγράφος, γεννήθηκε στις 28 Οκτωβρίου 1794 στο Καστελλάουμ του Παλατινάτου και πέθανε στο Μόναχο στις 27 Ιανουαρίου 1878. Πήρε μέρος στις επιχειρήσεις της πατρίδας του κατά του Ναπολέοντα (1813-1814). Το 1826, υπακούοντας στο ρομαντισμό και το φιλελληνισμό της εποχής, ήρθε στην Ελλάδα για να πολεμήσει υπέρ της ανεξαρτησίας των Ελλήνων. Κατά την παραμονή του στην Ελλάδα σχεδίασε διάσημες μορφές του Αγώνα και έχοντας συναίσθηση της αξίας των έργων του, γυρίζοντας στο Μόναχο το 1827 προχώρησε σε λιθογράφηση των σχεδιασμάτων του και έκδοσή τους στο γνωστό λεύκωμα *Bildmisse ausgezeichneler Griechen und Philhellenen, nebst einigen Ansichten und Trachten*, που τυπώθηκε σε επτά τεύχη, από το 1828 έως το 1831. Τα σχεδιάσματα του Krazeisen έδωσαν τη δυνατότητα να παρουσιασθούν σεπτές μορφές του '21 που η μορφή τους αναπαριστά και την αγωνία, την ελπίδα του Αγώνα του ελληνικού έθνους. Όταν ο Krazeisen τους σκιαγραφούσε στη δύσκολη περίοδο 1826-1827, κανείς δεν φανταζόταν την ευτυχή κατάληξη της ναυμαχίας του Ναβαρίνου, γεγονός που προσέδωσε σ' όλη αυτή τη συλλογή ένα αίσθημα ψυχικής συνοχής από το καθημαγμένο σώμα της πατρίδας.
Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης υπήρξε η πλέον σημαντική ηγετική μορφή της Επανάστασης.
Το 1818, μετά τη μύησή του στη Φιλική Εταιρεία, άρχισε την προετοιμασία του Αγώνα στην Πελοπόννησο.
Στην παράδοση της Καλαμάτας (23 Μαρτίου 1821) στην άλωση της Τριπολιτσάς (23 Σεπτεμβρίου 1821) στο Βαλτέτσι, Βέρβενα, Δολιανά, στα Δερβενάκια (26 Ιουλίου 1822) αναδείχτηκε η στρατιωτική του ιδιοφυία.
Ο Κολοκοτρώνης, πέραν της στρατιωτικής παρουσίας του σ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, προσπάθησε να εξισορροπεί τις αντιμαχόμενες απόψεις των πολιτικών και των στρατιωτικών ηγετών για να επιβιώσει η Επανάσταση και να επιτευχθεί η ελευθερία του αγωνιζόμενου έθνους. Υπήρξε οπαδός του «Ρωσικού κόμματος». Υποστήριξε τον Καποδίστρια, δέχτηκε θερμά τον Όθωνα αλλά διεφώνησε με το έργο της αντιβασιλείας, δικάστηκε και καταδικάστηκε σε θάνατο με το Δ. Πλαπούτα. Πήρε όμως χάρη και έγινε στρατηγός και σύμβουλος της Επικράτειας.

Προς το τέλος της ζωής του υπαγόρευσε στο Γεώργιο Τσερτσέτη τα απομνημονεύματά του, που κυκλοφόρησαν το 1851 με τον τίτλο *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής από το 1770 έως τα 1836*, πολύτιμη έκτοτε πηγή πληροφοριών για τον Αγώνα του 1821.

268. Karl Krazeisen (1794-1878)
Τομπάζης Ιάκωβος (Γιακουμάκης)
Ύδρα 1722-1829
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Φιλικός, ναύαρχος της ναυτικής μοίρας της Ύδρας. Πήρε μέρος με τα πλοία του στις επιχειρήσεις των Ελλήνων στη Χίο και το βορειοανατολικό Αιγαίο. Φέρεται ως ο πρώτος που χρησιμοποίησε πυρπολικά.
Στην Επανάσταση ο Ι. Τομπάζης εκτός από τα πλοία του διέθεσε κι όλη την περιουσία του, ενώ εισήγαγε την τυπογραφία στην Ύδρα και εξέδιδε εφημερίδα.

269. Karl Krazeisen (1794-1878)
Νικηταράς (Νικήτας Σταματελόπουλος)
Μεγάλη Αναστάσοβα Μεσσηνίας 1787 - Πειραιάς 1849
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Από τους πιο σημαντικούς οπλαρχηγούς του Αγώνα και στενός συνεργάτης του Θ. Κολοκοτρώνη.
Φιλικός από το 1818, το 1821 βρισκόταν στην Καλαμάτα έτοιμος για την κήρυξη της Επανάστασης.
Στα Δολιανά απέκρουσε την επίθεση 6.000 Τουρκαλβανών και τότε ονομάστηκε «Τουρκοφάγος». Η δράση του συνεχίστηκε αμείωτη, στον εμφύλιο τάχτηκε με τον Κολοκοτρώνη και στη συνέχεια υποστήριξε τον Καποδίστρια.
Φυλακίστηκε επί Όθωνα (1839), ως μέλος της «Φιλορθόδοξης Εταιρείας», αθωώθηκε μετά από δίκη και περιορίστηκε στην Αίγινα. Μετά το 1843 έγινε υποστράτηγος, το 1847 γερουσιαστής. Πέθανε τυφλός και φτωχός στον Πειραιά.

271

270. Karl Krazeisen (1794-1878)
Γεώργιος Κουντουριώτης
Ύδρα 1782-1858
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Υδραίος πολιτικός που πήρε μέρος στη Β΄ Εθνοσυνέλευση του Άστρους (1823) και έγινε πρόε-

272

δρος του Εκτελεστικού. Το 1825 ανέλαβε τις επιχειρήσεις κατά του Ιμπραήμ αλλά η αποτυχία του τον οδήγησε σε παραίτηση. Ήταν αντικαποδιστριακός. Υποστήριξε μέχρι τέλους τον Όθωνα, ενώ χρημάτισε και γερουσιαστής (1837), το 1843 πρόεδρος της Γερουσίας και το 1848 σχημάτισε κυβέρνηση που σύντομα αντικαταστάθηκε από την κυβέρνηση του Κ. Κανάρη.

271. Karl Krazeisen (1794-1878)
Γεώργιος Μαυρομιχάλης
Μάνη 1798 - Ναύπλιο 1831
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Φιλικός και αγωνιστής της Επανάστασης του 1821, δευτερότοκος γιος του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη κι ένας από τους δολοφόνους του Ιωάννη Καποδίστρια. Για την πράξη του αυτή καταδικάστηκε από στρατιωτικό δικαστήριο και εκτελέστηκε με τουφεκισμό στις 11 Οκτωβρίου 1831 στο Παλαμήδι.

272. Karl Krazeisen (1794-1878)
Κωνσταντίνος Κανάρης
Ψαρά 1790(;) - Αθήνα 1877
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Αγωνιστής, ναυμάχος, πολιτικός του Αγώνα. Στις 6 προς 7 Ιουνίου 1822 πυρπόλησε την τουρκική ναυαρχίδα στη Χίο και έτσι άρχισε τη θρυλική σταδιοδρομία του στην Επανάσταση. Στην Τένεδο, Σάμο, Αλεξάνδρεια έγραψε ηρωικές σελίδες με τα κατορθώματά του στη θάλασσα. Ο Καποδίστριας τον τίμησε, και επί Όθωνα έγινε και υπουργός των Ναυτικών. Χρημάτισε, επίσης, τρεις φορές πρωθυπουργός και πέθανε ως πρωθυπουργός στις 2 Σεπτεμβρίου 1877.

273. Karl Krazeisen (1794-1878)
Φώτης Καραπάνος (+1823)
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

274. Karl Krazeisen (1794-1878)
Γεώργιος Σισίνης
Γαστούνη 1769-1831
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Πρόκριτος από τη Γαστούνη, φιλικός και πρωτεργάτης της Επανάστασης του 1821 στην Πελοπόννησο.
Χρημάτισε πρόεδρος της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης και της Δ΄ Εθνοσυνέλευσης του Άργους.
Επί Καποδίστρια διορίστηκε Γερουσιαστής και Πρόεδρος της Γερουσίας.

275. Karl Krazeisen (1794-1878)
Charles Favier, baron (1782-1855)
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Γάλλος στρατιωτικός και φιλέλληνας που αγωνίστηκε στην Επανάσταση του 1821. Στρατολόγησε φιλέλληνες στην Ευρώπη και το 1825 ανέλαβε την οργάνωση τακτικού στρατού στο Ναύπλιο μετά από πρόσκληση της ελληνικής κυβέρνησης. Αγωνίστηκε στην Εύβοια και την Αττική με τον Καραϊσκάκη. Η Γ΄ Εθνοσυνέλευση τιμώντας τον, τον πολιτογράφησε Έλληνα. Ο Φαβιέρος διακρίθηκε για τις δημοκρατικές αρχές του, την εντιμότητά του και την αφιλοκέρδειά του.

276. Ο Ήρως Αθανάσιος Διάκος
Λιθογραφία, 62x45 εκ., β΄ μισό του 19ου αιώνα

Συλλογή Πέτρου Βέργου

Έργο αγνώστου, βασισμένο σε σχέδιο του P. von Hess.

277. Χάρτης ορίων Ελλάδας - Οθωμανικού κράτους, του 1832
Λιθογραφία, 1,16x62 εκ., 1834

Βουλή των Ελλήνων

274

278. Θεόδωρος Βρυζάκης (1814-1878)
Το εν Πειραιεί Στρατόπεδον του Καραϊσκάκη (Le Camp de Karaiskakis au Pirée), 1860
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 63x90 εκ.

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

279. Ο Οδυσσεύς και Γούρας καταστρέφουσιν εν Φοντάνα μεταν[σις] τουρκικού στρατού
Λιθογραφία, 62x44 εκ., β΄ μισό του 19ου αιώνα

Συλλογή Πέτρου Βέργου

Έργο αγνώστου, βασισμένο σε σχέδιο του P. von Hess.

280. Karl Krazeisen (1794-1878)
Frank Abney Hastings (1794-1828)
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

278

Ο Άγγλος φιλέλληνας αξιωματικός του Ναυτικού αγωνίστηκε στην Πελοπόννησο και την Κρήτη. Το 1824 επέστρεψε στην Αγγλία για να φροντίσει ο ίδιος την κατασκευή ενός ατμοκίνητου πολεμικού, παραγγελία των Ελλήνων. Αφού προσέφερε κι ο ίδιος ένα ποσό για την κατασκευή του, κατέπλευσε μ' αυτό ως κυβερνήτης του στο Ναύπλιο, το 1826. Πήρε μέρος στις ναυτικές επιχειρήσεις του Φαλήρου, Πειραιά, Τρικερίου κ.ά. Πέθανε στη Ζάκυνθο και ενταφιάστηκε στον Πόρο.

281. Karl Krazeisen (1794-1878)
Ιωάννης Μακρυγιάννης
Αβορίτι Δωρίδας 1797 - Αθήνα 1880
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Αγωνιστής, στρατιωτικός και πολιτική φυσιογνωμία του Αγώνα. Φιλικός από το 1820 πήρε μέρος σε πολλές μάχες της Επανάστασης όπως στη μάχη στους Μύλους της Αργολίδας (13 Ιουνίου 1825) όπου μαζί με τον Δ. Υψηλάντη πέτυχαν σπουδαία νίκη εναντίον των στρατευμάτων του Ιμπραήμ. Υπερασπίστηκε ηρωικά την Ακρόπολη στην Αθήνα. Επί Καποδίστρια διορίστηκε Γενικός Αρχηγός Σπάρτης. Θεωρήθηκε ως ο κύριος διοργανωτής της Επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Το 1853 καταδικάστηκε σε θάνατο για τα αντιοθωνικά του αισθήματα και σώθηκε με τη βοήθεια του Δ. Καλλέργη. Το 1864, μετά την

έξωση του Όθωνα, του δόθηκε εκ νέου ο τίτλος του αντιστρατήγου. Έγραψε *Απομνημονεύματα* για τον Αγώνα.

282. Karl Krazeisen (1794-1878)
Κωνσταντίνος Νικόδημος
Ψαρά 1795/6 - Αθήνα 1879
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Πυρπολητής του 1821. Πήρε μέρος σε πολλές ναυτικές επιχειρήσεις σ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, στο Τρίκερι, τα Ψαρά, κ.ά. Το 1826 δημοσίευσε το *Υπόμνημα περί της Νήσου Ψαρών* πολύτιμο για τα έγγραφα που περιέχει και την προσωπική μαρτυρία ενός μαχητή.

283. Karl Krazeisen (1794-1878)
Γεώργιος Καραϊσκάκης
Μαυρομάτι Καρδίτσας 1780 - Φάληρο Αττικής 1827
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στρατιωτική φυσιογνωμία, ηγέτης του 1821. Ύψωσε τη σημαία της Επανάστασης στα χωριά των Τζουμέρκων, ενώ συνέδραμε τους Μεσολογγίτες και στις δύο πολιορκίες της πόλης τους. Το 1826 διορίστηκε αρχιστράτηγος της Στερεάς Ελλάδας και προσπάθησε να απαλλάξει την Αθήνα από τους Τούρκους. Στη διάρκεια αυτής της προσπάθειας τραυματίστηκε σε αψιμαχία στο Νέο Φάληρο και πέθανε στις 23 Απριλίου 1827.

284. Karl Krazeisen (1794-1878)
Ιωάννης Λογοθέτης
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeicneler Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

285. Karl Krazeisen (1794-1878)
Ιωάννης Μηλαΐτης
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

286. Karl Krazeisen (1794-1878)
Ανδρέας Ζαΐμης
Κερπινή Καλαβρύτων 1791 - Αθήνα 1840
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Πρόκριτος, φιλικός, οπλαρχηγός και πολιτικός, η πιο σημαντική μορφή της ιστορικής οικογένειας Ζαΐμη των Καλαβρύτων και μία από τις διαπρεπέστερες του Αγώνα. Η κύρια δράση του Ανδρέα Ζαΐμη υπήρξε η πολιτική. Χαρακτηρίζεται από συνέπεια, και η φιλοδοξία του, οσοδήποτε μεγάλη κι αν ήταν, ποτέ δεν τον παρέσυρε σε ακρότητες, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τους «απομνημονευματο-

γράφους» του Αγώνα, οι οποίοι αναφέρονται στις ενέργειές του με σεβασμό και αναγνώριση των ικανοτήτων του.

287. Karl Krazeisen (1794-1878)
Ανδρέας Μιαούλης
1796 - Αθήνα 1835
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ναύαρχος του Αγώνα. Διακρίθηκε στη ναυμαχία της Πάτρας (1822), Χίο, Ναύπλιο, Ψαρά και στη ναυμαχία του Γέροντα (1824). Πρωταγωνιστής της αντικαποδιστριακής κίνησης, διέταξε την πυρπόληση του στόλου στον Πόρο.
Επί Όθωνα διορίστηκε αρχηγός του Ναυτικού Διευθυντηρίου και γενικός επιθεωρητής του στόλου.
Τάφηκε στον Πειραιά, στην ομώνυμη έκτοτε, ακτή Μιαούλη.

288. Karl Krazeisen (1794-1878)
Κίτσος Τζαβέλλας
Σούλι 1800 - Αθήνα 1855
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeichneter Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ηγετική μορφή του 1821, πρωθυπουργός της Ελλάδας κατά το 1847-1848, μετά το θάνατο του Ι. Κωλέττη.
Ονομάστηκε γερουσιαστής και συμμετείχε στην εξέγερση των αλύτρωτων περιοχών το 1854.

289. Giovanni Boggi (1790-1832)
Ομέρ Βρυώνης
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο πιο αντιπροσωπευτικός τύπος του μουσουλμάνου Αλβανού κατά την Τουρκοκρατία και τον Αγώνα. Ανήκε σε επιφανή αλβανοελληνική εξισλαμισμένη οικογένεια και ανατράφηκε στην αυλή του Αλή πασά.
Στην αρχή υπηρέτησε και βοήθησε τον Αλή πασά, όταν όμως, κατά το 1820, ο σουλτάνος έστειλε στρατό να διαλύσει τον Αλή, ο πρώτος που τον εγκατέλειψε ήταν ο Ομέρ Βρυώνης, και διορίστηκε πασάς του Βερατίου. Στη διάρκεια του Αγώνα νίκησε τους Έλληνες στην Αλαμάνα, έχασε από τον Ανδρούτσο στη μάχη στο Χάνι της Γραβιάς, επανέκτησε τη Λιβαδειά, Εύβοια, Αθήνα και πολιόρκησε το Μεσολόγγι με τον Κιουταχή. Μετά τη λύση της πρώτης πολιορκίας του Μεσολογγίου και μετά από έριδες στο στρατόπεδό του, θέλησε να απομακρυνθεί από τον Αγώνα. Διορίστηκε βαλής της Θεσσαλονίκης και έκτοτε δεν αναμείχθηκε στην εμπόλεμη κατάσταση.

290. Giovanni Boggi (1790-1832)
Ρεσίτ πασάς (Redchid Pacha)
Έγχρωμη λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

291. Giovanni Boggi (1790-1832)
Δράμαλης (Drama Pacha)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

292. Giovanni Boggi (1790-1832)
Ιμπραήμ πασάς (Ibrahim Pacha)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Ιμπραήμ πασάς (Καβάλα 1789 - Κάιρο 1848) γιος του χεδίβη της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή, ηγήθηκε το 1824 της εκστρατείας των Αιγυπτίων κατά της επαναστατημένης Ελλάδας. Σκόρπισε τον τρόμο και έπνιξε στο αίμα την Πελοπόννησο, νικήθηκε όμως στους Μύλους της Λέρνης στις 13 Ιουνίου 1825, από το Δημήτριο Υψηλάντη και τον Ιωάννη Μακρυγιάννη. Αργότερα βοήθησε τον Κιουταχή στην άλωση του Μεσολογγίου (Οκτώβριος 1825 - 10 Απριλίου 1826). Μετά την καταστροφή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου (28 Οκτωβρίου 1827) παρέμεινε στην Πελοπόννησο ώς την υπογραφή της συνθήκης της Αλεξάνδρειας (9 Αυγούστου 1828).
Νίκησε τους Τούρκους το 1832 –προσάρτησε τότε τη Συρία στην Αίγυπτο– και το 1839. Ανέλαβε χεδίβης το 1848, μετά το θάνατο του πατέρα του, και πέθανε τον ίδιο χρόνο από φυματίωση.

293. Giovanni Boggi (1790-1832)
Γιουσούφ πασάς - Περκόφτσαλης
(τέλη 18ου-μέσα 19ου αιώνα)

292

Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Τούρκος στρατηγός που έδρασε στη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Γνωστός από την πολιορκία της Άμφισσας (Σάλωνα) και άλλες μάχες, ενώ το 1829 πήρε μέρος και στις μάχες του ρωσοτουρκικού πολέμου.

294. Giovanni Boggi (1790-1832)
Σουλεϊμάν μπέης (Soliman Bey)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή

Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

295. Γιαταγάνι
Μήκος 70 εκ.

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

296. Κεντητό γιλέκο

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

297. Γιαταγάνι, τέλος 18ου- αρχές 19ου αιώνα

Πολεμικό Μουσείο

Γιαταγάνι με ξύλινη θήκη επενδυμένη με δέρμα. Στη λαβή σώζεται κεράτινο τμήμα με ένθετο μπρούντζινο διάκοσμο. Πρόκειται για λάφυρο που χρησιμοποιήθηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση.

298. Γιαταγάνι του Τούρκου στρατηγού Μαχμούτ πασά Δράμαλη (1780-1822)
Μήκος 73,6 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Το γιαταγάνι αποτελείται από οστέινη λαβή με χρυσή ένθετη αραβική επιγραφή στο έλασμα, ενώ η θήκη του είναι από δέρμα, μέταλλο και επιχρυσωμένο ασήμι.

299. Giovanni Boggi (1790-1832)
Λάζαρος Κουντουριώτης
Ύδρα 1769-1852
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Πολιτική μορφή του Αγώνα, οικονομικός ενισχυτής του. Επί Όθωνα έγινε γερουσιαστής.

300. Giovanni Boggi (1790-1832)
Σαχτούρης Γεώργιος (Sacturis)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Εξέχουσα μορφή του ναυτικού αγώνα του 1821, αντιναύαρχος του υδραϊκού στόλου. Στην Επανάσταση ξεχώρισε ως ένας από τους πιο τολμηρούς αγωνιστές, που συντόνιζε και εμψύχωνε τους Έλληνες ναυμάχους κατά των αντιπάλων. Η συμμετοχή του στο ναυτικό αγώνα υπήρξε συνεχής (ναυμαχίες Πατρών, Σπετσών κ.ά.), ενώ στην περίοδο Καποδίστρια τού ανατέθηκε η αρχηγία της μοίρας των ακτών της Μεσσηνίας και στη συνέχεια ο αποκλεισμός από τον Αμβρακικό ώς την Κρήτη. Κατά τη βασιλεία του Όθωνα χρημάτισε διοικητής του πολεμικού ναυστάθμου του Πόρου με το βαθμό του αντιναυάρχου του τακτικού ναυτικού. Ο Σαχτούρης πέθανε στην Ύδρα το 1841 και άφησε ημερολόγιο των γεγονότων από το 1824 έως το 1827, το οποίο εκδόθηκε το 1890 με τον τίτλο *Ιστορικά Ημερολόγια του Ναυτικού Αγώνος του 1821*.

301. Giovanni Boggi (1790-1832)
Ανδρέας Λόντος (Londos)
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

302. Giovanni Boggi (1790-1832)
Ο Επίσκοπος Γερμανός
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Φωτοτυπική αναπαραγωγή
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

303. Giovanni Boggi (1790-1832)
Ιωάννης Γκούρας
Παρνασσίδα 1791 - Αθήνα 1826
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Αγωνιστής του 1821, που διακρίθηκε για τη στρατηγική του ικανότητα και γενναιότητα. Πήρε μέρος στην κατάληψη τής Άμφισσας (1821), στη μάχη στο Χάνι της Γραβιάς με τον Ανδρούτσο, στη δίωξη του οποίου αργότερα πρωτοστάτησε καθώς και στην εκτέλεσή του. Σκοτώθηκε το 1826 κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Ακρόπολης από τον Κιουταχή.

305

304. Giovanni Boggi (1790-1832)
Δημήτριος Υψηλάντης
Κωνσταντινούπολη 1793 - Ναύπλιο 1832
Λιθογραφία, 29x34 εκ.
Από: *Collection de portraits des personnages Turcs et Grecs les plus renommés soit par leur cruauté soit par leur bravoure dans la guerre actuelle de la Grèce, dessinés d' après nature par Boggi.* Paris, Marino edu. 1826-1829

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ηγετική μορφή της Επανάστασης, αδελφός του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Ως πληρεξούσιος του αδελφού του έφθασε στην Ελλάδα το 1821 για ν' αναλάβει την ηγεσία του Αγώνα. Συγκρούστηκε με τους προκρίτους, αλλά συνέχισε έως το τέλος τις προσπάθειές του για συμβιβασμό και εξισορρόπηση των πολιτικών δυνάμεων του Αγώνα. Στην Α΄ Εθνοσυνέλευση εκλέχτηκε πρόεδρος του Βουλευτικού. Διακρίθηκε όμως και ως στρατιωτικός, στους Μύλους του Άργους (1825) εναντίον του Ιμπραήμ, ενώ το Σεπτέμβριο του 1829 διηύθυνε την τελευταία μάχη του Αγώνα στην Πέτρα της Βοιωτίας, που κατέληξε σε θρίαμβο των Ελλήνων.

308

305. Σωτήριος Χρηστίδης (1858-1940)
Η κυρά Φροσύνη, Αθήνα [δεκαετία του 1930]
Χρωμολιθογραφία, 48x61 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

Γεννημένος στη Θεσσαλονίκη, ο λαϊκός ζωγράφος και λιθογράφος Σ. Χρηστίδης εμπνεύστηκε από γεγονότα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Ανάμεσα στα προεπαναστατικά θέματα που απέδωσε συγκαταλέγονται ο Σκεντέρμπεης, ο Κατσαντώνης, ο Αλή πασάς και η Βασιλική και ο πνιγμός της κυρά Φροσύνης μια σκοτεινή νύχτα του 1801, στη λίμνη των Ιωαννίνων.

306. Adam Friedel
Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα (Bobolina)
Έγχρωμη λιθογραφία, 35,5x32 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1776. Ηρωίδα της Ελληνικής Επανάστασης και μια από τις λίγες γυναίκες που πρωταγωνίστησαν στον Αγώνα. Σκοτώθηκε σε ατύχημα στις Σπέτσες το 1825.

307. Adam Friedel
Μαντώ Μαυρογένους (Madon)
Έγχρωμη λιθογραφία, 40x32 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Γεννήθηκε στην Τεργέστη το 1796/1797. Ήταν κόρη του Νικολάου Μαυρογένη, ανηψιού του ηγεμόνα της Βλαχίας Ν. Μαυρογένη. Αγωνίστηκε με όλες τις δυνάμεις της για τον Αγώνα και έγινε διεθνώς γνωστή, κυρίως στους γυναικείους φιλελληνικούς κύκλους. Πέθανε φτωχή και ξεχασμένη, το καλοκαίρι του 1840 στην Πάρο.

308. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Οι Τούρκοι παίρνοντας τις γυναίκες και τα παιδιά των Ελλήνων (Les Turcs prenant les femmes et les enfants Grecs)
Πιάτο

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

309. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Μεσολογγίτισσες στη μάχη (Les Femmes de Missolonghi à la Brèche)
Πιάτο

Συλλογή Αγγελικής Amandry

310. Η απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους
Χαλκογραφία, 38x26 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

311. Αμπράχαμος, γυναικείος επιχρυσωμένος σταυρός, από την Κρήτη, του 19ου αιώνα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

321

312. Γυναικείο περιλαίμιο, επισμαλτωμένο με σταυροειδή σχέδια, του 19ου αιώνα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

313. Μαχαίρι, τέλος 18ου-αρχές 19ου αιώνα

Πολεμικό Μουσείο

Αμφίστομο μαχαίρι με κοκάλινη λαβή και ξύλινη θήκη επενδυμένη με δέρμα. Μάλλον πρόκειται για λάφυρο μάχης που χρησιμοποιήθηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση.

314. Arnoldus Passow
«Της Δέσπως»
Δημοτικό τραγούδι από το βιβλίο: Arnoldus Passow, *Δημοτικά Τραγούδια*, Αθήνα 1958

Συλλογή Έλλης Δρούλια-Μητράκου

315. Επιστολή της Δόμνας Βισβίζη προς το Υπουργείο Ναυτικών, της 19ης Δεκεμβρίου 1822
Φωτοτυπική αναπαραγωγή

Γενικά Αρχεία του Κράτους

316. Αίτηση της Φωτεινής Δ. Βισβίζη και των θυγατέρων της προς τη Βουλή, με την οποία ζητούν τη χορήγηση μηνιαίου βοηθήματος, Αθήναι, 4 Φεβρουαρίου 1883
Φωτοτυπική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

317. Ηπειρώτικο ένδυμα από βελούδο, κεντημένο με εκκλησιαστικά μοτίβα, του 19ου αιώνα

Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

318. Ευανθία Καΐρη (1799-1866)
Νικήρατος, Δράμα εις Τρεις Πράξεις..., εν Ναυπλίω, εν τη Τυπογραφία της Διοικήσεως, 1826

Βουλή των Ελλήνων

Γεννήθηκε στην Άνδρο το 1799. Έτυχε εξαιρετικής μόρφωσης και αλληλογραφούσε συχνά με τον Αδαμάντιο Κοραή, κατά προτροπή του οποίου μετέφρασε ξένα συγγράμματα και προέτρεπε τις Ελληνίδες προς την παιδεία. Συντάξε περίφημη επιστολή (1824) προς όλες τις γυναίκες με φιλελληνικά αισθήματα στο εξωτερικό, για την ενίσχυση του Αγώνα. Το δράμα της «Νικήρατος» μεταφράστηκε στα ιταλικά και παίχτηκε με μεγάλη επιτυχία στο θέατρο της Ερμούπολης στη Σύρο. Πέθανε στην Άνδρο το 1866.

319. Α. Σ. Κριεζής
Ναυμαχία του Αργολικού, 1941
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Η ναυμαχία της 22ας Σεπτεμβρίου 1822 έληξε με νίκη των Ελλήνων. Η σύνθεση του Αντ. Κριεζή στηρίχθηκε σε σχέδιο της συλλογής του ναυάρχου J. de la Gravière.

320. Α. Σ. Κριεζής
Ναυμαχία της Μεθώνης, 1932
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Νικηφόρα ναυμαχία της 30ής Απριλίου 1825. Ο ελληνικός στόλος υπό τους Ανδ. Μιαούλη, Α. Γ. Κριεζή και άλλους νίκησε τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο. Από λιθογραφία του 1839, κατά αντιγραφή από χρυσή ταμπακιέρα που έδωσε ο βασιλιάς της Βαυαρίας στο Μιαούλη κατά την τελετή προσφοράς του Στέμματος στο γιο του Όθωνα.

321. Α. Σ. Κριεζής
Μεγάλο καράβι, 1933
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Υδραϊκη πολάκα χωρητικότητας 600 τόννων και μήκους τροπίδος 40 τ. πηχ. Ναυπηγήθηκε στην Ύδρα το 1816 από τους αδελφούς Κουντουριώτη, Δ. Αλ. Κριεζή και Β. Μπουντούρη. Έργο του Ant. Roux πατρός, Μασαλία 1818.

322. Α. Σ. Κριεζής
Ηρακλής, 1932
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Υδραϊκη πολάκα που ανήκε στον Κυριάκο Σκούρτη και είχε ρωσική σημαία. Έργο του Ant. Roux πατρός, Μασαλία 1818.

323. Α. Σ. Κριεζής
Επαμεινώνδας
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Πλοίο 420 τόννων που ανήκε στον Αντ. Γ. Κριεζή.

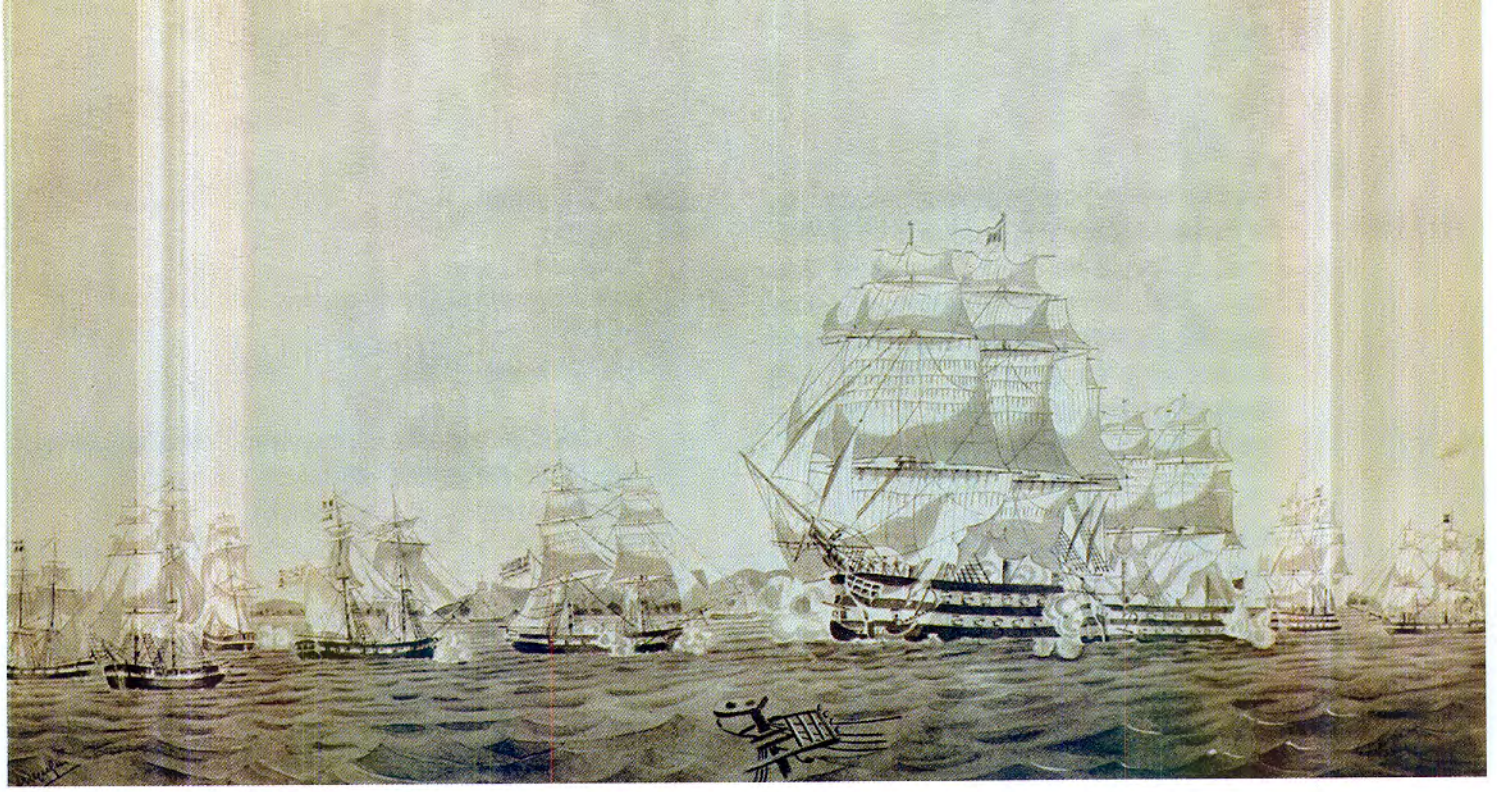

319

324. Α. Σ. Κριεζής
Τουρκική φρεγάτα, 1940
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Τουρκική φρεγάτα ναυπηγημένη στο Λιβόρνο το 1828, οπλισμένη με 24 κανόνια. Συνελήφθη από τους Έλληνες στη Ζάκυνθο και ενσωματώθηκε στον ελληνικό στόλο με το όνομα «Ύδρα». Τα πλοία «Ελλάς» και «Ύδρα» συμμετείχαν, τον Ιούλιο του 1831, στην ανταρσία των Υδραίων κατά του Καποδίστρια, τον οποίο υποστήριζε ο Ρώσος ναύαρχος Ricord με μια μοίρα. Για να μην πέσουν στα χέρια των Ρώσων, τα δύο πλοία ανατινάχθηκαν στον Πόρο στις 31 Ιουλίου του 1831.

325. Α. Σ. Κριεζής
Θεμιστοκλής, 1930
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Υδραίικος πάρωνας υπό ρωσική σημαία, του 1811.

326. Α. Σ. Κριεζής
Άρης (1813-1921)
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Υδραίικό μπρίκι, ναυπηγημένο στη Βενετία με το όνομα «Αλέξανδρος», ανήκε στις οικογένειες Δ. Τσαμαδού, Β. Βουδούρη και Α. Τσαμαδού. Πήρε μέρος στη ναυμαχία της Σφακτηρίας στις 26 Απριλίου 1825, όπου σκοτώθηκε ο κυβερνήτης του Αναστ. Δ. Τσαμαδός. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως εκπαιδευτικό των Δοκίμων.

327. Α. Σ. Κριεζής
Αγία Τριάς
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Ναυπηγήθηκε στην Ύδρα το 1804. Ανήκε στον εφοπλιστή Γεώργ. Αντ. Κριεζή. Έφερε ραγιάδικη σημαία και είχε δώδεκα πυροβόλα. Στις 3 Απριλίου 1810 σε συμπλοκή με αλγερινούς πειρατές κοντά στη Σαρδηνία καταλήφθηκε και κατέληξε στο Αλγέρι, ενώ ο πλοίαρχός του Αντ. Γ. Κριεζής, ηλικίας 17 ετών, πληγωμένος, και οι επιζώντες από το πλήρωμά του ρίχτηκαν στη φυλακή. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, ο πίνακας αυτός παρέμεινε στα χέρια του αρχικού ζωγράφου, Antoine Roux.

328. Α. Σ. Κριεζής
Αγία Τριάς
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Η «Αγία Τριάς» νηολογημένη στην Ύδρα, ανήκε στον Γ. Α. Κριεζή, υπό ραγιάδικη σημαία, και είχε οπλισμό 8 πυροβόλων.

329. Α. Σ. Κριεζής
Ροζαλία
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Η «Ροζαλία» κατασκευάστηκε στη Μασσαλία το 1790. Ανήκε στα παιδιά του Αντωνίου Κριεζή και στον Γ. Δ. Παπαμανώλη.

330. Α. Σ. Κριεζής
Παναγία, 1933
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: Α. Σ. Κριεζής, *Πλοία και ναυμαχίαι του 1821*, Αθήνα 1961

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Ανήκε στους εφοπλιστές Γ. Δ. Παπαμανώλη και Γεώργ. Α. Κριεζή. Ήταν νηολογημένο στην Ύδρα, είχε χωρητικότητα 420 τόνων. Έφερε 12 πυροβόλα. Αντίγραφο από πρωτότυπο του Ant. Roux, Μασσαλία, 1804.

331. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Μάχη της Αλαμάνας
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le général Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Genève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στις 23-24 Απριλίου 1821 ο Αθανάσιος Διάκος ηττήθηκε από τις τουρκικές δυνάμεις των Κιοσέ Μεχμέτ και Ομέρ Βρυώνη στη γέφυρα της Αλαμάνας και αιχμαλωτίστηκε. Πέθανε με μαρτυρικό θάνατο.

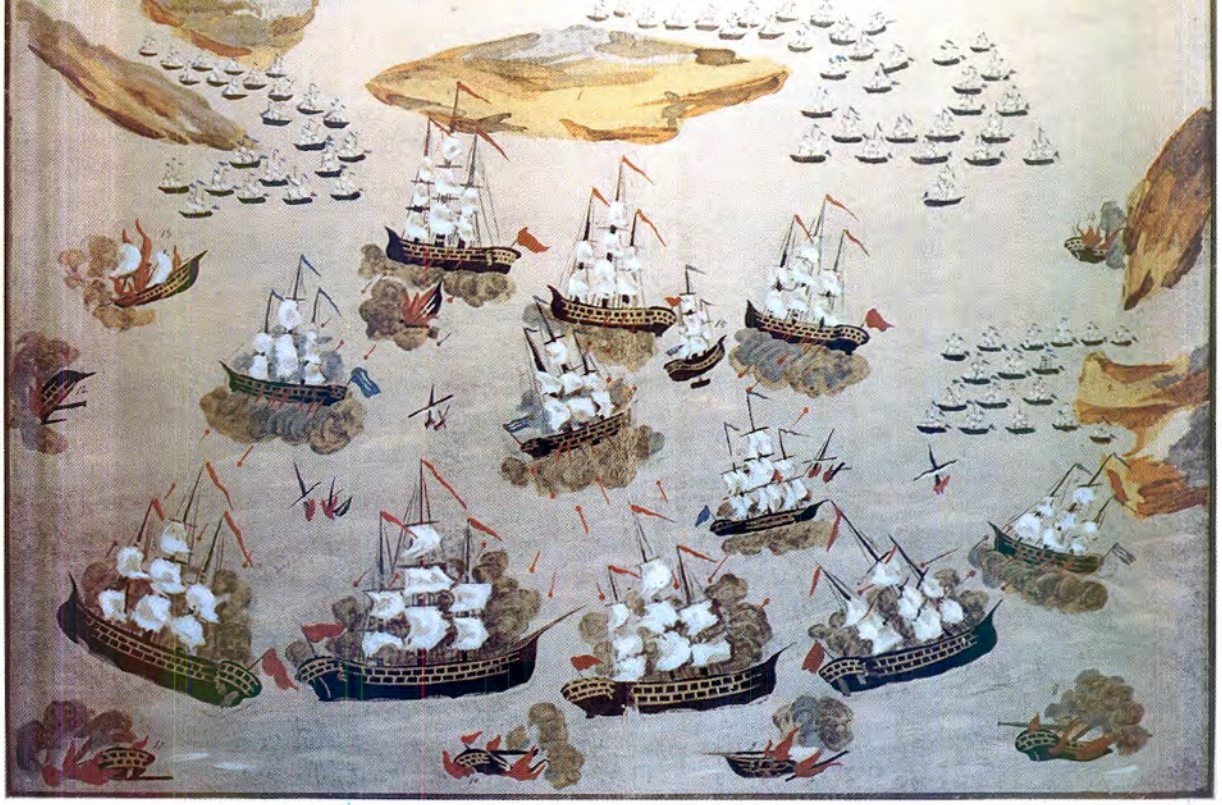

335

332. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Η μάχη στα Βασιλικά
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève, [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στις 26 Αυγούστου 1821 οι Γιάννης Γκούρας, Νάκος Πανουργιάς, Γεώργιος Δυοβουνιώτης κ.ά. νίκησαν τους Τούρκους στα Βασιλικά της Δουρίδας.

333. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Το Κάστρο της Αθήνας (πρώτη μάχη)
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στις 9 Ιουνίου 1822 οι Τούρκοι του φρουρίου της Ακρόπολης παραδόθηκαν στους πολιορκητές τους.

334. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Μάχη των Μύλων της Ναυπλίας
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στις 13 Ιουνίου 1825 ο Μακρυγιάννης και ο Δημήτριος Υψηλάντης στους Μύλους της Αργολί-

336

δας πέτυχαν σπουδαία νίκη εναντίον των στρατευμάτων του Ιμπραήμ.

335. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Ναυμαχίαι γενικαί της Ελλάδος
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η συμμετοχή των νησιών Ύδρας, Σπετσών, Ψαρών και του Γαλαξιδίου στον Αγώνα του 1821.

336. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Διάφοροι πολιορκίαι του Μεσολογγίου
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στις 25 Οκτωβρίου 1822 άρχισε η πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου από τους Ομέρ Βρυώνη και Κιουταχή πασά. Η πολιορκία λύθηκε το Δεκέμβρη του 1822. Η δεύτερη πολιορκία ξεκίνησε στις 15 Απριλίου 1825 και τελείωσε με την πτώση της πόλης στους Τουρκοαιγυπτίους, στις 10-11 Απριλίου 1826.

337. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Η μάχη της Λαγκάδας και Κομπότι
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η μάχη στα μέρη αυτά και κυρίως στο Κομπότι ήταν ανεπιτυχής για τους Έλληνες (8 Ιουνίου 1821). Νίκη στο Κομπότι σημείωσαν οι Έλληνες στις 10 Ιουνίου 1822. Μετά την ήττα στο Πέτα (4 Ιουλίου 1822), οι Τούρκοι εξουδετέρωσαν την ελληνική δύναμη και πυρπόλησαν την περιοχή.

338. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Κάδρον της Δυτικής Ελλάδος και κέντρον η Βόνιτζα, όπου έγιναν αρκετοί πόλεμοι εις αυτά τα μέρη και σημειώνονται οι αγωνισταί όπου ενθυμούμεθα.
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Παρουσιάζεται κυρίως η περιοχή της Βόνιτσας, η οποία μετά την έκρηξη της Επανάστασης του 1821 πολιορκήθηκε από το σώμα του Γ. Τσόγκα. Οι Έλληνες απέτυχαν και η περιοχή καταστράφηκε και ερημώθηκε.

339. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Πόλεμος των Ελλήνων στη Ράχοβα (Αράχωβα)
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Το Νοέμβριο του 1826 έγινε η ιστορική μάχη της Αράχοβας με τον Γ. Καραϊσκάκη, με την οποία αναζωπυρώθηκε η Επανάσταση στη Ρούμελη, που βρισκόταν σε κρίσιμο σημείο εξαιτίας των επιχειρήσεων του Κιουταχή.

340. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Μάχη εις Ανάλατον
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Στις 24 Απριλίου 1827 οι Έλληνες ηττήθηκαν στον Ανάλατο (σημερινή περιοχή Νέος Κόσμος της Αθήνας). Στη διάρκεια της μάχης σκοτώθηκαν οι Λάμπρος Βέικος, Γεώργιος Τζαβέλας, Γεώργιος Δράκος κ.ά.

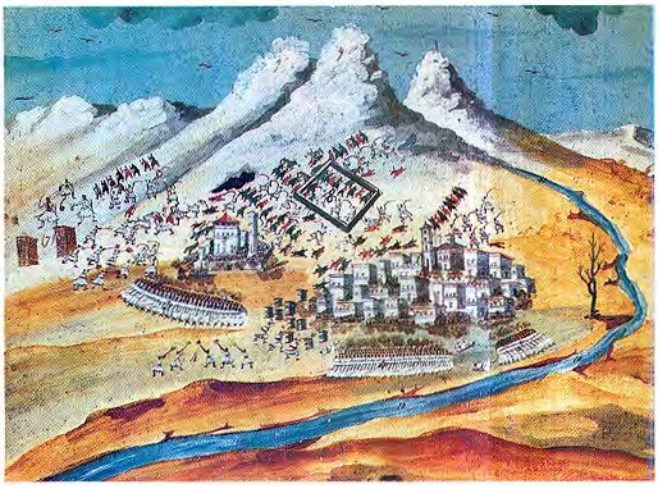

339

341. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Πολιορκία Αθηνών (κατά το 1827)
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique*

340

de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas. Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Η πολιορκία των Αθηνών κατά το 1827, έληξε στις 24 Μαΐου 1827 με παράδοση της Ακρόπολης της Αθήνας στους Τούρκους.

342. Ιωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864) - Παναγιώτης Ζωγράφος (αρχές 19ου αιώνα)
Μάχαι διάφοροι της ανατολικής Ελλάδος
Έγχρωμη λιθογραφία
Από: *Histoire picturale de la guerre de l' Indépendance Hellénique par le géneral Makryjannis. Notice historique de S. E. M. Johannes Gennadius. Préface de Fred Boissonas.* Edition d' Art Boissonas, Génève [1926].

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Αναπαριστάνονται οι συγκρούσεις στην Ανατολική Ελλάδα κατά την Επανάσταση του 1821 και κυρίως στην περιοχή της Θήβας.

343. Θεόφιλος Χατζημιχαήλ (1868-1934)
Ο Κατσαντώνης εις τα Τζουμέρκα

Ιδιωτική Συλλογή

Ο λαϊκός ζωγράφος Θεόφιλος γεννήθηκε στη Μυτιλήνη την οποία εγκατέλειψε νέος για να ταξιδέψει. Έζησε και εργάστηκε στη Σμύρνη και τη Θεσσαλία, επισκέφθηκε την Αθήνα και τον Πειραιά, πριν επιστρέψει στη Μυτιλήνη. Ο Γιάννης Τσαρούχης χώρισε το έργο του Θεόφιλου σε τρεις περιόδους. Πρώτη περίοδος είναι αυτή της Θεσσαλίας η οποία, με εξαιρέσεις, χαρακτηρίζεται από μια σχεδιαστική σκληρότητα. Η εποχή της επιστροφής του στη Μυτιλήνη αποτελεί τη δεύτερη περίοδό του. Τα χρώματα των έργων του εκφράζουν ξενοιασιά και χαρά. Το 1929, οπότε συνάντησε τον Στρατή Ελευθεριάδη (Tériade), η ζωγραφική του Θεόφιλου άλλαξε. Αυτή είναι η τρίτη περιοδός του. Τα χρώματά του έγιναν πιο ζωγραφικά. Τα θέματά του άντλησε από την αρχαία ελληνική μυθολογία και ιστο-

ρία, από τη νεώτερη ιστορία, από την αγροτική και αστική καθημερινότητα και τα τοπία.

344. Ασημένιος σταυραετός ή τσαπράζι, διακοσμημένος με σαβάτι από τη Στερεά Ελλάδα, του 19ου αιώνα
0,044x0,044 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Φέρει παράσταση του Άη-Γιώργη στην κεντρική πλάκα και τη θεά Αθηνά στις τριγωνικές πλάκες, ως προσωποποίηση της αγωνιζόμενης Ελλάδας.

345. Σελάχι, του α΄ μισού του 19ου αιώνα
25,7x41,5 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Πλατύ δερμάτινο ζωνάρι με χρυσοκέντημα, εξάρτημα της ανδρικής αστικής φουστανέλας. Οι οριζόντιες θήκες του χρησίμευαν για τη στερέωση των όπλων.

346. Αργυρή και επίχρυση εμπροσθογεμής πιστόλα, τέλος 18ου-αρχές 19ου αιώνα

Πολεμικό Μουσείο

Πιστόλα με ασημένιο και επίχρυσο σκελετό και μηχανισμό πυρίτου λίθου. Μάλλον πρόκειται για λάφυρο που χρησιμοποιήθηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση.

347. Εξαρτήματα οπλισμού και χαρμπί
α) Χαρμπί (οβελός). Χρησίμευε σαν εγχειρίδιο, βέργα για το τάπωμα της πιστόλας και για το καθάρισμα και τη λίπανση των λεπτών σημείων των όπλων
β) Σιδερένια μήτρα που χρησίμευε για το χύσιμο του μολύβδου και την κατασκευή των σφαιρών
γ) Μικρή μεζούρα για το μέτρημα της πυρίτιδας
δ) Διμερές μεταλλικό δοχείο, σε σχήμα τσότρας για την αποθήκευση ψιλής πυρίτιδας

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

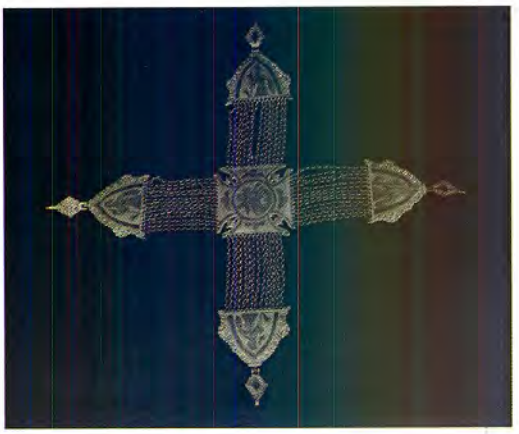

350

348. Τρομπόνι του ναυάρχου Ανδρέα Μιαούλη
Μήκος, 77 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Το πλατύστομο τρομπόνι είναι ένα χαρακτηριστικό φορητό και εύκολο στη χρήση όπλο, κυρίως των ναυτικών. Χρησιμοποιήθηκε όμως και σε φρούρια και οχυρές θέσεις, για τη φύλαξη πυλών και διαβάσεων.
Το όπλο κατασκευάστηκε σε ισπανικό εργαστήριο και ο ξύλινος κορμός του φέρει διακόσμηση από το ζωικό και φυτικό βασίλειο. Τα ένθετα ασημένια νομισματόσημα ελάσματα, στις ξύλινες επιφάνειες του όπλου, φέρουν κεφαλή της Αθηνάς, της Μέδουσας, των Διόσκουρων κ.ά.

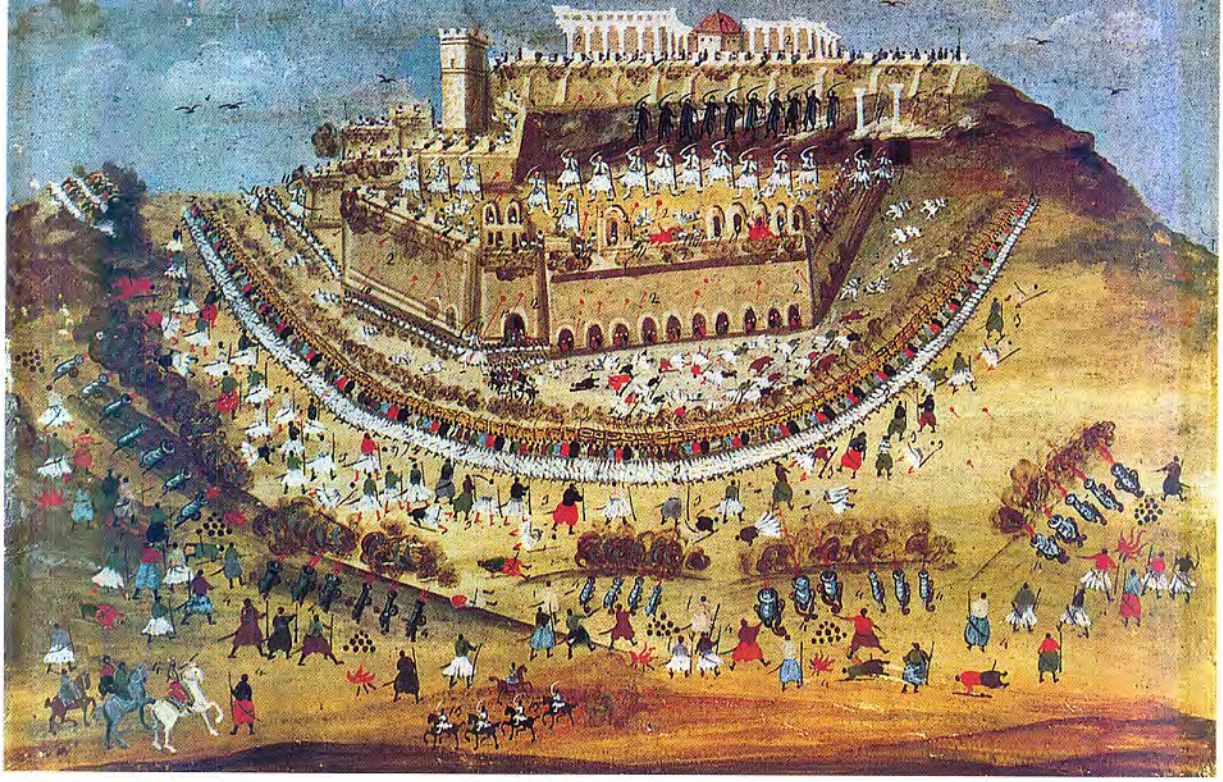

341

349. Πιστόλα και σπαθί του Ι. Τομπάζη

Συλλογή Μαρίας Μητράκου

350. Ασημένιος επίχρυσος σταυραετός ή τσαπράζι, με χυτό καλεμιστό διάκοσμο και σαβάτι, από τη Μακεδονία, του 19ου αιώνα
0,59 εκ.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Ο σταυραετός ή τσαπράζι είναι επιστήθιο σταυροειδές κόσμημα, ανδρικό και γυναικείο, που αποτελείται από τετράγωνες και τριγωνικές πλάκες που συνδέονται μεταξύ τους με αλυσίδες. Φορέθηκε ιδιαίτερα από τους οπλαρχηγούς της Επανάστασης του 1821.

351. Πρόταση του προέδρου της Βουλής Αλέξανδρου Κουμουνδούρου προς τη Βουλή για τη συγκέντρωση, συντήρηση και εκτύπωση των Αρχείων της Ελληνικής Παλιγγενεσίας
Αθήνα, 9 Δεκεμβρίου 1855

Υπογραφή: Αλέξανδρος Κουμουνδούρος
Έγγραφο, δίφυλλο, 25x19 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. στ΄

352. Χαρμπί του Γιακουμάκη Τομπάζη

Ιστορικό Αρχείο - Μουσείο Ύδρας

Πρόκειται για διακοσμητικό μαχαιρίδιο του 19ου αιώνα και προέρχεται από την Ήπειρο. Κρεμόταν από το ζωστήρα του αγωνιστή και χρησίμευε για ακόνισμα ή τρύπημα ή και σαν βέργα γεμίσματος της πιστόλας.

353. Ζευγάρι πιστόλες του καπετάν Γιαννούλα Ζιάκα († 1827)
Μήκος 55 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα,
Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Είναι εμπροσθογεμείς και ο ουροβοτικός μηχανισμός τους λειτουργεί με πυρόλιθο. Ο κορ-

μός τους είναι ξύλινος με ανάγλυφη διακόσμηση. Η χαραγμένη επάνω στις πιστόλες επιγραφή δήλωνε ότι ο κάτοχός τους ήταν ο «φιλικός» Καπετάν Γιαννούλας Ζιάκας, ο οποίος κατείχε το αρματολίκι των Γρεβενών. Δολοφονήθηκε με διαταγή του Κιουταχή το 1827.
Οι πιστόλες (κουμπούρες) ήταν συνήθως ζευγάρια και τις τοποθετούσαν στο σελάχι, μια φαρδιά πολύπτυχη ζώνη επικαλυμμένη με χρυσοκεντημένο ύφασμα.

354. Όπλα του Edward Trelawny

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

Τα όπλα έχουν ειδική θήκη με την αφιέρωση «Souvenir from Missolonghi July 1823, Edward John Trelawny».
Ο αγγλικής καταγωγής φιλέλληνας βρισκόταν στα Σάλωνα, όταν έμαθε το θάνατο του Βύρωνα κι έσπευσε στο Μεσολόγγι. Είδε το σώμα του νεκρού ταριχευμένο και το περιγράφει στα απομνημονεύματά του με τίτλο *Αναμνήσεις της Ελληνικής Επαναστάσεως*.

355. Καριοφίλι του Ανδρέα Ζαΐμη (1791-1840)
Μήκος 1,60 εκ.

Συλλογή οικ. Α. Ζαΐμη

356. Νησιώτικα μεταξωτά ζωνάρια, του 19ου αιώνα

Συλλογές Γιάννη Μετζικώφ και Τίνας Καραθανάση

357. Τρομπόνι του Ναυτικού, τέλος 18ου-αρχές 19ου αιώνα

Πολεμικό Μουσείο

Βραχύκανο εμπροσθογεμές όπλο, ευρωπαϊκής προέλευσης, με μηχανισμό πυρίτου λίθου. Χρησιμοποιήθηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση.

358

358. Σπάθη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας
Μήκος 89 εκ.

Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, Λαογραφικό Μουσείο, Μέτσοβο

Κύριο εξάρτημα του οπλισμού ήταν και η σπάθη, την οποία αναρτούσαν από τον ώμο με χοντρό κορδόνι. Τρεις τύποι σπάθης χρησιμοποιήθηκαν κυρίως κατά τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.
Η «πάλα», με την κυρτή φαρδιά λεπίδα, η «κιλίτζ», που η κυρτή της λεπίδα ήταν μακρύτερη και στενότερη και η «σπάθα» των ναυτικών με ευθύγραμμη λεπίδα.
Πολλές σπάθες, εκτός από τις έξοχα δουλεμένες λεπίδες τους, οι οποίες ήταν συχνά διακοσμημένες με ένθετο χρυσό, είχαν περίτεχνες ασημένιες θήκες με παραστάσεις από το ζωικό και φυτικό κόσμο, από την ελληνική μυθολογία και την αρχαία και βυζαντινή ιστορία. Η άκρη της λαβής κατέληγε συχνά σε μορφή ζώου, λέοντα ή δράκου.
Αξιοσημείωτο είναι ότι στο Σούλι, όταν έφθανε ο καιρός τα παιδιά να πάρουν τα άρματα, γινόταν ειδική τελετή στην εκκλησία, όπου ο παπάς τα ευλογούσε.

366

359. Νικηταράς (Νικήτας Σταματελόπουλος) (1787-1849)
Μαρμάρινη προτομή, 33 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

360. Δημήτριος Πλαπούτας ή Κολιόπουλος (1786-1864)
Μαρμάρινη προτομή, 37 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

361. Κωνσταντίνος Κανάρης (περ. 1790-1877)
Μαρμάρινη προτομή, 36 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

362. Ανδρέας Μιαούλης (1796-1835)
Μαρμάρινη προτομή, 37 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

363. Γεώργιος Καραϊσκάκης (1780-1827)
Μαρμάρινη προτομή, 41 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

364. Παπαφλέσσας (Γρηγόριος Δικαίος), (1786-1825)
Μαρμάρινη προτομή, 41 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

365. Richard Church, sir (1784-1873)
(Ρίτσαρντ Τσωρτς, σερ)
Μαρμάρινη προτομή, 37 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

366. G. P. Reinagle
Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου, 20/10/1827, σε δεκατρείς εικόνες, 1828
Λιθογραφίες, 23,5x36 εκ.

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Η ναυμαχία του Ναβαρίνου της 8ης/20ης Οκτωβρίου 1827 μεταξύ των ενωμένων στόλων των τριών Μεγάλων Δυνάμεων –Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας– και του τουρκοαιγυπτιακού στόλου του Ιμπραήμ σηματοδότησε το τέλος του Αγώνα και αποτέλεσε μια μεγάλη ναυτικής αλλά και πολιτικής σημασίας πράξη.
Ο G. P. Reinagle αναπαριστά σε δεκατρείς εικόνες τις διαδοχικές φάσεις της ναυμαχίας, ενώ ο χάρτης που συνοδεύει την έκδοση παρουσιάζει τη διάταξη των αντιπάλων στόλων. Είναι ο πρώτος που τυπώθηκε ένα μόλις μήνα μετά τη ναυμαχία, στις 20 Νοεμβρίου 1827. Συντάχθηκε από αυτόπτη αξιωματικό του πλοίου «Dartmouth» και εγκρίθηκε από το αγγλικό ναυαρχείο για την ακρίβεια της διάταξης και των κινήσεων των δύο στόλων.

367α. Κωνσταντίνος Βολανάκης (1837-1907)
Η Ναυμαχία του Ναβαρίνου (20/10/1827)
Λάδι σε μουσαμά, 1,09x1,50 εκ.

Ναυτικό Μουσείο Ελλάδος

Έργο του L. Garneray (1783-1857) που αποδόθηκε από τον Κ. Βολανάκη.

β. Henrie, Gautier, Rigny, comte de (εξελλ. όνομα «Δεριγνύ») (1782-1835)
Μαρμάρινη προτομή, 39 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

ΣΤ'

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

«Φιλελληνισμός», είναι ένας όρος που μαρτυρείται ήδη από το 1761. Από τα τέλη του 18ου αιώνα δήλωνε την ιδεολογική και πολιτική κίνηση που αναπτύχθηκε κυρίως στις ευρωπαϊκές χώρες και στην Αμερική και αποσκοπούσε τόσο στην ηθική όσο και στην υλική ενίσχυση του ελληνισμού κατά την Τουρκοκρατία και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821.

Το φαινόμενο του φιλελληνισμού αναπτύχθηκε και εξαπλώθηκε τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα για να φθάσει στο απόγειό του με την έκρηξη της Επανάστασης. Στην άνθιση των αρχαιοελληνικών σπουδών στη Δύση και στις περιηγητικές αποτυπώσεις που είχαν επαναφέρει στο προσκήνιο τους σύγχρονους Έλληνες ως απογόνους των αρχαίων Ελλήνων, ήρθε να προστεθεί ο συγκεκριμένος ενθουσιασμός που προκαλούσε ο συνεχής αγώνας του λαού που θεωρούσε την ελευθερία υπέρτατο αγαθό. Ο φιλελληνισμός έπαψε να αποτελεί την προέκταση της αρχαιολατρίας ή την έξαρση του ρομαντισμού ή ακόμα να βασίζεται στη θρησκευτική αντίθεση προς τους μωαμεθανούς. Εξέφρασε μια έντονη διαμαρτυρία απέναντι στις συντηρητικές και καταπιεστικές κυβερνήσεις της Ευρώπης. Έδωσε διέξοδο και προσέφερε ένα έμπρακτο πεδίο δράσης σε όλους εκείνους που διαφωνούσαν με το αυστηρό κλίμα διακυβέρνησης που επικρατούσε. Το φιλελληνικό ενδιαφέρον ενεργοποιήθηκε ζωηρότερα ήδη από τα τέλη Μαΐου 1821, αλλά κατά τη διάρκεια των εννέα χρόνων του Αγώνα παρουσίασε διακυμάνσεις, οι οποίες οφείλονταν σε ποικίλους εξωτερικούς παράγοντες, αντανακλώντας κάθε φορά τα γεγονότα που επηρέαζαν το διεθνές αυτό ρεύμα.

Ο Φιλελληνισμός εκδηλώθηκε με ποικίλους τρόπους. Δυτικοευρωπαίοι εθελοντές έσπευσαν στα πεδία των μαχών, όπου πολλοί από αυτούς έχασαν τη ζωή τους συμμετέχοντας σε διάφορες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Αισθήματα και εκδηλώσεις συμπαράστασης από τους λαούς που βρίσκονταν κάτω από τον οθωμανικό ζυγό αναπτύχθηκαν ανεξάρτητα από φυλή, θρησκεία, γλώσσα ή εθνότητα, σε περιοχές και πόλεις της Εγγύς Ανατολής και της Βαλκανικής. Υπάρχουν παραδείγματα Αράβων, Σέρβων και Μαυροβουνίων, Βουλγάρων, Αλβανών, Μολδαβών και Βλάχων, ακόμα και Τούρκων, που συμμετείχαν στον ελληνικό Αγώνα. Σε πολλές πόλεις της Δυτικής Ευρώπης ιδρύθηκαν φιλελληνικές επιτροπές, τα κομιτάτα, που είχαν για στόχο τους την

περίθαλψη των προσφύγων και του άμαχου ελληνικού πληθυσμού, καθώς και την ενίσχυση των αγωνιζομένων με τρόφιμα, πολεμοφόδια και οικονομικούς πόρους. Οργανώθηκαν δημοσιογραφικές εκστρατείες ενημέρωσης σχετικά με τον Αγώνα από τον Τύπο. Η διεθνής φιλολογική παραγωγή σε όλες τις κατηγορίες του έντεχνου λόγου με θέματα εμπνευσμένα από το ελληνικό ζήτημα αυξήθηκε και γνώρισε μεγάλη απήχηση. Η συμβολή των φιλελληνικών εντύπων, όπως και του Τύπου γενικότερα, υπήρξε πολύ αποτελεσματική. Προγραμματίστηκαν καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, όπως εκθέσεις ζωγραφικής, συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις. Από τους Γάλλους καλλιτέχνες που εμπνεύστηκαν από τον Αγώνα του ελληνικού λαού για την ελευθερία, ο διασημότερος ήταν ο Eugéne Delacroix. Τα έργα του «Σκηνές από τις σφαγές της Χίου» και «Η Ελλάδα στα ερείπια του Μεσολογγίου» τάραξαν τις συνειδήσεις των Ευρωπαίων για τα πάθη των Ελλήνων. Ακόμη, τυπώθηκαν λιθογραφίες. Αντικείμενα καθημερινής χρήσης που απεικόνιζαν σχετικές παραστάσεις με τον ελληνικό Αγώνα κυκλοφόρησαν στο ευρύτερο κοινό, όπως πιάτα και επιτραπέζια ρολόγια, αλλά και απεικονίσεις πάνω σε πιο εφήμερα προϊόντα, όπως σαπούνια και αρώματα.

Αν και η έρευνα δεν έχει καταγράψει τον ακριβή αριθμό εθελοντών, υπολογίζονται σε περίπου χίλιους διακόσιους. Οι περισσότεροι έφθασαν στον ελληνικό χώρο στα δύο πρώτα χρόνια του Αγώνα και ο κύριος όγκος τους ανήκε στους Γερμανούς. Ακολουθούσαν οι Γάλλοι και οι Ιταλοί. Αντιπροσωπευτική ήταν η συμμετοχή των Πολωνών, των Ελβετών, των Βρετανών και των Αμερικανών.

Τα πρώτα φιλελληνικά σωματεία εμφανίστηκαν τον Αύγουστο του 1821 στη Βέρνη της Ελβετίας και τη Στουτγάρδη της Γερμανίας. Οι σκόρπιες προσπάθειες συγκρότησης κομιτάτου συντονίστηκαν στη Ζυρίχη το Δεκέμβριο του 1822, με επικεφαλής τον καθηγητή πανεπιστημίου J. A. Bremi. Το 1825 όμως, η δράση του θα επισκιαστεί από εκείνη της επιτροπής που σχηματίστηκε στη Γενεύη. Ιδιαίτερη, υπήρξε και η συμβολή του Ελβετού τραπεζίτη Jean Gabriel Eynard (1775-1863), που υπήρξε ο βασικότερος υποκινητής της ίδρυσης των φιλελληνικών κομιτάτων στη Γενεύη και το Παρίσι.

Στη Γαλλία και στην Αγγλία η ίδρυση κομιτάτων καθυστέρησε έως το 1823. Η πρώτη γαλλική φιλελληνική επιτροπή, που κινήθηκε σε φιλανθρωπικό πλαίσιο, διενεργώντας κυρίως εράνους, σχηματίστηκε μέσα στους κόλπους της Société de la Morale Chrétienne. Μέλη της ήταν οι Γάλλοι De la Rochefoucault-Liancourt, De Broglie, De Lasteyrie, De Laborde, ο τραπεζίτης Delessert και ο De Remusat, καθώς και ο Αδ. Κοραής, ο Αθ. Βογορίδης, ο Δ. Φωτήλας ο Μ. Σχινάς και άλλοι «αξιοσύστατοι Έλληνες». Το 1825 παρουσιάστηκε έντονη φιλελληνική κίνηση. Ιδρύθηκε το Κομιτάτο του Παρισιού, η Société Philanthropique en faveur des Grecs και το Κομιτάτο της Μασσαλίας. Παρ' όλη τη δύσκολη ισορροπία που είχε προκύψει από τη γαλλο-αιγυπτιακή συνεργασία, οι περιορισμοί που είχαν επιβληθεί καταργήθηκαν σιωπηρά. Άλλωστε, η Ελλάδα είχε βρει θερμό υποστηρικτή στο γαλλικό Κοινοβούλιο, στο πρόσωπο του François René Chateaubriand. Με τον καιρό, η Επιτροπή του Παρισιού τέθηκε επικεφαλής και

ανέλαβε το γενικό συντονισμό όλης της φιλελληνικής κίνησης των άλλων πόλεων της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ελβετίας, των Κάτω Χωρών, της Σουηδίας. Το 1825, ο αξιωματικός του βοναπαρτικού στρατού, Κάρολος Φαβιέρος ανέλαβε να συντονίσει το νέο κύμα εθελοντών που αποτελείτο από Ιταλούς καρμπονάρους και Γάλλους βοναπαρτιστές, όπως ήταν και ο ίδιος άλλωστε.

Στην Αγγλία οι εκδηλώσεις συμπαράστασης ήταν συγκρατημένες, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια, όταν η αγγλική κυβέρνηση τηρούσε εχθρική στάση. Η καταστροφή της Χίου το 1822 άσκησε βαθιά επίδραση και συνέτεινε στην τόνωση του περιορισμένου φιλελληνικού αισθήματος. Πρωτεργάτες τής ίδρυσης της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου υπήρξαν οι John Bowring, φίλος και οπαδός των θεωριών του J. Bentham, και ο Edward Blaquiere. Τα περισσότερα μέλη της Επιτροπής προέρχονταν από τις τάξεις της αγγλικής αντιπολίτευσης. Η Επιτροπή ανέπτυξε πλούσια δραστηριότητα και φρόντισε ώστε να συναφθεί αγγλικό δάνειο προς την ελληνική διοίκηση. Η συμμετοχή του λόρδου Βύρωνα στο έργο του αγγλικού κομιτάτου στήριξε πολλαπλά τις επιδιώξεις της Επιτροπής: με την ιδεολογική του τοποθέτηση, την πολυδιαβασμένη ποίησή του, την παρουσία του και την έμπρακτη ανάμειξή του στα ελληνικά πράγματα και, ακόμα, με τον ίδιο του το θάνατο στο Μεσολόγγι. Το Δεκέμβριο του 1823 έφθασε στην πόλη αυτή και ο συνταγματάρχης Leceister Stanhope φέρνοντας μαζί του τυπογραφικό εξοπλισμό με σκοπό να οργανώσει τον ελληνικό Τύπο, καθώς και φάρμακα. Το Φεβρουάριο του 1824 θα ακολουθήσει η άφιξη του William Parry, που συνοδευόταν από οκτώ πυροτεχνουργούς εφοδιασμένους με το αναγκαίο υλικό, ώστε να στηθεί οπλοποιείο. Η αποστολή περιελάμβανε ακόμα και εκπαιδευτικό υλικό, όπως βιβλία και μουσικά όργανα.

Περί τα τέλη του 1823, άρχισαν να εκδηλώνονται φιλελληνικά αισθήματα και στη Βόρεια Αμερική. Ανάμεσα στους κύριους εκφραστές ξεχωρίζει ο ελληνιστής, ανταποκριτής της εφημερίδας *The North American Review*, Edward Everett, γνώριμος του Αδαμάντιου Κοραή, με τον οποίο αλληλογραφούσε. Φωνή που υπερασπίστηκε τους Έλληνες στο Κογκρέσο στις 19 Ιανουαρίου 1824 ήταν και ο νεαρός πολιτευτής της Μασαχουσέτης, Daniel Webster. Κομιτάτα ιδρύθηκαν στη Φιλαδέλφεια, στη Νέα Υόρκη, στη Βοστόνη, με αντικειμενικό σκοπό τη συγκέντρωση εισφορών σε τρόφιμα, ιματισμό και χρήματα. Οκτώ φορτία με φάρμακα και ιματισμό για τους άμαχους έφτασαν στο θέατρο του πολέμου, στα χρόνια 1827 και 1828. Λεπτομέρειες για τις αποστολές, στις οποίες είχαν συμμετάσχει, δημοσίευσαν οι J. Miller, H. Post και S. G. Howe, διατηρώντας ζωντανό το ενδιαφέρον των Αμερικανών. Αν ο αμερικανικός λαός προσπάθησε να συμβάλει με ποικίλους τρόπους στην απελευθέρωση της Ελλάδας, οι κυβερνήσεις του στάθηκαν πολύ επιφυλακτικές. Η εξωτερική πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών δεν επηρεάστηκε από την κοινή γνώμη και κράτησε πάντα μια αυστηρά ουδέτερη στάση. Παρ' όλο που το 1822 και πάλι το 1823 ο πρόεδρος Monroe, στα ετήσια μηνύματά του, είχε από τους πρώτους διακηρύξει ότι υπήρχε «βάσιμη ελπί-

δα για να αποκτήσει αυτός ο λαός την ανεξαρτησία του», το ελληνικό ζήτημα δεν συζητήθηκε στο Κογκρέσο ούτε ψηφίστηκε οικονομική ενίσχυση. Η αμερικανική κυβέρνηση αναγνώρισε το ελληνικό κράτος μόλις το 1833.

Η συμβολή των φιλελληνικών εντύπων και του Τύπου υπήρξε αποτελεσματική, ιδιαίτερα σε μια περίοδο που η ελευθεροτυπία υφίστατο αρκετούς περιορισμούς. Στη Γερμανία ξεχωρίζουν το 1821 *Τα τραγούδια των Ελλήνων* του W. Müller, η προκήρυξη του W. T. Krug και η έκκληση για τη συγκρότηση του εθελοντικού σώματος του Fr. Thiersch. Άρθρα στη *Γενική Εφημερίδα της Αυγούστας* ανέλυαν το χαρακτήρα του ελληνικού απελευθερωτικού κινήματος, ξεχωρίζοντάς το από το κίνημα των Καρμπονάρων.

Οι δραστηριότητες των φιλελλήνων βοήθησαν τους αγωνιζόμενους Έλληνες, άλλοτε εξοπλίζοντάς τους, άλλοτε ανακουφίζοντας τις ανάγκες του άμαχου πληθυσμού και έως ένα σημείο επηρεάζοντας την κοινή γνώμη και τις κυβερνήσεις της Δύσης. Οι Έλληνες με τη σειρά τους τονώθηκαν από την ηθική συμβολή που δέχτηκαν από το φιλελληνικό ρεύμα, που τους έδωσε το θάρρος να συνεχίσουν να αγωνίζονται επί μία σχεδόν δεκαετία. Η ναυμαχία του Ναβαρίνου, με την πρωτοβουλία των στόλων των Μεγάλων Δυνάμεων, υπήρξε καταλυτικής σημασίας γεγονός για την τελική έκβαση του Αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας.

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, νότιος τοίχος: *Προσωποποίηση της πόλης του Μεσολογγίου* (Λεπτομέρεια).

368. Κάρολος Φαβιέρος (1782-1855)
(Charles Fabvier)
Μαρμάρινη προτομή 35 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

369. Φιλελληνικό ρολόι

Συλλογή Πέτρου Βέργου

Φέρει παράσταση σχετική με την Πάργα, εμπνευσμένη από την ομώνυμη λιθογραφία του Ludovico Lipparini (1800-1856).

370. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Μεσολογγίτισσες στη μάχη (Les Femmes de Missolonghi à la Bréche)
Πιάτο

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

371. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Ελληνική Επιτροπή στην οποία προεδρεύει ο Σατωμπριάν (Comité Grec presidé par MR de Chateaubriand)
Πιάτο

Συλλογή Αγγελικής Amandry

372. Horace Vernet (1789-1863) - Fr. Delpech
Γάλλοι στρατιώτες βοηθούν τους Έλληνες
Λιθογραφία, 11x11 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

373. Φιλελληνικός δίσκος
Γερμανία, αρχές 19ου αιώνα, 48,5x63,5 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

Δίσκος ζωγραφισμένος στο χέρι. Στο βάθος διακρίνεται η Ακρόπολη, ενώ σε πρώτο επίπεδο παρουσιάζονται δύο Ελληνίδες: η μια γνέθει όρθια και η άλλη την κοιτάζει καθιστή, ακουμπώντας σ' ένα πιάτο με φρούτα.

375

374. Μινιατούρα του λόρδου Βύρωνα
Ελεφαντόδοντο

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

375. Φιλελληνικό ρολόι με βρακοφόρο Έλληνα Αγωνιστή, που κρατάει σημαία της Επανάστασης με χαραγμένο σταυρό στο μέσον της.
Επιχρυσωμένος μπρούντζος, 40x24 εκ.

Συλλογή Αγγελικής Amandry

376. Φιλελληνική βεντάλια, 1826
Έγχρωμη λιθογραφία με ξύλινη λαβή
39,5x0,23 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Αναμνηστική βεντάλια μιας συναυλίας, που πραγματοποιήθηκε στο Vauxhall του Παρισιού στις 26 Απριλίου 1826, με σκοπό τη συγκέ-

376

ντρωση χρημάτων υπέρ του Ελληνικού Αγώνα. Φέρει διακόσμηση και γαλλικό κείμενο σχετικό με τη συναυλία.

377. Ξύλινο κουτί με ζωγραφική φιλελληνική παράσταση ζεύγους που φορεί ελληνικές ενδυμασίες, του α΄ μισού του 19ου αιώνα
3,8x27x10,2 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Το κουτί είναι γαλλικής προέλευσης και εσωτερικά φέρει βελούδινη επένδυση σε βυσσινί χρώμα και υποδοχές για πηρούνι, κουτάλι και μαχαίρι.

378. Thomas L. Winthrop - Edward Everett
Address of the Committee *appointed at a public meeting held in Boston, December 19, 1823,* ***for the Relief of the Greeks, to their fellow citizens***

Συλλογή Βασίλη Βιτσαξή

Ο Edward Everett (1794-1865) ίδρυσε την Ελληνική Επιτροπή της Βοστόνης (Boston Greek Committee) που είχε σκοπό να υποστηρίξει και να ανακουφίσει τους Έλληνες. Η Επιτροπή κυκλοφόρησε αυτό το φυλλάδιο, λίγες μέρες μετά την ομιλία του Daniel Webster (1782-1852) στο Αμερικανικό Κονγκρέσο, για να υπογραμμίσει τις «συνθήκες και τους λόγους οι οποίοι υπαγόρευαν στον αμερικανικό λαό [...] να εκφράσει τη συμπάθειά του [...] στην υπόθεση των Ελλήνων».
Ο E. Everett επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1819, εφοδιασμένος με συστατικές επιστολές του λόρδου Βύρωνα. Επιστρέφοντας στην Αμερική έγραψε σειρά άρθρων που αφορούσαν την Ελλάδα, στην εφημερίδα *The North American Review,* που άσκησαν θετική επιρροή στην κοινή γνώμη.

379. Colonel Leicester Stanhope
Greece in 1823 and 1824*, being a series of Letters and other documents of the Greek*

377 382

Revolution, written during a visit to that country, a new edition..., London, printed for Sherwood, Gilbert, and Piper, 1825, σ. 48.

Συλλογή Βασίλη Βιτσαξή

Φυλλάδιο του Άγγλου συνταγματάρχη Leicester Stanhope αφιερωμένο στον Καποδίστρια.
Στις 25 επιστολές που απευθύνονται στον Bowring, ο L. Stanhope περιέγραψε τις κινήσεις και τις σκέψεις του κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ελλάδα. Αναφερόταν στη συνεργασία του με το λόρδο Βύρωνα και το Φιλελληνικό Κομιτάτο του Λονδίνου. Παρατηρούσε την ανάγκη «χρήσιμης» εκπαίδευσης και τη διάδοση της τυπογραφίας και λιθογραφίας, όχι της κυβερνητικής, καθώς πίστευε ότι έξυπνοι και τίμιοι άνδρες θα έπρεπε να εκφέρουν και να δημοσιεύουν τις σκέψεις τους ελεύθερα.

380. Webster Daniel
Speech on the Greek Revolution, Washington City, printed and published by John S. Meehan, 1824, σ. 50.

Συλλογή Βασίλη Βιτσαξή

Λόγος του φιλέλληνα βουλευτή D. Webster (1782-1852) προς τη Βουλή των Αντιπροσώπων της Αμερικής (House of Representatives) στις 8 Δεκεμβρίου 1823. Μεταξύ άλλων ο Αμερικανός βουλευτής ανέφερε ότι η κατάσταση της Ελλάδας τα τελευταία τριάντα με σαράντα χρόνια είχε βελτιωθεί σημαντικά. Ως παράδειγμα χρησιμοποίησε την πρόοδο της ναυτιλίας. Σημείωνε με επιφύλαξη ότι ο αριθμός των ναυτών υπολογιζόταν σε 50.000, ότι είχαν πλοία χωρητικότητας 150.000 τόνων και ότι οι Έλληνες ναυτικοί ήταν οι καλύτεροι της Μεσογείου. Τους Έλληνες της ευρωπαϊκής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπολόγιζε σε 3 εκατομμύρια ενώ τους Έλληνες της ασιατικής σε 2 εκατομμύρια. Ακόμη, υπογράμμιζε την ηθική και πνευματική πρόοδό τους με την ίδρυση σχολείων, βιβλιοθηκών και την κυκλοφορία περιοδικού τύπου.

385

381. Επιστολή του Αντωνίου Αντωνόπουλου προς τη Βουλή.
Τεργέστη, 19/31 Μαΐου 1822
Υπογραφή: Αντώνιος Μ. Αντωνόπουλος
Έγγραφο, Δίφυλλο, 32,6x22,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 9ος, αρ. 149, σ. 184

Ο έμπορος από την Τεργέστη, Α. Αντωνόπουλος στην επιστολή του αναφέρει τις ενέργειές του για τη συγκέντρωση και αποστολή χρημάτων για τον Αγώνα από τους Φιλέλληνες, ζητεί εμπιστευτικό αποδεικτικό παραλαβής των χρημάτων και ανάθεση σ' αυτόν υπουργήματος. Με την επιστολή επεσύναπτε και έντυπα του εξωτερικού, με σχόλια για την Επανάσταση.

382. Ξύλινη ταμπακέρα με δέρμα και ζωγραφική παράσταση που αντιγράφει τον πίνακα «Καραούλι» του Θεόδωρου Βρυζάκη
28 εκ.

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

Πίνακας που ολοκλήρωσε ο ζωγράφος το 1855 και γνώρισε μεγάλη επιτυχία.

383. Βάζο με σκηνή μάχης
13,9x6,9x1,8 εκ. (εξωτερικά)
12x6,3 εκ. (εσωτερικά, θήκη)

Μουσείο Μπενάκη

384. Έρανος για τους Έλληνες
Γαλλική λιθογραφία, 1826, 22x26 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

385. Έρανος για τον Αγώνα
Πιάτο
Πορσελάνη

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

386. Βιοτεχνία Montereau, 1826-1833
Οι Τούρκοι παίρνοντας τις γυναίκες και τα παιδιά των Ελλήνων (Les Turcs prenant les femmes et les enfants Grecs)
Πιάτο

Συλλογή Αγγελικής Amandry

Πιάτο εμπνευσμένο από ελληνικό θέμα, που κατασκευάστηκε από τη γαλλική βιοτεχνία Montereau.

387. Μετάλλιο με τη μορφή του Εϋνάρδου

Συλλογή Πέτρου Βέργου

Στην πίσω όψη φέρει την επιγραφή «Ο φίλος των Ελλήνων» (L' ami des Grecs).

388. Επιστολή του Φιλελληνικού Κομιτάτου του Λονδίνου προς τον Υπουργό Εξωτερικών, με την οποία τον πληροφορεί ότι αποστέλλει βοήθεια στην αγωνιζόμενη Ελλάδα.
Άνευ τόπου και χρονολογίας
Υπογραφή: Ιωάννης Μπούριγγ
Έγγραφο, τρίφυλλο, 25,5x21 εκ.

ΑΕΠ, τ. 14ος, αρ. 61, σ. 47

389. Αναφορά του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου προς το Βουλευτικό για τη συνδρομή του Βύρωνα στην προσωρινή διευθέτηση του θέματος για το σώμα των Σουλιωτών και υπόδειξή του για τιμητικές διακρίσεις προς το Βύρωνα.
Μεσολόγγι, 4 Ιανουαρίου 1824
Υπογραφή: Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
Έγγραφο, δίφυλλο, 28,5x19,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 9ος, αρ. 362, σ. 363-365

390. Φιλελληνικό ρολόι με Έλληνα αγωνιστή που επιδεικνύει τα λάφυρα μετά από νίκη κατά του εχθρού (άλογο με πολυτελή σέλα, σπαθί, ασπίδα)
Επιχρυσωμένος μπρούντζος, 52 εκ.

Συλλογή Αγγελικής Amandry

390

391. Καρλ Νόρμαν-Έρενφελς, φον (1784-1822)
Karl Norman-Ehrenfels, von
Μαρμάρινη προτομή, 39 εκ.

Δημοτική Πινακοθήκη Αθηνών

392. Ο Όρκος του λόρδου Βύρωνος επί του τάφου του Μάρκου Βότσαρη εν Μεσολογγίω, 7 Απριλίου 1824
Επιχρωματισμένη λιθογραφία 69x77 εκ.

Συλλογή Πέτρου Βέργου

Αντίγραφο από πρωτότυπο έργο του L. Lipparini.

393. Noël D. Finert (1797-1852)
Η Γαλλική αποστολή στο Μοριά, 1828
Ελαιογραφία, 56x71 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

Το έργο αυτό υπενθυμίζει τη συμβολή της Γαλλίας στην απελευθέρωση της Πελοποννήσου, ένα χρόνο μετά τη ναυμαχία του Ναυαρίνου.

393

394. P. Simoneau
Ο Λόρδος Βύρων
Έγχρωμη λιθογραφία, 53x43 εκ.

Πινακοθήκη Χρήστου και Σοφίας Μοσχανδρέου

395. Αναγγελία θεατρικού προγράμματος του μελοδράματος «Αλή Πασάς», στο Covent Garden στις 29 Οκτωβρίου 1822
Μονόφυλλο, 34,5x22 εκ.

Συλλογή Στάθη Φινόπουλου

Αναγγέλλονται τρεις θεατρικές παραστάσεις του Covent Garden για τις 29 Οκτωβρίου 1822 μεταξύ των οποίων και ο «Αλή Πασάς». Τα σκηνικά, όπως σημειώνεται στο φυλλάδιο, έγιναν ειδικά γι' αυτό το έργο και συνθέτουν μια αναπαράσταση των Ιωαννίνων με το κάστρο, τους κήπους του χαρεμιού, το παλάτι κ.ά.

396. Αναγγελία θεατρικού προγράμματος με θέμα, μεταξύ άλλων, τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, στο Covent Garden στις 16 Μαΐου 1828
Μονόφυλλο, 34x23 εκ.

Συλλογή Στάθη Φινόπουλου

Στο μονόφυλλο αναγγέλλονται επίσης και άλλα δύο θεατρικά έργα για τις 16 Μαΐου 1828. Τα έσοδα από τις εισπράξεις της εκδήλωσης προορίζονταν για φιλανθρωπικούς σκοπούς.

Ζ΄

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Θεμελιώδες χαρακτηριστικό της Επανάστασης του 1821 είναι ότι ο απελευθερωτικός αγώνας πλαισιώθηκε από δημοκρατικές και φιλελεύθερες ιδέες. Τα Συντάγματα της επαναστατικής περιόδου απηχούσαν την επιθυμία των Ελλήνων να συνδυάσουν τον Αγώνα για την αποτίναξη του οθωμανικού ζυγού με τη δημιουργία ενός κράτους δομημένου σύμφωνα με τις αρχές που είχαν διακηρύξει η Αμερικανική Επανάσταση (1776) και η Γαλλική Επανάσταση (1789). Έτσι, στα Συντάγματα του Αγώνα κατοχυρώθηκαν αρχές και δικαιώματα που θα μπορούσαν να ευνοήσουν τη σταδιακή εισαγωγή του κοινοβουλευτικού συστήματος στην Ελλάδα και αποτελούσαν την απαραίτητη προϋπόθεση που θα έθετε τις βάσεις για την κοινοβουλευτική ανέλιξη των πολιτικών θεσμών. Η ύπαρξη ομαλών πολιτικών συνθηκών συνιστούσε μια άλλη, επίσης απαραίτητη παράμετρο. Οι έκτακτες περιστάσεις που επικράτησαν, οι έντονες εσωτερικές συγκρούσεις και οι συνεχείς εξωτερικές πιέσεις, τόσο κατά την περίοδο του Αγώνα όσο και στα πρώτα χρόνια της δημιουργίας τού ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, δεν το επέτρεψαν και καθυστέρησαν την ομαλή και βαθμιαία διαμόρφωση του αντιπροσωπευτικού πολιτειακού συστήματος.

Από την έκρηξη της Επανάστασης, έγινε φανερή η ανάγκη της σύστασης κεντρικής κυβερνητικής αρχής, που θα είχε διττό στόχο: το σχεδιασμό της στρατηγικής και το συντονισμό του Αγώνα, όπως και την πολιτική και διοικητική οργάνωση των απελευθερωμένων περιοχών. Όμως, αυτή η στοχοθεσία αντιμετώπισε προβλήματα, καθώς το έδαφος των επαναστατημένων περιοχών δεν ήταν ενιαίο, ώστε να διευκολύνεται η επικοινωνία και οι πολιτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί είχαν επικεντρωθεί στον στρατιωτικό αγώνα. Η συγκρότηση ενός νέου κεντρικού πολιτικού πεδίου καθιστούσε τη νέα νομιμότητα ασύμβατη με την παραδοσιακή, που ήταν βασισμένη στους κοινοτικούς θεσμούς, με αποτέλεσμα να προκύψουν έντονες τριβές.

Η Επανάσταση δημιούργησε τρεις κύριες πολιτικές δυνάμεις: τους προεστούς, την παραδοσιακά ισχυρή ομάδα της Πελοποννήσου, τους ναυτικούς παράγοντες των νησιών και τους στρατιωτικούς, γύρω από τον Κολοκοτρώνη στην Πελοπόννησο και τον Ιωάννη Κωλέττη στη Στερεά. Στο χώρο της Δυτικής Στερεάς κινήθηκε αρχικά και ο Φαναριώτης Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (Κωνσταντινούπολη 1791-Αίγινα 1865), ενώ στην Ανατολική Στερεά ο

επίσης φαναριωτικής καταγωγής, Θεόδωρος Νέγρης (Κωνσταντινούπολη 1790-Ναύπλιο 1824). Ο Αλ. Μαυροκορδάτος έφθασε στην Ελλάδα το 1821 με στόχο την οργάνωση και πολιτική ενοποίηση των επαναστατημένων τόπων και τη συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας στο πλαίσιο μιας «Εθνικής Διοίκησης». Οι πολιτικές του αρχές φανέρωσαν τους ιδεολογικούς και πολιτικούς προσανατολισμούς του, σαφώς επηρεασμένους από τις αρχές του φιλελευθερισμού. Σε όλη τη διάρκεια της πολιτικής του παρουσίας ακολούθησε σταθερά αγγλόφιλη πολιτική, γιατί πίστευε ότι η Αγγλία ήταν πρότυπο πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης και η μόνη που θα μπορούσε να αντιμετωπίσει τον επεκτατισμό της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

Οι δύο λοιπόν Φαναριώτες πολιτικοί κατόρθωσαν να ελέγξουν την πολιτική εξουσία, δημιουργώντας δύο τοπικές εξουσίες στη Δυτική και Ανατολική Στερεά Ελλάδα.

Το ίδιο έγινε και στην Πελοπόννησο από τους προύχοντες που δημιούργησαν επίσης δύο οργανισμούς τοπικής σημασίας. Όλοι αυτοί οι τοπικοί οργανισμοί είχαν προσωρινό χαρακτήρα, μέχρις ότου γινόταν δυνατή η συγκρότηση εθνικής κυβέρνησης.

Ο Δημήτριος Υψηλάντης διεκδίκησε τη γενική διεύθυνση του Αγώνα, ως πληρεξούσιος της Φιλικής Εταιρείας. Συγκρούστηκε με τους προκρίτους της Πελοποννήσου που διεκδικούσαν την εξουσία, ενώ προσεταιρίστηκε τους Κολοκοτρώνη και Παπαφλέσσα, δηλαδή το στρατιωτικό στοιχείο του Αγώνα. Η Συνέλευση των Καλτετζών το Μάιο του 1821, που συνέστησε την Πελοποννησιακή Γερουσία, αυτοπεριόριζε τη δικαιοδοσία της, ορίζοντας ότι «...θέλει έχει κύρος μέχρι της αλώσεως της Τριπολιτσάς...». Η ίδια η Πελοποννησιακή Γερουσία αυτοαποκλήθηκε «Τοπική» και διακήρυξε ότι «...η διοίκησις αύτη θέλει είναι προσωρινή μεν, αλλά σταθερά, μέχρις ότου το Έθνος, [...] συστήση τελειοτέραν Διοίκησιν» και ότι «...παραδώσει λογαριασμόν εις την Εθνικήν Βουλήν [και] υποτάσσεται εις όλας τας νομίμους διαταγάς της Εθνικής Βουλής».

Ορόσημο αποτελεί η Α΄ Εθνική Συνέλευση που πραγματοποιήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1822 στην Επίδαυρο, οπότε ψηφίστηκε το Προσωρινό Πολίτευμα, αφού προηγουμένως είχε από την ίδια διακηρυχθεί «ενώπιον Θεού και ανθρώπων [...] η πολιτική ύπαρξις και ανεξαρτησία του Ελληνικού Έθνους».

Τα Συντάγματα της Επιδαύρου το 1822 και του Άστρους το 1823, όντας επηρεασμένα από την ιδεολογία και τις πρακτικές που είχε γεννήσει η Γαλλική Επανάσταση, καθιέρωναν δύο συλλογικά σώματα. Το «Βουλευτικόν» που αποτελούσε το εκλεγμένο σώμα των αντιπροσώπων του έθνους και το «Εκτελεστικόν», που αποτελείτο από πέντε μέλη και ασκούσε αρμοδιότητες αρχηγού κράτους και κυβέρνησης. Το Βουλευτικό επεξεργαζόταν και ενέκρινε τον προϋπολογισμό και «επιθεωρούσε» το γενικό απολογισμό. Είχε ακόμα το δικαίωμα να απευθύνει κατηγορίες και να κηρύσσει έκπτωτα τα μέλη του Εκτελεστικού και τους υπουργούς. Είναι προφανές ότι το κέντρο βάρους της επαναστατικής εξουσίας βρισκόταν στα χέρια των εκλεγμένων αντιπροσώπων.

Το Σύνταγμα της Επιδαύρου μεταφράστηκε ανάμεσα στο 1822 και το 1825 σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες (γερμανικά, γαλλικά, αγγλικά, ρωσικά, ιταλικά). Οι μεταφραστές ήταν άνθρωποι φιλελευθέρων ιδεών και φιλέλληνες και γνωστοποίησαν έτσι στον ευρωπαϊκό χώρο τη δομή τού νέου ελληνικού κράτους στην προσωρινή μορφή της οργάνωσής του.

Ο πρώτος πρόεδρος του Βουλευτικού, που εκλέχθηκε στις 15 Ιανουαρίου του 1822, ήταν ο Δημήτριος Υψηλάντης (Κωνσταντινούπολη 1793-Ναύπλιο 1832), ο οποίος αφιέρωσε τον εαυτό του στον Αγώνα. Πολέμησε, ανέλαβε υψηλά πολιτικά καθήκοντα και επηρέασε πολλούς με το ήθος και τον πατριωτισμό του. Κορυφαία στιγμή του Υψηλάντη θεωρείται η άρνησή του να δεχτεί την απόφαση της Γ΄ Εθνικής Συνέλευσης να ζητήσει τη μεσολάβηση της Αγγλίας για την κατάπαυση των εχθροπραξιών. Στη διαμαρτυρία του η Εθνική Συνέλευση απάντησε με τον αποκλεισμό του από κάθε πολιτικό και στρατιωτικό υπούργημα για να αποκατασταθεί αργότερα κατά την επανάληψη των εργασιών της στην Τροιζήνα το 1827.

Η Φιλική Εταιρεία, που είχε οργανώσει τον ελληνισμό και είχε αρχίσει τον Αγώνα, παραγκωνίστηκε στην Α΄ Εθνοσυνέλευση, η οποία κατάργησε και τη σημαία των Φιλικών. Μία ερμηνεία αυτού του παραγκωνισμού ήταν η θέληση των Ελλήνων να αποδείξουν στην Ευρώπη ότι δεν είχαν σχέση με μυστικές εταιρείες.

Ένα επιπλέον επιβαρυντικό στοιχείο που δεν διευκόλυνε την ενιαία διοίκηση του αγωνιζόμενου ελληνισμού ήταν ο εμφύλιος πόλεμος που υπήρξε προϊόν της ίδιας της Επανάστασης. Η πρώτη φάση του εμφυλίου πολέμου, που ήταν η έκφραση των αντιθέσεων που ήδη είχαν εκδηλωθεί από την άνοιξη του 1821, μεταξύ των παραδοσιακών μορφών διοίκησης και της «νομίμου» της Εθνικής Διοίκησης, της μετάβασης από τον τοπικισμό της εξουσίας σ' εκείνον της επικράτειας, των δικαίων της παραδοσιακής κοινωνίας απέναντι στην «αναίδεια» της κεντρικής διοίκησης, ξεκίνησε το φθινόπωρο του 1823 και διήρκεσε ώς το καλοκαίρι του 1824. Συγκρούστηκαν μεγάλο μέρος των στρατιωτικών υπό την ηγεσία του Θ. Κολοκοτρώνη με τους προκρίτους της Πελοποννήσου και των νησιών. Μετά από μία πρόσκαιρη ανακωχή ακολούθησε και η δεύτερη φάση του εμφυλίου (Ιούλιος 1824-Ιανουάριος 1825), ανάμεσα στους προκρίτους και στρατιωτικούς της Πελοποννήσου και τους προκρίτους των νησιών, που τους υποστήριζαν οι στρατιωτικοί της Στερεάς Ελλάδας με τον Ι. Κωλέττη. Μία εμφανής αιτία ήταν και η κακή διαχείριση των χρημάτων του δανείου από το εξωτερικό. Στην πρώτη φάση νικήτρια αναδείχθηκε η ισχυρή τάξη των προκρίτων των νησιών, κυρίως της Ύδρας. Στη δεύτερη φάση ηττήθηκαν οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου και ο Κολοκοτρώνης.

Ο εμφύλιος πόλεμος αποτέλεσε παράλληλα απόδειξη των τριών τάσεων, που δημιουργήθηκαν στη διάρκεια του Αγώνα και σχετίζονταν με την πίστη και την ελπίδα των αγωνιζομένων Ελλήνων για βοήθεια από τις τρεις ισχυρές Δυνάμεις της Ευρώπης, δηλαδή την Αγγλία, τη Γαλλία και την ομόδοξη Ρωσία.

Έτσι δημιουργήθηκαν τρία φερώνυμα των Δυνάμεων (1825-1826) πολιτικά «κόμματα», αγγλικό (Μαυροκορδάτος και ισχυροί ναυτικοί παράγοντες των νησιών), γαλλικό (Κωλέττης και στρατιωτικοί της Στερεάς Ελλάδος) και Ρωσικό (Θ. Κολοκοτρώνης και πρόκριτοι της Πελοποννήσου). Τα κόμματα δεν είχαν σαφές πολιτικό πρόγραμμα και στόχους, και η εδραίωσή τους οφειλόταν στη γενική σύγχυση που επικρατούσε στον αγωνιζόμενο ελληνισμό και στην αφελή πίστη πολλών Ελλήνων, ότι οι δυσκολίες της Επανάστασης θα μπορούσαν να ξεπεραστούν με την εύνοια των Δυνάμεων. Η εύνοια όντως υπήρξε, μόνο που ακολούθησε τα κριτήρια και τις επιδιώξεις των Μεγάλων Δυνάμεων.

Μέσα στα προβλήματα του εμφυλίου πολέμου συγκλήθηκε η Γ΄ Εθνοσυνέλευση τον Απρίλιο του 1826, που διαλύθηκε στη δεύτερη συνεδρία της, όταν έφτασε η θλιβερή είδηση της πτώσης του Μεσολογγίου, 10/11 Απριλίου 1826.

Κατά την επανάληψη των εργασιών της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης στην Τροιζήνα, μετά τη δίνη του εμφυλίου πολέμου, την άλωση του Μεσολογγίου (1826) και την εξαιρετικά δύσκολη θέση της Επανάστασης, ψηφίστηκε το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827, που ήταν επηρεασμένο από το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Καθιέρωσε την αυστηρή διάκριση των εξουσιών, αναθέτοντας την εκτελεστική εξουσία σε Κυβερνήτη, που εκλεγόταν για μια θητεία διάρκειας επτά ετών. Σ' αυτό προσδιοριζόταν η νομοθετική εξουσία «εις σώμα των Αντιπροσώπων του λαού, το οποίον ονομάζεται Βουλή». Σύμφωνα με το Σύνταγμα, ο Κυβερνήτης είχε απλά το δικαίωμα αναβλητικής αρνησικυρίας (veto). Ήταν «απαραβίαστος», και οι υπουργοί του, που έφεραν τον τίτλο «Γραμματείς της Επικρατείας», αναλάμβαναν την ευθύνη «διά τας δημοσίας πράξεις του» και «προσκαλούμενοι από την Βουλήν» όφειλαν «να δίδουν εις αυτήν τας αναγκαίας πληροφορίας περί των πραγμάτων όσα ανάγονται εις τον κλάδον των». Η Συνέλευση εξέλεξε με ψήφισμά της ως πρώτο Κυβερνήτη τον Ιωάννη Καποδίστρια.

Το Σύνταγμα της Τροιζήνας δεν ίσχυσε. Ο Ι. Καποδίστριας εισηγήθηκε στη Βουλή, στις 18 Ιανουαρίου 1828, την αναστολή του Συντάγματος αυτού και τη σύσταση αντιπροσωπευτικού σώματος από 27 μέλη, που ονομάστηκε «Πανελλήνιον». Ως επιχείρημα για την απόφασή του αυτή επικαλέστηκε τις ανώμαλες εσωτερικές περιστάσεις, οι οποίες δεν επέτρεπαν την εφαρμογή ενός τόσο φιλελεύθερου πολιτεύματος.

Η Δ΄ Εθνική Συνέλευση συγκλήθηκε στο Άργος τον Ιούλιο του 1829. Ενέκρινε ψηφίσματα που αναφέρονταν στην οργάνωση της δημόσιας διοίκησης και συγκρότησε τη Γερουσία, σώμα που ουσιαστικά αντικατέστησε το «Πανελλήνιον».

Η πολιτική του Καποδίστρια, παρά τα αρκετά θετικά αποτελέσματά της ως προς την ανασυγκρότηση του κράτους, λαμβανομένης υπόψη και της σύντομης διάρκειας της εξουσίας του, απέτυχε, γιατί ο συγκεντρωτικός χαρακτήρας της διακυβέρνησης αντιμετώπισε τη δυσπιστία των ισχυρών τάξεων, είτε αυτές ανήκαν στους παραδοσιακά ισχυρούς παράγοντες του ελληνισμού (πρόκριτοι) είτε στους εμφορούμενους από δημοκρατικές αντιλήψεις ανερχόμενους

αστούς. Η δολοφονία του στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 ανέκοψε την προσπάθεια. Η μοναρχική λύση κρίθηκε αναπόφευκτα ως απαραίτητη. Το θάνατο του Καποδίστρια ακολούθησε μία περίοδος αναρχίας και εμφύλιας σύγκρουσης, που είχε ως στόχο της την εξισορρόπηση των πολιτικών δυνάμεων ενόψει της άφιξης του βασιλιά, που οι τρεις Εγγυήτριες Δυνάμεις θα επέλεγαν για την Ελλάδα.

Το Σεπτέμβριο του 1828 έφτασαν στον Πόρο οι πρεσβευτές των Μεγάλων Δυνάμεων που ήσαν διορισμένοι στην Κωνσταντινούπολη. Είχαν οδηγίες να διαπραγματευτούν τον καθορισμό των συνόρων του νέου κράτους, αλλά οι οδηγίες αυτές δεν ανταποκρίνονταν στις επιδιώξεις της Ελλάδας. Η αγγλική πολιτική της εποχής εκφράστηκε με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 4/16 Νοεμβρίου 1828. Κύριος όρος του Πρωτοκόλλου διατύπωνε τα εξής: «Η Πελοπόννησος, αι παρακείμεναι νήσοι και αι κοινώς καλούμεναι Κυκλάδες, να τεθώσιν υπό την προσωρινήν εγγύησιν των τριών Αυλών, έως ότου να αποφασισθή οριστικώς η τύχη της Ελλάδος με την συγκατάθεσιν της Πύλης, χωρίς να εννοούν ότι με τούτο να προαποφασίσουν εις το παραμικρόν το περί των οριστικών ορίων της Ελλάδος ζήτημα...». Με την ανησυχία ότι η Ελλάδα θα περιοριζόταν στην Πελοπόννησο και τα νησιά, ο Καποδίστριας υπέβαλε υπόμνημα όπου ανάπτυσσε την επιχειρηματολογία του για συνοριακή γραμμή Παγασητικού-Αμβρακικού, στη Ρωσία και τη Γαλλία. Η Ρωσία, στο σημείο αυτό, άρχισε να προσανατολίζεται προς την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους. Το Μάρτιο του 1829 η διάσκεψη του Λονδίνου για το ελληνικό ζήτημα ξανάρχισε τις εργασίες της. Ύστερα από αμοιβαίες υποχωρήσεις, το Πρωτόκολλο υπογράφηκε και υιοθετούσε τη γραμμή Παγασητικού-Αμβρακικού, περιλαμβάνοντας στα όρια του ελληνικού κράτους την Εύβοια και τις Κυκλάδες. Καθόριζε ακόμη τον ετήσιο φόρο υποτέλειας προς το σουλτάνο και τις αποζημιώσεις των μουσουλμάνων. Προβλεπόταν κληρονομικός ηγεμόνας της Ελλάδας, χριστιανός και ξένος προς τις βασιλικές οικογένειες των Εγγυητριών Δυνάμεων. Ακόμα, αναγγελλόταν γενική αμνηστία στους Έλληνες επαναστάτες. Ακολούθησε η τελευταία περίοδος του Αγώνα και η νικηφόρα μάχη της Πέτρας. Η οθωμανική κυβέρνηση εξαιτίας της πίεσης του Ρωσοτουρκικού Πολέμου (28 Απριλίου 1828-14 Σεπτεμβρίου1829) από τον Αύγουστο του 1829 άρχισε να υποχωρεί σταδιακά. Οι όροι της συνθήκης του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827) έγιναν τελικώς αποδεκτοί από το σουλτάνο με τη Συνθήκη της Αδριανούπολης της 14ης Αυγούστου 1829, όπου βάσει του άρθρου 10, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδεχόταν, πέραν της αναφερόμενης συνθήκης, και το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (10/22 Μαρτίου 1829). Έτσι, για πρώτη φορά η Οθωμανική Αυτοκρατορία ρητά και επίσημα αναγνώριζε ως κράτος την Ελλάδα. Στις 22 Ιανουαρίου/3 Φεβρουαρίου 1830, η Διάσκεψη του Λονδίνου διακήρυξε την πολιτική ανεξαρτησία της Ελλάδας, πράξη η οποία συνιστούσε διεθνή αναγνώριση του ελληνικού κράτους, και κατά συνέπεια την ίδρυση και την έναρξη της ύπαρξής του από την άποψη της διεθνούς κοινότητας. Η συνοριακή γραμμή του Πρωτοκόλλου της 3ης Φε-

βρουαρίου 1830 κρατούσε έξω από το ελληνικό έδαφος ένα μεγάλο τμήμα της Στερεάς. Επιπλέον, καθοριζόταν η πολιτειακή μορφή του νέου κράτους και παρεχόταν στις Δυνάμεις το δικαίωμα εκλογής του βασιλιά χωρίς να ερωτηθεί ο ελληνικός λαός. Δόθηκε πλήρης αμνηστία και προβλεπόταν δικαίωμα μετανάστευσης από ή και προς «τόπον Οθωμανικόν». «Ηγεμών Άρχων της Ελλάδος» ορίστηκε ο Λεοπόλδος του Σαξ-Κόμπουργκ, ο οποίος όμως αρνήθηκε το θρόνο. Ορίστηκε, με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου, να αποκατασταθούν οι εμπορικές δραστηριότητες και η ναυτιλία.

Οι Έλληνες, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 3ης Φεβρουαρίου 1830, είδαν την απαρχή του ελεύθερου πολιτικού βίου του έθνους. Η ελληνική Επανάσταση είχε τελειώσει και άρχιζε να υφίσταται επίσημα στη διεθνή κοινότητα το ελληνικό κράτος.

Οι Δυνάμεις ασχολήθηκαν αργότερα με την επιλογή νέου βασιλιά, τον οποίο βρήκαν στο πρόσωπο του Όθωνα, δευτερότοκου γιου του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄. Το ζήτημα των συνόρων λύθηκε με την υπογραφή της Συνθήκης της Κωνσταντινούπολης, στις 27 Ιουνίου/9 Ιουλίου 1832, μεταξύ των τριών Δυνάμεων και της Υψηλής Πύλης, που επανέφερε τα σύνορα στην οροθετική γραμμή, όπως είχε ρυθμιστεί με το Πρωτόκολλο του Μαρτίου 1829 (συνοριακή γραμμή Αμβρακικού-Παγασητικού). Η Κρήτη και η Σάμος δεν περιλαμβάνονταν στο ελληνικό κράτος. Προβλεπόταν ότι οι εμπορικές και ναυτιλιακές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας θα ρυθμίζονταν με την υπογραφή εμπορικής σύμβασης. Οι αντιπρόσωποι των Δυνάμεων και της Πύλης αναγνώριζαν ότι «[...] αι μακραί διαπραγματεύσεις [...] επερατώθησαν οριστικώς, του Ελληνικού Ζητήματος λυθέντος αμετακλήτως». Για τους Έλληνες όμως η Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης είχε προσωρινό χαρακτήρα, καθώς μεγάλο μέρος του ελληνισμού παρέμενε αλύτρωτο.

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, ανατολικός τοίχος:
Η Εθνική Συνέλευση στην Επίδαυρο (Λεπτομέρεια).

397. Karl Krazeisen (1794-1878)
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος
Κωνσταντινούπολη 1791-Αίγινα 1865
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 39x32 εκ.
Από: *Bildnisse ausgezeicneler Griechen und Philhellenen nebst einigen Ansichten und Trachten. Nach der Natur gezeichnet und herausgegeben von Karl Krazeisen.* München 1831

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Πολιτική προσωπικότητα της Επανάστασης. Από το 1821 στο Μεσολόγγι οργάνωσε τη συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας στο πλαίσιο μιας «Εθνικής Διοίκησης». Πρόεδρος της Α΄ Εθνοσυνέλευσης, βαρύνεται με την καταστροφή στο Πέτα 4 Ιουλίου 1822, υπερασπιστής του Μεσολογγίου, αγγλόφιλος ως προς την εξωτερική του πολιτική και αρχηγός του «αγγλικού κόμματος». Επί Καποδίστρια ανέλαβε υπουργός. Πρεσβευτής επί Όθωνα αλλά και πρωθυπουργός το 1841, 1844, 1854, παρά το γεγονός ότι στο τέλος μεταστράφηκε και αναμείχθηκε στις διεργασίες έξωσης του Όθωνα.

399

398. Adam Friedel
Ιωάννης Κωλέττης (1773-1847)
Έγχρωμη λιθογραφία, 46x39 εκ.
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Πορτρέτο ζωγραφισμένο εκ του φυσικού από τον A. Friedel, που δημοσιεύτηκε στο Λονδίνο και το Παρίσι, το 1827.
Ο Κωλέττης εικονίζεται να φοράει μια σπάνια τοπική ενδυμασία.
Γεννήθηκε στο Συρράκο της Ηπείρου το 1773. Πολιτικός, αρχηγός του «γαλλικού» κόμματος. Πρωτοστάτησε στην πολιτική κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και την περίοδο του Όθωνα έγινε πρωθυπουργός (1844-1847). Ισχυρή προσωπικότητα, επηρέασε τις πολιτικές εξελίξεις της επαναστατικής και οθωνικής περιόδου. Θεωρείται ο πατέρας της «Μεγάλης Ιδέας». Πέθανε στην Αθήνα το 1847.

399. Χάρτης του Θεάτρου του Πολέμου, που περιλαμβάνει την Ευρωπαϊκή και Ασιατική Τουρκία, την Ελλάδα και τις παραμεθόριες χώρες. (Carte du Théâtre de la guerre), Paris, H. Langlois fils et Comp., 1828
Λιθογραφία, 34x51 εκ. σε φύλλο 65x53 εκ.

Συλλογή Στάθη Φινόπουλου

Το χάρτη συνέθεσε και σχεδίασε ο Thuilier, με βάση τους χάρτες του στρατιωτικού γεωγράφου-μηχανικού Lapie, του οποίου οι χάρτες άρχισαν να τυπώνονται στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης. Κάτω από το χάρτη υπάρχει επεξηγηματικό κείμενο με περιγραφή

403

των επαρχιών και των κυριότερων πόλεων της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας.

400. Joseph Cartwright, αρχές 19ου αιώνα
Ναύπλιο
Φωτογραφική αναπαραγωγή

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Joseph Cartwright, ο οποίος διετέλεσε γενικός ταμίας των αγγλικών στρατευμάτων στα Ιόνια Νησιά, υπήρξε και αξιόλογος ζωγράφος. Κατά τη διάρκεια της τετράχρονης παραμονής του στην Κέρκυρα (1816-1820) επισκέφθηκε εκτός από τα Ιόνια νησιά, και την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα. Φιλοτέχνησε μια σειρά έργων, στα οποία δίνεται έμφαση σε σκηνές της καθημερινής ζωής.

401. Ενυπόγραφη επιστολή των Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και Ανδρέα Ζαΐμη, προς το στρατηγό Παναγιώτη Ρόδιο με την οποία αναγνωρίζουν τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα.
Επιστολή, μονόφυλλο, 21x17,5 εκ.

Συλλογή Δημοσθένη Ο. Ιωαννίδη

402. L. P. R. Demoraine
Ενδυμασίες Ελλήνων στρατιωτών
Χαλκογραφία, 16x21 εκ.

Μουσείο Βούρου-Ευταξία

403α. Σφραγίδα με την αναγραφή «Επαρχεία Καλαμάτας», των πρώτων επαναστατικών χρόνων

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

β. Σφραγίδα με την αναγραφή «Αστυνομία Τεγέας Αθ[ήνα] Αλ[εα]», των επαναστατικών χρόνων

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

γ. Σφραγίδα με την αναγραφή «Αστυνομία Κίας 1828» της εποχής του Καποδίστρια

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

404. *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος.* Πρώτη Έκδοσις,
Εν Κορίνθω ,αωκβ΄, α΄ Ανεξαρτησίας

Βουλή των Ελλήνων

Το Σύνταγμα της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο (1η Ιανουαρίου 1822)

405. *Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος.* Δευτέρα Έκδοσις,
Εν Κορίνθω ,αωκβ΄, α΄ Ανεξαρτησίας

Βουλή των Ελλήνων

Το Σύνταγμα της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο (1η Ιανουαρίου 1822)

406. Καταστατικό της «Πελοποννησιακής Γερουσίας»
Στις 26 Μαΐου 1821 οι πρόκριτοι, εκκλησιαστικοί παράγοντες και οι οπλαρχηγοί της Πελοποννήσου συγκεντρώθηκαν στη μονή των Καλτετζών για τη δημιουργία μιας κεντρικής μορφής διοίκησης, ώστε να διευθετηθούν τα προβλήματα του Αγώνα. Από τη Συνέλευση των Καλτετζών γεννήθηκε ο τοπικός πολιτειακός οργανισμός της «Πελοποννησιακής Γερουσίας». Στο καταστατικό της ίδρυσής του αναφέρονται οι λόγοι δημιουργίας του, η ονομασία του και η διάρκεια της ισχύος του.
Άνευ τόπου, 26 Μαΐου 1821
Υπογραφές: Έλους Άνθιμος, Παναγιώτης Κρεββατάς, Κανέλλος Δεληγιάννης, Δημήτριος Καραμάνος, Νικόλαος Ταμπακόπουλος κ.ά.
Έγγραφο, δίφυλλο, 32,5x23,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, σ. 441-442

407. *Νόμος της Επιδαύρου ήτοι Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος*
Εν Άστρει τη 11 Απριλίου ΑΩΚΓ΄ και Γ΄ της ελληνικής Ανεξαρτησίας. Εν Ύδρα, 22 Αυγούστου 1824 και 4 της Ανεξαρτησίας

Βουλή των Ελλήνων

Περιέχει την Προκήρυξη της Α΄ Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο (1η Ιανουαρίου 1822), το *Προσωρινόν Πολίτευμα*, όπως διαμορφώθηκε στη Β΄ Εθνική Συνέλευση στο Άστρος και άλλες νομοθετικές πράξεις της.

408. Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος, Τροιζήνα 1827

Βουλή των Ελλήνων

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

405

409. Ψήφισμα της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης, με το οποίο ο Ιωάννης Καποδίστριας εξελέγη κυβερνήτης της Ελλάδας
Τροιζήνα, 2 Απριλίου 1827
Υπογραφές: Γεώργιος Σισίνης, Αναγνώστης Οικονόμου, Νικόλαος Μπότασης, Μανόλης Λαζάρου
Κώδικας Βουλής, 25x18,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 3ος, σ. 585-587

410. Μινιατούρα του Ιωάννη Καποδίστρια
Ελεφαντόδοντο

Συλλογή Κωνσταντίνου Νοταρά

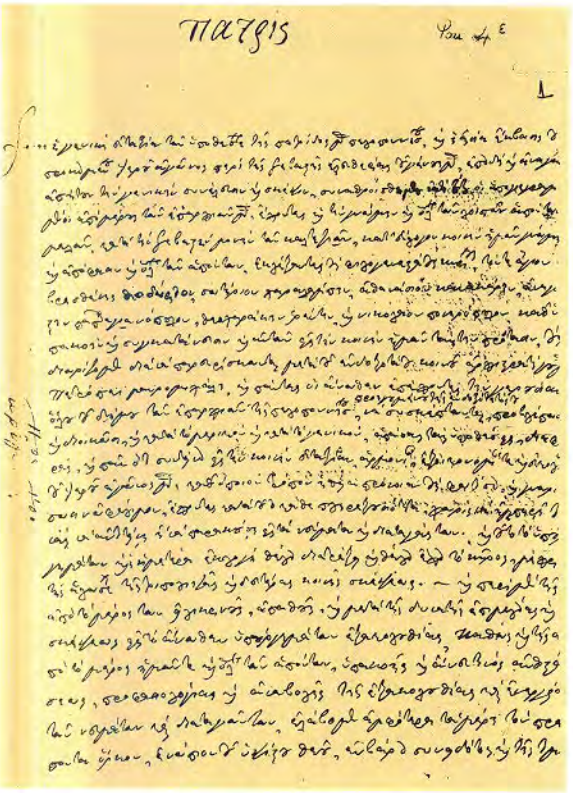

406

411. Χάλκινο πεντάλεπτο, σχέδιο
Τυπωμένο ανάγλυφο σε λεπτό χαρτόνι
Αναπαραγωγή, 6,5x10,5 εκ.

Συλλογή Ν. Λιναρδάκη

Σχέδιο του χάλκινου πενταλέπτου, του μοναδικού ελληνικού νομίσματος, που επρόκειτο να κοπεί κατά την Επανάσταση του 1821, αλλά δεν κυκλοφόρησε ως κανονικό νόμισμα. Στη μια όψη αναγράφεται: PROS. ΔΙΟΙΚ. ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ και στην άλλη: ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΤΩ ΣΗΜΕΙΩ ΝΙΚΑ και φαίνεται το σημείο του σταυρού.
Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, το κύριο νόμισμα συναλλαγής, ήταν το τουρκικό γρόσι, παράλληλα με πολλά άλλα ευρωπαϊκά νομίσματα.

412. Θέσπισμα του Βουλευτικού για την κοπή εθνικού νομίσματος
Άνευ τόπου και χρονολογίας
Έγγραφο, δίφυλλο, 22,5x17 εκ.

ΑΕΠ, τ. 12ος, αρ. 245, σ. 261-262

413. Προβούλευμα του Εκτελεστικού, για περικλειόμενο σχέδιο εκτύπωσης αργυρού νομίσματος (πεντάδραχμου).
Άργος, 12 Ιουνίου 1822
Υπογραφή: Θ. Νέγρης
Έγγραφο, μονόφυλλο, 28x19,3 εκ.

ΑΕΠ, τ. 1ος, αρ. 23, σ. 288

414. Φοίνικες του 1828

Συλλογή Α. Π. Τζαμαλή

Τα πρώτα ελληνικά νομίσματα του νεοσύστατου κράτους ονομάζονταν «Φοίνικες». Κόπηκαν το 1828 και κυκλοφόρησαν σε αξίες ενός λεπτού, πέντε, δέκα και είκοσι λεπτών.

415. Η δολοφονία του Καποδίστρια στις 27 Σεπτεμβρίου 1831
Ελαιογραφία σε καμβά, 71x100 εκ.

Μουσείο Μπενάκη

416. Η ψήφιση από την Ε΄ Εθνοσυνέλευση «Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος», του λεγόμενου «Ηγεμονικού»
Ναύπλιο, 15 Μαρτίου 1832
Υπογραφές: Λάμπρος Νάκου, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Κώδικας Βουλής, 41x28,5 εκ.

ΑΕΠ, τ. 5ος, σ. 269-304

417. Η Συνθήκη της Αδριανούπολης, 29 Σεπτεμβρίου 1829: Υπογράφηκε μεταξύ Ρωσίας και

415

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τερμάτισε το Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1828-1829.
Με το άρθρο 10 της Συνθήκης, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδέχτηκε τη Συνθήκη του Λονδίνου της 6ης Ιουλίου 1827 και το Πρωτόκολλο του Λονδίνου της 10ης Μαρτίου 1829. Η αποδοχή των παραπάνω από την Υψηλή Πύλη αποτέλεσε από μέρους της και την πρώτη επίσημη αναγνώριση του ελληνικού κράτους.
Το κείμενο δίγλωσσο, ρωσικά και γαλλικά.
Αγία Πετρούπολη, 29 Σεπτεμβρίου 1829
Υπογραφές: Νικόλαος (Αυτοκράτορας της Ρωσίας), Νέσσελροδ
24 σελίδες, 33,5x23,5 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

418. Ιωάννης Κόσσος (1830-1873)
Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1791-1865)
Μαρμάρινη προτομή, 67 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

Ο Ιωάννης Κόσσος υπήρξε ο πρώτος ανδριαντοποιός της νεότερης Ελλάδας.

419. Ιωάννης Κόσσος (1830-1873)
Ιωάννης Καποδίστριας
Μαρμάρινη προτομή, 55 εκ.

Βουλή των Ελλήνων

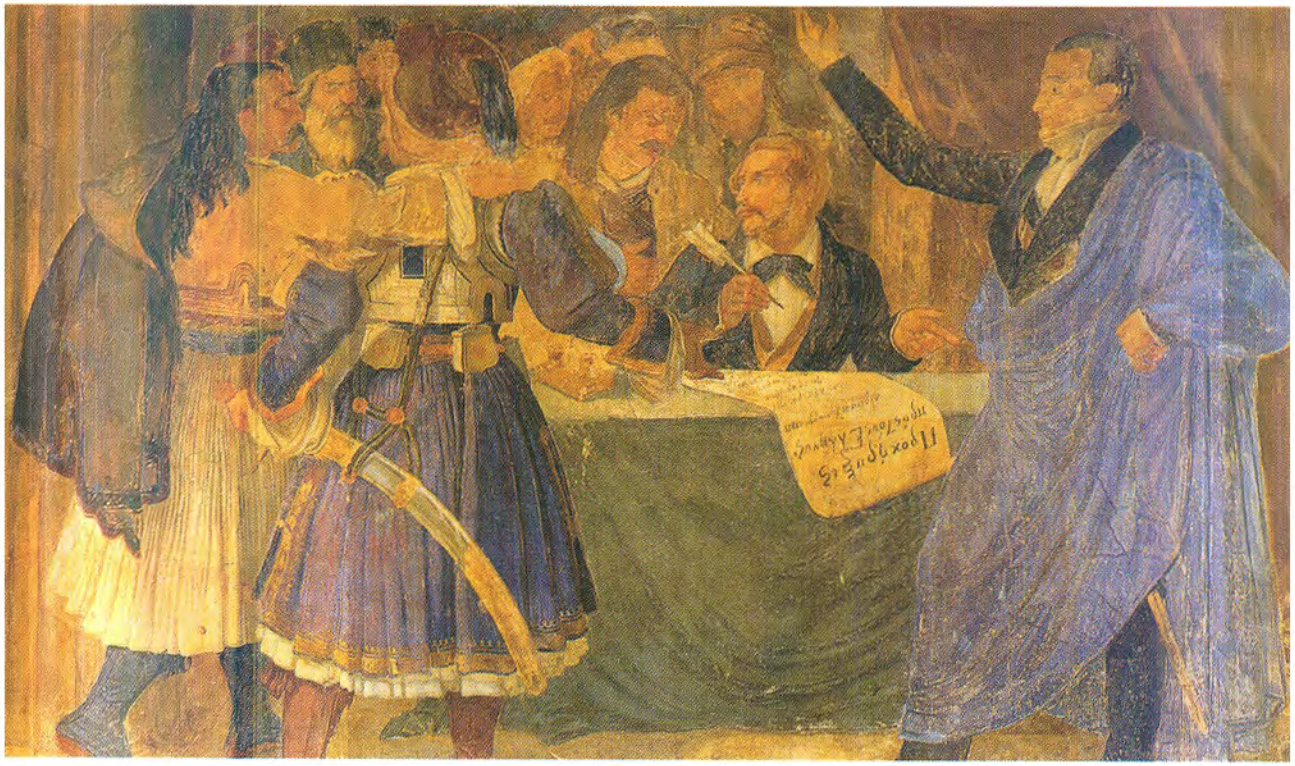

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, δυτικός τοίχος: *Η Ίδρυση από τον Καποδίστρια του «Πανελληνίου»* (Λεπτομέρεια).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Βακαλόπουλος, Απόστολος, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821*, Αθήνα, ΟΕΔΒ, 1971.

----------, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Ε΄-Η΄, Θεσσαλονίκη, 1980-1988.

Θωμόπουλος, Σώζων, *Βιβλιογραφία της Επαναστάσεως του '21*, τ. Α΄-Β΄, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων 1987, 1991.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ΄-ΙΒ΄, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1975.

Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών, εκδ., *Η Επανάσταση του Εικοσιένα*, Επιστημονικό Συμπόσιο, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1981.

Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, *Η Γαλλική Επανάσταση και η Νοτιοανατολική Ευρώπη*, εκδ. β΄, Αθήνα 2000.

Κόκκινος, Διονύσιος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, τ. Α΄-ΙΒ΄, εκδ. γ΄, Αθήναι 1956-1959.

Κορδάτος, Γιάννης, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Αθήνα 1957.

Κρεμμυδάς, Βασίλης, *Εισαγωγή στην ιστορία της νεοελληνικής κοινωνίας (1700-1821)*, Αθήνα, Εξάντας, 1976/1988.

Παπαρρηγόπουλος, Κωνσταντίνος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, επιμ., Παύλου Καρολίδου, τ. Στ΄, εκδ. ε΄ εικονογραφημένη, εν Αθήναις, Ελευθερουδάκης, 1925.

Πρωτοψάλτης, Εμμανουήλ, *Επισκόπησις του Αγώνος του 1821*, Αθήνα 1984.

Σβορώνος, Νίκος Γ., *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1976.

*Η βιβλιογραφία είναι ενδεικτική.

Τρικούπης, Σπυρίδων, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. Α΄-Δ΄, Αθήνα 1971, (φωτομηχανική επανέκδοση της β΄ εκδ. του 1860).
Φιλήμων, Ιωάννης, *Δοκίμιον περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, 4 τ., Αθήνα 1859-1860 (φωτομηχανική ανατύπωση 1968).
Dakin, Douglas, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, μτφρ. Α. Ξανθάκης, Αθήνα 1998.
----------, *Ο Αγώνας των Ελλήνων για την Ανεξαρτησία 1821-1833*, μτφρ. Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου, εκδ. γ΄, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1999.

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τ. 1-20, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων

Απομνημονεύματα Αγωνιστών του 1821

Α΄ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Βουραζέλη, Ελένη Δ., *Ο βίος του ελληνικού λαού κατά την Τουρκοκρατίαν επί τη βάσει των ξένων περιηγητών*, Αθήνα 1939.
Δρούλια, Λουκία, επιμ., *Περιηγητικά θέματα: υποδομή και προσεγγίσεις*, Αθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 1993.
Περιηγήσεις στον ελληνικό χώρο, επιλεγόμενα: Κ. Θ. Δημαράς, Αθήνα 1968.
Σιμόπουλος, Κυριάκος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα, 33 μ. Χ.-1821*, τ. Α΄-Γ2΄, Αθήνα 1972-1975.
Τόπος και εικόνα, τ. Α΄-Στ΄, Αθήνα, Ολκός, 1979-1983.
Τσιγκάκου, Φανή-Μαρία, *Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα: Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1981.
----------, *Βρετανικές εικόνες της Ελλάδας από τις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη/British Images of Greece from the Benaki Museum Collections*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Οκτώβριος 1995.
Bracken Philippa Catherina, *Κυνηγοί αρχαιοτήτων στην Ελλάδα*, 1800-1830, μτφρ. Λίζα Λάμπρου, επιμ. Κ. Λ. Δεμερτζής, Αθήνα, Π. Δ. Γεωργίου και Υιοί, Θεσσαλονίκη, χ.χ. (εκδ. πρωτοτύπου Λονδίνο 1975).

Β΄ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ασδραχάς, Σπύρος, *Μηχανισμοί της αγροτικής οικονομίας στην Τουρκοκρατία (ΙΕ΄-ΙΣΤ΄αι.)*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1978.
----------, εισαγωγή-επιλογή κειμένων, *Η οικονομική δομή των*

Βαλκανικών Χωρών (15ος-19ος αιώνας), Αθήνα, Μέλισσα, 1979.
Παπαδόπουλος, Στ., επιμ. *Εμπορική ναυτιλία*, Αθήνα, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 1972.
Ζωγράφος, Δημ., *Ιστορία της γεωργίας*, τ. Α΄: 1821-1833, Αθήνα, Αγροτική Τράπεζα.
Κρεμμυδάς, Βασίλης, *Ελληνική εμπορική ναυτιλία*, τ. Α΄-Β΄, Αθήνα 1985, 1986.
Παναγιωτόπουλος, Βασίλης, *Πληθυσμός και οικισμοί της Πελοποννήσου: 13ος-18ος αιώνας*, Αθήνα 1985/1987.
Grothusen, Da Silva, Gross Petrosian κ.ά., *Εκσυγχρονισμός και βιομηχανική επανάσταση στα Βαλκάνια τον 19ο αιώνα*, πρόλογος Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Θεμέλιο, 1980.

Γ΄ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Δημαράς, Αλέξης επιμ., *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε: τεκμήρια ιστορίας*, τ. Α΄: 1821-1894, Αθήνα, Ερμής, 1973.
Δημαράς, Κ. Θ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, εκδ. θ΄, Αθήνα, Γνώση, 2000.
Ευαγγελίδης, Τρύφων, *Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας: ελληνικά σχολεία από της αλώσεως μέχρι Καποδιστρίου*, τ. Α΄-Β΄, Εν Αθήναις 1936 (φωτομηχανική ανατύπωση Ν. Καραβία, με ευρετήριο Κ. Λάππα, Αθήνα 1992).
Θησαυροί της Εθνικής Βιβλιοθήκης, Κατάλογος Έκθεσης, εκδ. επιτροπή Β. Κρεμμυδάς, Τρ. Σκλαβενίτης, Κ. Στάικος, Αθήνα, Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, 1999.
Καλαφάτη, Ελένη, *Τα σχολικά κτίρια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 1821-1929: από τις προδιαγραφές στον προγραμματισμό*, Αθήνα, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, 1988.
Κούκου, Ελένη, *Ο Καποδίστριας και η παιδεία*, τ. Α΄: 1803-1822, τ. Β΄: 1827-1832, Αθήναι 1958, 1972.
Κουμαριανού, Αικατερίνη, *Ο Τύπος στον Αγώνα*, 3 τ., Αθήνα, Ερμής, 1971.
Μαζαράκης-Αινιάν, Ιω. Κ., *Τα ελληνικά τυπογραφεία του Αγώνος 1821-1827*, Αθήναι 1970.
Μαυροσκούφης, Δημήτρης, *Εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική στην Ελλάδα 1821-1832*, Θεσσαλονίκη 1996.
Μπώκος, Γεώργιος, *Τα πρώτα ελληνικά τυπογραφεία στο χώρο της «καθ' ημάς Ανατολής» (1627-1827)*, Αθήνα, ΕΛΙΑ, 1998.
Παπαδάκη, Λυδία, *Η αλληλοδιδακτική μέθοδος διδασκαλίας στην Ελλάδα του 19ου αιώνα*, Αθήνα-Ιωάννινα, Δωδώνη, 1992.

Πεντακόσια Χρόνια έντυπης ελληνικής παράδοσης του Νέου Ελληνισμού, επιμ. Κ. Σπ. Στάικος, Τ. Ε. Σκλαβενίτης, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2000.

Πολίτης, Αλέξης, *Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών: προϋποθέσεις, προσπάθειες και η δημιουργία της πρώτης συλλογής*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1984.

Πολίτης, Ν. Γ., *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, Λαογραφικό Αρχείο, τ. Α΄, τ. Γ΄, 1920, 1931.

Σκιαδάς, Νίκος, *Χρονικό της ελληνικής τυπογραφίας*, τ. Α΄: Σκλαβιά-Διαφωτισμός-Επανάσταση (1476-1828), Αθήνα 1976.

Χατζόπουλος, Κ., *Ελληνικά σχολεία στην περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1991.

Fauriel, Claude, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, εκδοτική επιμ. Αλέξης Πολίτης, εκδ. β΄, 2 τ., Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2000 (εκδ. α΄ Παρίσι 1824-1825).

Δ΄ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Αγγέλου, Άλκης, *Οι λόγιοι και ο Αγώνας*, Αθήνα, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 1971.

----------, *Των Φώτων: όψεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, Αθήνα, Ερμής, 1988-*Των Φώτων*, Β΄, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1989.

Βρανούσης, Λέανδρος Ι., ερευνητική, συλλεκτική, εκδ. φροντίδα, προλεγ., σημ., *Εφημερίς, 1797*, ανασυγκρότηση της σειράς σε φωτοτυπική επανέκδοση, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, 1995.

Δημαράς, Κ. Θ., *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, εκδ. στ΄, Αθήνα, Ερμής, 1993.

----------, *Ιστορικά φροντίσματα, Α΄: ο Διαφωτισμός και το κορύφωμά του*, Αθήνα, Πορεία, 1992, *Β΄: Αδαμάντιος Κοραής*, Αθήνα, Πορεία, 1996.

Ηλιού, Φίλιππος, *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)*, β΄ έκδ., Αθήνα 1986.

Κιτρομηλίδης, Πασχάλης, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1996.

Κονδύλης, Παναγιώτης, *Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός: οι φιλοσοφικές ιδέες*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988.

Ε' ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

Αλεξανδρής, Κ. Α., *Το ναυτικόν του υπέρ ανεξαρτησίας Αγώνος 1821-1829 και η δράσις των πυρπολικών*, Αθήναι 1968.

Βακαλόπουλος, Απ., *Τα ελληνικά στρατεύματα του 1821*, Θεσσαλονίκη 1970.

Δεσποτόπουλος, Α. Ι., *Η απόφασις περί της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821*, Αθήναι 1965.

Πρεβελάκης, Ε., *Η εκστρατεία του Ιμπραήμ πασά εις την Αργολίδα*, Αθήναι 1949.

Σφυρόερας, Βασίλης, *Τα ελληνικά πληρώματα του τουρκικού στόλου*, Αθήνα 1968.

Ψιμούλη, Βάσω Δ., *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ, 1998.

ΣΤ' ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Βαγενάς, Θάνος-Ευρυδίκη Δημητρακοπούλου, *Αμερικανοί Φιλέλληνες: εθελοντές στο Εικοσιένα*, Αθήνα 1949.

Δρούλια, Λουκία, *Philhellénisme. Ouvrages inspirés par la guerre de l'Indépendance grecque*, 1821-1833, Αθήνα 1974.

Δημάκης, Ιωάννης Δ., *«Φιλελληνικά». Μελέτες για τον Φιλελληνισμό κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821*, Αθήνα, Καρδαμίτσας, 1992.

Λουκάτος, Σπύρος Δ., *Ο Ιταλικός Φιλελληνισμός κατά τον Αγώνα της Ελληνικής Ανεξαρτησίας 1821-1831*, Αθήνα 1996.

Παπαδόπουλος, Ευστάθιος Α., *Ο Φιλελληνισμός στην Ελβετία*, Αθήνα, Δίφρος, 1971.

Παπαδριανός, Ι. Α., *Η ελληνική παλιγγενεσία του 1821 και η βαλκανική της διάσταση*, Κομοτηνή 1996.

Παπανικολάου, Αριστοτέλης-Νέστορας, *Το 1821 και οι Γερμανοί φιλέλληνες*, Αθήνα 1983.

Σιμόπουλος, Κυριάκος, *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21*, τ. Α'-Ε', Αθήνα 1979-1984.

Ζ' ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ

Δημακόπουλος, Γ. Δ., *Η διοικητική οργάνωσις κατά την Ελληνική Επανάστασιν (1821-1827)*, Αθήνα 1966.

----------, *Η διοικητική οργάνωσις της Ελληνικής Πολιτείας (1827-1833)*, Αθήνα 1970.

Δημακοπούλου, Χαρίκλεια Γ., *Νεώτεραι μεταφράσεις του Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος*, Αθήνα 1988.

Ευσταθιάδης Κ. Θ., *Σχέσεις των Ελλήνων επαναστατών του 1821 προς τας ξένας Δυνάμεις*, Θεσσαλονίκη 1953.

Θέμελη-Κατηφόρη, Δέσποινα, *Το γαλλικό ενδιαφέρον για την Ελλάδα στην περίοδο του Καποδίστρια 1828-1831*, Αθήνα, Επικαιρότητα, 1985.

Λάσκαρις, Σ. Θ., *Διπλωματική ιστορία της Ελλάδος 1821-1914*, Αθήνα, 1947.

Λιγνάδης, Τάσος, *Το πρώτον δάνειον της Ανεξαρτησίας*, Αθήνα 1970.

Λούκος, Χρήστος, *Η Αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1988.

Κυριακόπουλος, Ηλ., *Τα Συντάγματα της Ελλάδος*, Αθήνα 1960.

Προβατάς, Αλκιβιάδης, *Πολιτική ιστορία της Ελλάδος, 1821-1980: νομοθετικά και εκτελεστικά σώματα*, Αθήναι, Χ. Παπαχρυσάνθου, 1980.

Ροτζώκος, Νίκος Β., *Επανάσταση και εμφύλιος στο Εικοσιένα*, Αθήνα, Πλέθρο/Δοκιμές, 1997.

Σβώλος, Α., *Η Συνταγματική ιστορία της Ελλάδος*, εκδ. β', Αθήναι 1972.

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Στο πλαίσιο της Έκθεσης «180 Χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση» προβάλλεται η ταινία «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος».

Σ' αυτήν επιχειρείται μία συνοπτική παρουσίαση των σπουδαιότερων πολεμικών γεγονότων του Αγώνα, προσφέροντας μια θεώρηση των τόπων όπου αυτά διαδραματίστηκαν και των προσώπων που πρωταγωνίστησαν.

Επίσης προβάλλεται η ταινία «Οι Σημαίες του Αγώνα». Σ' αυτήν παρουσιάζονται οι σημαίες που υψώθηκαν στη διάρκεια της Επανάστασης.

1. «Μάχου Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος»
   Σκηνοθεσία: Δημήτρης Βραχιολάς
   Παραγωγή: Δημήτρης Βραχιολάς για τη Βουλή των Ελλήνων
   Κείμενο: Βαγγέλης Δρακόπουλος, Αντώνης Καζάκος
   Αφήγηση: Μάκης Ρευματάς
   Επιμέλεια: Ευρυδίκη Αμπατζή, Γιώργος Κόκκινος

2. «Οι Σημαίες του Αγώνα»
   Σκηνοθεσία: Νουνού Αλεξοπούλου, Αλέξανδρος Φασόης
   Παραγωγή: DG Dimension για τη Βουλή των Ελλήνων
   Κείμενο: Έλλη Δρούλια - Μητράκου
   Αφήγηση: Αλέξανδρος Φασόης
   Επιμέλεια: Ευρυδίκη Αμπατζή

Και στο Διαδίκτυο: www.parliament.gr/1821

Τοιχογραφία της Αίθουσας Ελευθερίου Βενιζέλου, ανατολικός τοίχος: *Επανάσταση των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων* (Λεπτομέρεια).

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΜΑΚΕΤΕΣ-ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ-ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΣΗ-ΜΟΝΤΑΖ
ΑΡΤΙΟ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΕΠΕ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ